Kitab at-Tauheed

By

Shaikh al-Islam
Muhammad bin Abdul Wahhab
(rahimahullah)

Urdu Tarjuma

Professor
Saeed Mujtaba Saeedi
(Faazil Madinah University)

Roman Translitration

Rehan Syed Barey

https://archive.org/details/@rehan_syed_barey

Fehrist - Index

Translitrators Note:..... 10

Arz-e-Naashir 12

Arz-e-Mutarjim..... 14

Baab 1: Ibaadat Ki Buniyad Tauheed 16

Masaail..... 18

Baab: 2 Tauheed Ki Fazilat Aur Tauheed Ka Tamaam Gunaho'n Ko Mita Dena 21

Masaail..... 22

Baab: 3 Haqiqi Muwwahid Bilaa Hisaab Jannat Mein Jaaega..... 25

Masaail..... 27

Baab 4: Shirk Se Darne Ka Bayan 29

Masaail..... 29

Baab 5: 'لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰه' Ki Gawaahi Ke Liye Logo'n Ko Daawat Dena..... 31

Masaail..... 32

Baab 6: Tauheed Ki Tafseer Aur Kalma 'لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰه' Ki Gawaahi Ka Matlab 35

Masaail..... 36

Baab 7: Rafa' Bala Aur Dafa' Masaaib Ke Liye Challe Aur Dhaage Waghaira Pehenna Shirk Hai..... 38

Masaail..... 40

Baab: 8 Damo'n Aur Taaweezo'n Ka Bayan..... 42

Masaail..... 44

Baab: 9 Kisi Darakht Ya Patthar Waghaira Ko Mutabarrik Samajhna... 44

Masaail..... 45
Baab: 10 Ghairullah Ke Liye Zibah Karne Ka Hukum 48
Masaail..... 49
Baab: 11 Jaha'n Ghairullah Ke Naam Par Jaanwar Zibah Kiye Jaae'n Waha'n (Allah Ta'ala Ke Naam Par Bhi) Zibah Karna Jaaiz Nahi 51
Masaail..... 51
Baab: 12 Ghairullah Ki Nazr-o-Niyaaz Maanna Shirk Hai 53
Masaail..... 53
Baab: 13 Ghairullah Ki Panaah Lena Shirk Hai 54
Masaail..... 54
Baab: 14 Ghairullah Se Faryaad Karna Ya Unhe Pukarna Shirk Hai 55
Masaail..... 56
Baab: 15 Be Ikhtiyaar Makhlooq Ko Pukarna 58
Masaail..... 59
Baab 16 Farishto'n Par Allah Ki Wahee Ka Khawf 61
Masaail..... 63
Baab 17 Shafaa-at Ka Bayaan 66
Masaail..... 68
Baab 18 Hidaayat Dene Waala Allah Ta'ala Ke Siwa Koi Nahi Hai 68
Masaail..... 69
Baab: 19 Bani-e-Aadam Ke Kufr Aur Tark-e-Deen Ka Bunyaadi Sabab Buzurgo'n Ke Baare Mein Ghulv (Izzat-o-Takreem Mein Hadd Se Badh Jaana) Hai 71
Masaail..... 72

Baab: 20 Kisi Buzurg Ki Qabr Ke Paas Baith Kar Allah Ta'ala Ki Ibaadat Karna Najaaiz Aur Sangeen Jurm Hai, Che-jaaeke Khud Us Mard-e-Saaleh Ki Ibaadat Ki Jaae 76

Masaail 78

Baab: 21 Buzurgo'n Ki Qabro'n Ke Baare Mein Ghulv Karne Ka Anjaam Shirk-e-Akbar 79

Masaail 80

Baab: 22 Aap ﷺ Ka Tauheed Ki Mukammal Hifaazat Aur Zariya-e-Shirk Banne Waali Har Raah Ko Band Karna 82

Masaail 83

Baab: 23 Ummat-e-Muhammadi ﷺ Ke Baaz Afraad Ka Buth-parasti Mein Mubtala Hona 84

Masaail 86

Baab: 24 Jaadu Ka Bayaan 88

Masaail 89

Baab: 25 Jaadu Ki Chand Aqsaam 90

Masaail 91

Baab: 26 Nujoomi Aur Ghaib-daani Ke Dawedaar 92

Masaail 93

Baab: 27 Jaadu Toney Ke Zariye Jaadu Ke Ilaaj Ki Mumaaniat 94

Masaail 95

Baab: 28 Badd-feli Aur Badd-Shugooni 95

Masaail 97

Baab: 29 Ilm-e-Nujoom Ka Sharai Hukum 98

Masaail 98

Baab: 30 Nakchatr Yaane Taaro'n Ke Asar Se Baarish Barasne Ka Aqida 99
Masaail..... 100
Baab: 31 Allah Ta'ala Ki Mohabbat Deen Ki Buniyad Hai 101
Masaail..... 103
Baab: 32 Allah Ta'ala Ka Khauf-o-Dar 104
Masaail..... 105
Baab: 33 Sirf Allah Ta'ala par Tawakkal Karna Chaahiye 106
Masaail..... 107
Baab: 34 Allah Ta'ala Ki Tadbeer Se Be Khauf Nahi Hona Chahiye..... 107
Masaail..... 108
Baab: 35 Allah Ta'ala Ki Taqdeer Par Sabar Karna Imaan Billah Ka Hissa Hai: 108
Masaail..... 109
Baab: 36 Riyaakari Ek Qaabil Mazammat Buraai 110
Masaail..... 111
Baab: 37 Insaan Ka Apne Amal Se Dunya Chaahna Ek Qism Ka Shirk Hai 112
Masaail..... 112
Baab: 38 Allah Ta'ala Ki Halaal-karda Cheez Ko Haraam, Ya Haraam-karda Cheez Ko Halaal Karne Mein Ulama-o-Umara Ki Itaa-at Un Ko Rabb Ka Darja Dena Hai 113
Masaail..... 114
Baab: 39 Imaan Ka Daawa Karne Waalo'n Mein Se Baaz Ki Haqiqat.. 115
Masaail..... 117

Baab: 40 Allah Ta’ala Ke Asmaa-o-Sifaat 118
Masaail..... 118
Baab: 41 Allah Ta’ala Ki Ne’mato’n Ka Inkaar Kufr Hai 119
Masaail..... 120
Baab: 42 Allah Ka Shareek Thehraane Ki Baz Makhfi Soorate’n..... 120
Masaail..... 122
Baab: 43 Allah Ta’ala Ki Qasam Par Kifaayat Na Karne Waale Shakhs Ka Hukm 122
Masaail..... 122
Baab: 44 Jo Allah Ta’ala Chaahe Aur Aap Chaahe’n Kehne Ka Hukm. 123
Masaail..... 124
Baab: 45 Zamaane Ko Gaali Dena Dar-haqiqat Allah Ta’ala Ko Eeza Pohonchaane Ke Mutaraadif Hai 125
Masaail..... 125
Baab: 46 Qaazi al-Qazaa-at Waghaira Alqaab Ki Sharai Haisiyat..... 126
Masaail..... 126
Baab: 47 Allah Ta’ala ke Asmaa-e-husna Ki Taazeem Aur Is Wajah Se (Kisi Ke) Naam Ki Tabdeeli 127
Masaail..... 127
Baab: 48 Allah Ta’ala Quran-e-Majeed Aur Rasool Allah ﷺ Ka Mazaaq Udaane Waale Shakhs Ka Hukm 128
Masaail..... 129
Baab: 49 Allah Ta’ala Ke Inaamaat-o-Ehsanaat Ka Shukriya..... 129
Masaail..... 132
Baab: 50 Aulaad Milne Par Allah Ta’ala Ke Saath Shirk Karna..... 133

Masaail..... 134
Baab: 51 Asmaa-e-husna Ka Bayan..... 135
Masaail..... 135
Baab: 52 Al Salaam Alallaah Kehne Ki Mumaaniat..... 136
Masaail..... 136
Baab: 53 Aye Allah Agar Tu Chaahta Hai To Mujhe Bakhsh De Kehne Ka Hukm..... 137
Masaail..... 137
Baab: 54 Mera Ghulam Ya Meri Laundi Kehne Ki Mumaaniat..... 138
Masaail..... 138
Baab: 55 Allah Ta'ala Ke Naam Par Sawal Karne Waale Ko Khaali Haath Na Lautaaya Jaae..... 139
Masaail..... 139
Baab: 56 Allah Ta'ala Ka Waasta De Kar Sirf Jannat Maangi Jaae..... 140
Masaail..... 140
Baab: 57 Kisi Pareshaani Ke Baad "Agar" Kehne Ka Hukm..... 140
Masaail..... 141
Baab: 58 Hawa Aur Aandhi Ko Gaali Dene Ki Mumaaniat..... 142
Masaail..... 142
Baab: 59 Allah Ta'ala Ki Baabat Badd-gumaani Karne Ki Mukhalifat . 143
Masaail..... 145
Baab: 60 Munkireen Taqdeer Ka Bayan..... 146
Masaail..... 148
Baab: 61 Tasweer Banaana Ek Qabeeh Fe'l فعل Hai..... 149

Masaail..... 150
Baab: 62 Kasrat Se Qasm Uthaana..... 151
Masaail..... 152
Masaail..... 154
Baab: 64 Allah Ta’ala Par Qasam Khaana 156
Masaail..... 156
Baab: 65 Allah Ta’ala Ko Sifaarishi Ke Taur Makhlooq Ke Saamne Nahi Pesh Kiya Jaa Sakta 157
Masaail..... 157
Baab: 66 Aap ﷺ Ka Gulshan-e-Tauheed Ki Hifaazat Farmana Aur Shirk Ke Raasto’n Ko Band Karna..... 158
Masaail..... 158
Baab: 67 Allah Ta’ala Ki Azmat-o-Rifa’at..... 159
Masaail..... 162

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

Translitrators Note:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ وَعَلٰى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ، أَمَّا بَعْدُ :

Tauheed-e-khaalis deen-e-islam ki bunyaad aur rooh hai. Allah Rabbul Izzat ne jinn o ins ki takhleeq ka maqsad hi sirf aur sirf apni ibaadat ko qaraar diya hai, jaisa ke Irshad e Baari Ta'ala hai:

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ ﴾

Aur maine jinn aur ins ko isi liye to paida kiya hai ke wo meri hi ibaadat kare’n. (Surah az-Zaariyaat: 56)

Kitab-o-Sunnat ki raushni mein tauheed ke sahih mafhoom, uske taqaazon aur shirk ki taraf le jaane waale raaston ki nishandahi aur unki rok-thaam ko samajhna har musalman ke liye farz-e-aen hai. Shaikh-ul-Islam Muhammad bin Abdul Wahab ؒ ki shahra-e-aafaaq kitaab ‘Kitab-ut-Tauheed’ is mauzoo par ek (1) jaame, mustanad aur ba-raah-e-raast Quran-o-Hadees se maakhuz kitaab hai.

Shirk ki tamaam qismo’n ko jo aaj musalmano mein islam ke naam par raaij hain, jinhen musalman Allah ka taqarrub haasil karne ke liye karte hain un tamaam aqsaam ka in sha Allah is kitaab mein tazkira kar ke Quran-o-Hadees ke dalaail ke saath radd kiya gaya hai. Is kitab ke ek (1) sabse badi khoobi ye hai ke is mein masaail ko ba-raah-e-raast aayaat e quraniya aur ahadees e sahiha se saabit kiya gaya hai. Jisse padhne waale ka aqida mazboot ho jaata hai.

Is kitab ko kyun padhna chaahiye?

❁ Aqide Ki Durustgi: Ye kitab aqida e tauheed ko waswason se paak karti hai aur dil mein Allah ki khashiyyat paida karti hai.

❁ Shirk Se Bachaao: Ye kitaab un khufiya aur zaahiri raston ki nishaandahi karti hai jin se ek (1) musalman naadaani mein shirk e akbar ya shirk e asghar mein mubtala ho sakta hai.

❁ Itteba e Sunnat: Ye kitaab Sunnat e Rasool ﷺ ke mutaabiq apne aiqde ko sahi karne aur khurafaati aqaaid se bezaari ka dars deti hai.

Ye kitaab duniya ki bahut si zabaano mein translate ho chuki hai. Allah Ta'ala ke fazl se iska pehla roman edition 2017 mein shayad maine hi mukammal kiya tha. Us edition mein kuch jagah Qurani aayaat ko baghaer tarjuma ke likha gaya tha, is roman pdf mein un aayaat ke saath tarjuma bhi likh diya gaya hai.

Is kitaab mein maujood tamaam Quran ki ayaat ko https://quranwbw.com/ se copy kiya gaya hai. Arbi ahadees aur aqwaal ko Darussalam edition ki asal urdu pdf se dekh kar type kiya gaya hai. Double-check karne ke bawujood bashari taqaze ki wajah se agar kaheen ghalati nazar aajaae ya is roman transliteration ke mutaalliq koi mashwara ho to neeche maujood email par contact keejiye. rehan.hse@live.com

Isi tarah mazeed roman script mein islami kutub free mein download karne ke liye neeche maujood link par click keejiye.

https://archive.org/details/@rehan_syed_barey

Aapse darkhwaast hai ke is kitaab ko padhne ke baad doosro'n ke saath sawaab-e-jaariya ki niyyat se zaroor share keejiye.

Aakhir mein Allah se dua-go hoo'n ke wo is kitaab ke musannif, mutarjim, aur publisher ki deen ke liye ki gai koshish ko qubool farmaae aur unhe'n in koshishon ka dunya aur aakhirat mein bharpoor ajr ataa farmaae. Allah se ummeed hai ke wo meri is adna koshish ko bhi qubool farmae, duniya-o-aakhirat mein mujhe, mere waalidain ko aur mere ahl-o-ayaal ko iska behtar badla ataa farmae aur ise ham sab ki najaat ka sabab banaae. Aameen ya Rabbul Aalameen

وَصَلَّى اللهُ عَلٰى نَبِيِّنَا مُحَمَّد وَاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَسَلَّم.

Duaao'n ka taalib,

Rehan Syed Barey

Riyadh, Saudi Arabia
Rabi-ul-Awwal 2, 1448 - Aug 15, 2026 (Second Edition)

Rajab 15, 1438 - April 12, 2017 (First Edition)

Arz-e-Naashir

Shaikh-ul-Islam, Mujaddid-ul-Asr Muhammad bin Abdul Wahhab (d 1206H). Ek motabar aalim-e-deen, tafseer-o-hadees aur mutaaddid uloom mein yagaana-e-rozgaar[1] the. Unho'n ne zakaawat[2] aur zahaanat aur deeni uloom par istidraak[3] ke baais apne zamane ke bade-bade ulama-e-deen ko mutaassir kiya aur unhe'n apna ham-khayaal banaaya. Apni tasaneef mein Quran-o-Sunnat ki tauzihaat ke saath mushrikaana aqaaid par kaari-zarb[4] lagaai aur bidaat ke khilaaf zabardast jihaad kiya.

Unki taaleef, "Kitaab ut Tauheed" masaail-e-tauheed par behtareen kitaabo'n mein se ek (1) hai aur sanad-e-qubooliyat ke lihaaz se bhi iska martaba bahut buland hai. Ek (1) taweel muddat se dunya-e-ilm mein iski ishaa-at jaari hai aur ab tak arab-o-ajam mein karodo'n be-raahro'n[5] ko hidayat ka raasta dikhane aur unhe'n kufr-o-zalaalat ke andhero'n se nikalne ka fariza adaa kar chuki hai.

Is kitaab ki tadween-o-taaleef ka azeem maqsad Shaikh-ul-Islam Muhammad bin Abdul Wahhab ke pesh-e-nazar ye tha ke dunya-e-Islam ko Kitaab-o-Sunnat ki asal talimaat se raushnaas karaaya jaae aur aqaaid aur rasm-o-riwaaj, jinki tanseekh[6] ke mutaalliq Quran-o-Hadees aur aasaar-e-sahaba se suboot faraaham hota hai. Dalaail-o-baraheen se (qataiyyat ke saath) unko radd kar diya jaae aur sirf un waazeh ahkamaat par imaan-o-amal ki asaas qaayam ki jaae jo musalmano ke liye falah-o-khair aur najaat-e-ukhrawi ka baais hain. Chunache is kitaab mein unho'n ne tamaam masaail par mudallal bahes ki hai aur kisi qism ke taassub[7]-o-inaad[8] ke baghair bahut hi saada-o-dil-nasheen paeraae mein Quran-o-Sunnat ka nichod pesh kar diya hai.

---

[1] T: (یگانۂ روزگار) Wo jiska zamaane mein misl na ho, laa-jawaab [RKT]
[2] T: (ذکاوت) Zehen ki tezi, zahaanat [RKT]
[3] T: (اِستِدراک) Husool-e-maalumaat, ek (1) cheez se doosri cheez daryaaft karna [RKT]
[4] T: (کاری ضَرب) Gehri chot mortal, deep wound [RKT]
[5] T: (بے راہ) Gumraah, astray, unprincipled [RKT]
[6] T: (تَنْسِیخ) Tark, radd, tardeed, abrogation, cancellation [RKT]
[7] T: (تَعَصُّب) Be-jaa himayat, haqeeqat zaahir ho jaane ke baad bhi haq baat se inkaar [RKT]
[8] T: (عِناد) Dushmani, adaawat, ladaai [FL]

Yehi wajah hai ke Ahle Haq, jo girohi mafaad aur mazhabi taassub nahi rakhte, is kitaab ke pesh-karda haqaaiq se istifaada kar ke asal islami talimaat. Yaane Kitaab-o-Sunnat ka raasta ikhtiyaar karte rahe hain aur in sha Allah aainda bhi ye ifaadi[1] haisiyat mussallam rahegi.

Muazzaz Qaraeen! Agarche Kitaab ut Tauheed isse qabl Urdu mein muntaqil ho kar qubool-e-aam ki sanad haasil kar chuki hai, magar hamare liye baais-e-masarrat muqaam ye hai ke hamare faazil dost aur maaroof aalim-e-deen Professor Saeed Mujtaba Saeedi Hafizahullah (Faazil Madinah University) ne bade khubsoorat, shaishta[2] aur rawaa'n Urdu tarjuma jadeed paeraae mein pesh kiya hai. Iske saath saath Darussalaam (research center, Lahore) ne ise mutaaddid Arbi aur Urdu edition se taqaabul kar ke badi tahqiq ke saath aghlaat[3] se paak pesh karne ke liye qaabil-e-qadr khidmat sar-anjaam di.

Jiske liye main idaare ke rafeeq-e-kaar Mohataram Qaari Abdul Haleem Bilal Sallamahullah ka mashkoor hu'n ke unho'n ne badi daqeeq-nazar aur bareek-beeni[4] se iski tasheeh kar ke ek (1) jadeed aur naya usloob bhi diya. Alaawa-azee'n[5] deegar ahbaab-e-giraami ne bhi kitaab ki zaahiri-o-baatini husn aur uski tazayyun-o-araaish ke liye basad-e-sataaish mehnat ki hai aur yehi is nae edition ki munfarid khususiyaat hain.

جَزَاهُمُ اللّٰهُ عَنَّا وَ عَنْ جَمِيْعِ الْمُسْلِمِيْنَ آمِيْنَ يَرَبَّ الْعَالَمِيْنَ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَى رَسُوْلِهِ الْكَرِيْمِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِيْنَ بِإِحْسَانِ إِلَى يَوْمِ الدِّيْنِ.

Khaadim Kitaab-o-Sunnat

Abdul Maalik Mujahid

Darussalam, Lahore, Riyadh Rabi-ul-Awwal 1411H, July 1997 CE

[1] T: (اِفادی) Nafa-bakhsh, faidamand [RKT]
[2] T: (شائِسْتَه) Laayaq, sazawaar, mohtaram, moazzaz, ba-tameez, ba-adab [RKT]
[3] T: (اَغْلاط) Lafzi ya maanawi ghalati, ghair-sahih baate'n [RKT]
[4] T: (باریک بینی) Tez-fehmi, maamle ke naazuk pehlu par ghaur karna [RKT]
[5] T: (عِلاوَه اَزِیں) Iske maa-siwa [RKT]

Arz-e-Mutarjim

Tauheed ka masla itna ahem aur buniyadi hai ke dunya mein har Nabi jaha'n bhi aur jab bhi aaya, us ne sab se pehle apni qaum ya apne ilaaqe ke logon ko tauheed hi ki daawat di, jaisa Allah Ta'ala ne farmaya:

﴿ وَمَآ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ قَبۡلِكَ مِنۡ رَّسُوۡلٍ اِلَّا نُوۡحِىۡۤ اِلَيۡهِ اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنَا فَاعۡبُدُوۡنِ﴾

Aye Paeghambar! Tujh se pehle ham ne jo rasool bhi bheja, uski taraf yehi wahee ki, ke mere siwa koi maabood nahi, pas tum meri hi ibaadat karo. (Surah al-Ambiya: 25)

'قُوْلُوْا لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ تُفْلِحُوْا' "*Logo! Is baat ka iqraar kar lo ke Allah ke siwa koi maabood nahi, tum falaah-yaab ho jaaoge*". (Musnad Ahmad: V3 P492)

Ek-doosri riwayat ke alfaaz hain:

إِنِّىْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ اَمَرَكُمْ اَنْ تَعْبُدُوْا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوْا بِهٖ شَيْئًا.

"*Main tumhari taraf Allah ka tasool ban kar aaya hoon, main tumhen hukm deta hu'n ke, ek (1) Allah ki ibaadat karo aur uske saath kisi ko shareek na thehraao*". (Musnad Ahmad: V3 P492)

Chunache Rasool Allah ﷺ ki daawat par imaan laane walao'n ne Asaaf-o-Naaela aur Laat-o-Uzza ki ibaadat chodkar sirf Ilaah-e-Waahid ki ibaadat-o-parastish ko apne shiaar[1] bana liya. To Allah Ta'ala ne unhe'n izzat-o-sarfarazi ataa farmai. Dunya mein, jis taraf bhi unho'n ne rukh kiya, unhe'n surkhroo kiya aur chaar-daang aalam[2] mein unki azmat ki dhaak bitha di.

Lekin chand sadiyo'n baad musalman phir tauheed ki nemat se mehroom aur shirk ki aaloodgiyo'n mein mulawwis ho gae. Aur najd-o-hijaaz mein ek martaba phir jaahiliyyat-e-oola ki taareeki laut aai aur musalman awaam ki aksariyat mushrikaana aqaaid ka shikaar ho gai aur aastaano 'n aur maqbaro'n ki pujari ban gai. In halaat mein Allah Ta'ala ne jazira numaa-e-arab ke in baadiya-nasheeno'n[3] par phir rahmat ki aur

[1] T: (شِعارِ) Nishaan, pehchaan, dastoor, mark, identity [RKT]
[2] T: Duniya ke kone-kone mein [RKT]
[3] T: (بادِيَه نَشِيں) Jungle mein rehne waala, khaana-badosh [RKT]

Mujaddid ad-Daawah Imam Muhammad bin Abdul Wahhaab aur unke ansaar-o-awaan ke zariye se inko daawat-e-tauheed se aashna kiya aur shirk-o-bidaat ki taareekiyon se unhe'n nikaala.

Shaikh Muhammad bin Abdul Wahhaab ki saee[1] tajdeed-o-islaah ka ye baab bada wasee hai. Jis ki tafseel ki yahan gunjaaish nahi. Shaikh ﷺ ne amali taur par bhi mazkoora shirk ke addo'n ka khaatima kiya. Waaz-o-tableegh se bhi logon ke aqaaid-o-aamaal ki islaah farmai aur tasneef-o-taaleef ke zariye se bhi is mahaaz par bada waqee[2] kaam kiya. Unki tasaneef mein ek nihaayat ahem kitaab "Kitaab ut Tauheed" bhi hai. Jo is waqt qaraeen kiraam ke haatho'n mein hai.

Is kitaab ka Urdu tarjuma aaj se taqriban paun-sadee qabl hua tha. Jo ab tak shaaya hota chala aaraha tha, jabke is arse mein Urdu zabaan kaafi wasee ho chuki hai aur uska usloob bhi bahut hadd tak badal chuka hai, is liye zarroorat mehsoos hui ke iska nae sire se tarjuma kiya jaae, jo maujooda usloob aur meyaar ke mutaabiq ho. Taake iski ifaadiyat[3] mahez zabaan ki kohangi[4] ki wajah se mutaassir na ho.

Alaawa-azee'n Saudi Arab ke alaawa aksar islami mumaalik mein qabr-parasti ki shakl mein shirk ke mazaahir aam hain, jo Allah ki rahmat-o-nusrat se mehroomi ka sabab hain aur musalman jab tak mushrikaana aqaaid-o-aamaal se taaib ho kar khaalis tauheed ko nahi apnaaenge, wo rahmat-e-Ilaahi ke mustahiq qaraar nahi paa sakenge.

Isi zaroorat aur ehsaas ke pesh-e-nazar, raaqim[5] ne iska ye naya tarjuma kiya hai, Allah Ta'ala ise qubool farmae aur ise awaam ki islaah ka zariya banaae. Ameen

Professor Saeed Mujtaba Saeedi

Mankera, zila Bhakkar Rabi-ul-Awwal 1418H, July 1997CE

[1] T: (سَعْی) Koshish, daud-dhoop, mehnat [FL]
[2] T: (وَقِیع) Ba-waqaar, buland-martaba, moazzaz, garaa'n-qadr, noble [RKT]
[3] T: (اِفَادِیت) Faaedamand, nafa-bakhsh [RKT]
[4] T: (کُہنَگی) Puraana-pan, qadaamat, qadeem hona, boseedgi, budhaapa [RKT]
[5] T: (راقِم) Musannif, likhne waala, tehreer karne waala [RKT]

Baab 1: Ibaadat Ki Buniyad Tauheed

Irshad-e-Rabbani hai:

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾

Aur maine jinno aur insaano ko sirf is liye paeda kiya hai ke wo meri bandagi karen. (Surah az-Zaariyaat: 56)

Phir farmaya ke:

﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ﴾

Aur ham ne har ummat mein rasool bheja, ke sirf Allah ki bandagi karo aur taaghoot (ki bandagi) se bacho. (Surah an-Nahl: 36)

Neez, irshad-e-Baari Ta'ala Hai:

﴿ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ﴾

Aur tere Rabb ne faisla kar diya hai ke tum sirf? Usi (Allah) ki bandagi karo aur waalidain ke saath husn-e-sulook karo. (Surah al-Isra: 23)

Aur jaisa ke Allah Jalle Shaanuhu ne farmaya:

﴿ وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ﴾

Aur Tum sab ki Allah ki bandagi karo aur uske saath kisi ko shareek na thehraao. (Surah an-Nisa: 36: 151)

Ek aur jagah ATI ne youn farmaya hai:

﴿ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ﴾

(Aye Muhammad! ﷺ) Keh deejiye ke aao main tumhe'n wo cheeze'n padh kar sunaau'n, jo tumhare Rabb ne tum par haraam ki hain (wo ye) ke tum uske saath kisi ko shareek na thehraao. (Surah al-Anaam: 151)

Hazrat Abdullah bin Masood ؓ farmate hain ke jo shakhs Aap ﷺ ki sar-ba-mohr[1] wasiyyat mulaahaza karna chaahta hai to wo Allah Ta'ala ka ye farman padh le:

[1] T: (سَر به مُہر) Jis par mohr lagaai gai ho [RKT]

﴿ قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوْا بِهٖ شَيْـًٔا وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ۚ وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَوْلَادَكُمْ مِّنْ اِمْلَاقٍ ؕ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ۚ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۚ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ؕ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۵۱﴾ وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهٗ ۚ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ۚ وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوْا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۚ وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوْا ؕ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿۱۵۲﴾ وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا فَاتَّبِعُوْهُ ۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيْلِهٖ ؕ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۱۵۳﴾ ﴾

(Aye Muhammad ﷺ!) Keh deejiye ke aao'n main tumhen wo cheeze'n padh kar sunaau'n, jo tumhare Rabb ne tum par haraam ki hain: ✪ Ye ke tum uske saath kisi ko shareek na thehraao. ✪ Aur (maa baap se badd-sulooki na karna balke) apne waalidain waalidain ke saath husn-e-sulook karo. ✪ Aur apni aulaad ko muflisi ke dar se qatl na karo (kyounke) ham tumhe'n bhi rizq dete hain aur unhe'n bhi. ✪ Aur tum be-hayaai ke kaamo'n ke zaahir ho'n ya poshida, qareeb na jaana. ✪ Aur jiska qatl allah ne haraam thehraaya hai, use qatl na karo, magar haq (aur jaaiz tariqe) ke saath. Us (Allah Ta'ala) ne tumhe'n in baato'n ki hidayat ki hai, taake tum aql se kaam lo. ✪ Aur tum yateem ke maal ke qareeb bhi na jaao, magar aise tariqe se jo intehaai behtareen aur pasandeeda ho, yahan tak ke wo jawani ko pohonch jaae. ✪ Aur insaan ke saath naap-tol poora-poora karo (be-insaafi na karo), ham kisi jaan ko uski wusat[1] se badh kar mukallaf nahi banate. ✪ Aur Allah ke ahd ko poora karo (badd-ahdi[2] na karo) Us (Allah Ta'ala) ne tumhe'n in baato'n ki hidayat ki hai, shayad ke tum nasihat qubool karo. ✪ Aur beshak yehi mera seedha raasta hai, tum isi par chalo aur doosre raasto'n par na chalna, ke wo (raaste) tumhe'n Allah ki raah se door kar denge. Us (Allah Ta'ala) ne tumhe'n is baat ki hidayat ki hai, taake tum parhezgaar bano.
(Surah al-Anaam: 151-153)

Aur Hazrat Maaz bin Jabal ؓ ka bayan hai ke ek dafa main Aap ﷺ ke peeche gadhe par sawaar tha, ke Aap ne mujhse farmaya:

[1] T: (وُسعَت) Phaelaao, kushaadgi, faraakhi, chaudaai, gunjaaish [RKT]
[2] T: (بَد عَہدی) Waada-khilaafi, waada todna [RKT]

يَا مُعَاذُ! اَتَدْرِیْ مَا حَقُّ اللّٰهِ عَلَى الْعِبَادِ ، وَمَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللّٰهِ؟ قُلْتُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ اَعْلَمُ ، حَقُّ اللّٰهِ عَلَى الْعِبَادِ اَنْ يَّعْبُدُوْهُ وَلَا يُشْرِكُوْا بِهِ شَيْئًا ، وَحَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللّٰهِ اَنْ لَّا يُعَذِّبَ مَنْ لَّا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا ، قُلْتُ: يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ! اَفَلَا اُبَشِّرُ النَّاسَ؟ قَالَ: لَا تُبَشِّرْهُمْ فَيَتَّكِلُوْا.

"*Aye Maaz! Kya tum jaante ho ke Allah Ta'ala ka bando'n par aur bando'n ka Allah Ta'ala par kya hai hai?*" (Maaz ﷺ kehte hain) maine kaha: Allah Ta'ala aur uske Rasool ﷺ hi behtar jaante hain. Aap ﷺ ne farmaya: "*Allah Ta'ala ka bando'n par ye haq hai ke wo sirf usi ki ibaadat karen aur uske saath kisi ko shareek na thehraae'n aur bando'n ka Allah Ta'ala par haq ye hai ke jo banda shirk ka murtakib na ho wo use azaab na de*". (Maaz ﷺ kehte hain) maine kaha: Ya Rasool Allah ﷺ (Ijaazat ho to) logon ko ye khushkhabri suna doo'n? Aap ﷺ ne farmaya: "*Nahi, aisa na kaho, ke wo isi par bharosa kar ke baith jaae'n (aur amal karna chod de'n)*" (Bukhari; Muslim)

Masaail

① Jinn-o-ins ki takhleeq mein Allah Ta'ala ki hikmat kaar-farma hai.

② Ibaadat se asal muraad tauheed hai, kyounke jumla Ambiya عَلَيْهِمُ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام aur unki ummato'n ke darmiyan yehi baat mutanaaza[1] thi.

③ Jo shakhs tauheed par kaar-band nahi, us ne Allah Ta'ala ki ibaadat hi nahi ki aur wo Surah al-Kaafiroon ki aayat ﴿وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ﴾ "Aur jinki tum parastish karte ho, main unki parastish karne waala nahi hu'n". (Surah al-Kaafiroon: 3) ka mafhoom bhi yehi hai.

④ Isse besat-e-ambiya[2] عَلَيْهِمُ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ki hikmat ka bhi pata chalta hai.

⑤ Allah Ta'ala ki taraf se har ummat ki taraf (unki hidayat ke liye) Rasool bheje gae.

⑥ Tamaam Ambiya ka deen (yaane unki daawat ka mehwar aur markazi nukta) ek hi tha (aur wo tauheed hai)

[1] T: (مُتَنَازَع) Jhagda kiya gaya (wo cheez) jis par jhagda kiya gaya [RKT]
[2] T: (بِعْثَت) Paeghambar bana kar bheje jaane ka amal, risaalat ka zamana, risaalat [RKT]

⑦ Ek bada masla ye bhi maaloom hua ke taaghoot ke saath kufr aur uska inkaar kiye baghair Allah Ta'ala ki ibaadat mumkin nahi aur isi maane mein Allah ka ye farman hai:

﴿ فَمَنْ يَّكْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَيُؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ۗ لَا انْفِصَامَ لَهَا ﴾

So jo shakhs taaghoot ka inkaar kare aur Allah Ta'ala par imaan laae, dar-haqiqat us ne aisi mazboot rassi ko thaam liya hai jo tootne waali nahi hai. (Surah al-Baqara: 256)

⑧ "Taaghoot" har us cheez ko kehte hain, jis ki Allah Ta'ala ke siwa ibaadat ki jaae.

⑨ Isse ye bhi maaloom hua ke salaf-o-saaliheen ke nazdeek Surah al-Anaam ki mazkoora-baala teen (3) mohkam[1] aayaat ki kis qadr ehmiyat aur azmat hai. Un mein se (Allah Ta'ala ki taraf se bando'n ko) dus (10) ahkaam aur hidayaat di gai hain, ke jin mein se "Awwaleen Hidayat" shirk se mumanea hai.

⑩ Surah Bani Israel (al-Isra) ki mohkam aayaat mein 18 masaail bayan hue hain, jin ka aaghaaz Allah Ta'ala ne apne mundarja-zel farman se kiya hai:

﴿ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا ﴾

Allah Ta'ala ke saath koi aur maabood na banaana warna zaleel aur be-yaar-o-madadgaar ho kar baithe rahoge. (Surah al-Isra: 22)

(Yaane in masaail mein sab se awwaleen haisiyat tauheed ko di gai hai, jaisa ke) mundarja-zel alfaaz ke saath ikhtetaam (bhi tauheed par hi) kiya hai:

﴿ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى فِىْ جَهَنَّمَ مَلُوْمًا مَّدْحُوْرًا ﴾

Aur Allah Ta'ala ke saath koi doosra maabood na bana lena ke (aisa karne se) malaamat-zada aur (Allah Ta'ala ke darbaar se) raanda[2] bana kar jahannam mein daal diye jaaoge. (Surah al-Isra: 39)

Allah Ta'ala ne hamen in masaail ki ehmiyat par tambeeh karte hue

[1] T: (مُحْكَم) (Quran e Majeed ki wo aayat) Jis ke maane sareeh ho'n, jis ka matlab saaf ho [RKT]
[2] T: (رانْدَه) Dhutkaara Hua, Khaarij [FL]

irshad farmaya:

﴿ ذٰلِكَ مِمَّآ اَوۡحٰٓى اِلَيۡكَ رَبُّكَ مِنَ الۡحِكۡمَةِ ﴾

Ye un danaai ki baato'n mein se hain, jo Aap ﷺ ke Rabb ne Aap ﷺ ki taraf wahee ki hain. (Surah al-Isra: 39)

⑪ Surah an-Nisaa ki wo aayaat jo huqooq-e-ashra ki aayaat kehlaati hai, ka aaghaaz bhi Allah ne apne (tauheed bhare) in alfaaz se kiya hai:

﴿ وَاعۡبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشۡرِكُوۡا بِهٖ شَيۡـًٔا ﴾

Aur Allah Ta'ala ki bandagi karo aur uske saath kisi ko shareek na thehraao. (Surah an-Nisa: 36)

⑫ Is mein Aap ﷺ ki us wasiyyat ki taraf bhi tawajjo dilaai gai hai, jo Aap ﷺ ne wafaat ke waqt farmai thi.

⑬ Hamare (yaane bando'n ke) zimme Allah Ta'ala ka kya haq hai?

⑭ Aur bande jab Allah Ta'ala ka haq adaa karen to unka Allah Ta'ala par kya haq hai?

⑮ (Hadees-e-mazkoor mein bayan-shuda) masla ka aksar Sahaba ko ilm na tha.

⑯ Kisi maslahat ke pesh-e-nazar ilm ko chupaana jaaiz hai.

⑰ Kisi musalman ko aisi khabar dena mustahab hai, jis se wo khush ho.

⑱ Allah Ta'ala ki rahmat ki wusat par bharosa kar ke (amal tark karne se) darna chaahiye.

⑲ Agar masool[1] ko kisi baat ka ilm na ho to uske mutaalliq 'اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَعْلَمُ' (yaane Allah aur uske Rasool ﷺ behtar jaante hain) kahe.

⑳ Kisi ko ilm sikhaana aur kisi ko mehroom rakhna bhi jaaiz hai.

㉑ Is hadees se Aap ﷺ ki tawazo aur inkisaari ka bhi pata chalta hai ke Aap ﷺ Jaleel-ul-qadr hone ke bawujood gadhe par sawaar hue aur apne

[1] T: (مَسْئُول) Jis se sawaal mutaalba kiya jaae, jawaab-dah, zimmedaar [RKT]

peeche ek-doosre shakhs ko bhi sawaar kiya.

㉒ Sawari par apne peeche kisi doosre ko bitha lena jaaiz hai.

㉓ Is hadees se Hazrat Maaz bin Jabal ﷺ ki fazilat bhi waazeh hoti hai.

㉔ Is hadees se masla Tauheed ki azmat ka bhi pata chalta hai.

Baab: 2 Tauheed Ki Fazilat Aur Tauheed Ka Tamaam Gunaho'n Ko Mita Dena

Irshad-e-Rabbani hai:

﴿ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْٓا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿٨٢﴾ ﴾

Aur jo log imaan laae aur apne imaan ko zulm (shirk) se aalooda nahi kiya, unke liye aman hai aur wohi raah-e-raast par hain. (Surah al-Anaam: 82)

Aur Hazrat Obaada bin Saamit ﷺ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne irshad farmaya:

مَنْ شَهِدَ أَنْ لَّا إِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ ، وَاَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ ، وَأَنَّ عِيْسٰى عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُوْلُهُ وَكَلِمَتُهُ اَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوْحٌ مِنْهُ ، وَالْجَنَّةَ حَقٌّ ،وَالنَّارَ حَقٌّ ، أَدْخَلَهُ اللّٰهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِنَ الْعَمَلِ.

"*Jo shakhs is baat ki gawaahi de ke: ✪ Allah Ta'ala ke siwa koi maabood nahi, wo akela hai aur uska koi shareek nahi. ✪ Aur Hazrat Muhammad ﷺ uske bande aur Rasool ﷺ hain. ✪ Aur Hazrat Isa ﷺ (bhi) Allah Ta'ala ke bande, uske Rasool, uska kalma jo us (Allah) ne Hazrat Maryam ﷺ ki taraf daala tha aur uski taraf se (bheji hui) rooh the. ✪ Aur (jo shakhs is baat ki bhi gawaahi de ke) janat aur jahannam barhaq hain. To aise shakhs ko Allah Ta'ala (behrehaal) jannat mein daakhil karega, khwaah uske aamaal kaise hi ho'n*". (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Aur Sahihain hi mein Hazrat Itbaan ﷺ se riwayat hai ke Aap ﷺ ne irshad farmaya:

فَإِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ يَبْتَغِيْ بِذَالِكَ وَجْهَ اللّٰهِ.

"Allah Ta'ala aise shakhs ko jo mahez raza-e-Ilaahi ke liye 'Laa Ilaaha

Illallah' 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' ka iqraar kare, dozakh par haraam kar deta hai. (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Hazrat Abu Saeed Khudri ﷺ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

قَالَ مُوْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا رَبِّ عَلِّمْنِي شَيْئًا اَذْكُرُكَ وَاَدْعُوْكَ بِهِ ، قَالَ: قُلْ يَامُوْسَى! لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ، قَالَ: كُلُّ عِبَادِكَ يَقُوْلُوْنَ هَذَا ، قَالَ: يَا مُوْسَ! لَوْ اَنَّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعَ وَعَامِرَهُنَّ غَيْرِيْ وَالْأَرْضِيْنَ السَّبْعَ فِيْ كِفَّةٍ ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ فِيْ كِفَّةٍ ، مَالَتْ بِهِنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ .

Musa ﷺ ne Allah Ta'ala se arz ki, aye mere parwardigar! Mujhe aisa zikr batae'n, jis se main tujhe yaad karu'n aur uske zariye se tujhe pukaarta rahu'n. Allah Ta'ala ne farmaya: Aye Musa 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' padha karo. Hazrat Musa ﷺ ne kaha: Aye mere Rabb! Ye kalma to tere sab bande padhte hain. Allah Ta'ala ne farmaya: Aye Musa, agar saato'n aasmaan aur unki makhlooq bajuz mere aur saato'n zameene'n taraazu ke ek pad-le mein ho'n aur 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' doosre paddle mein ho to 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' un sab se wazni hoga. (Ibne Hibban aur Haakim ne sahih kaha)

Aur Sunan Tirmizi mein Hasan sanad ke saath Hazrat Anas ﷺ se marwi hai ke maine Rasool Allah ﷺ ko ye farmate hue suna ke Allah Ta'ala ne irshad farmaya:

يَا ابْنَ آدَمَ! لَوْ أَتَيْتَنِيْ بِقُرَابِ الْاَرْضِ خَطَايَا ،ثُمَّ لَقِيْتَنِيْ لَا تُشْرِكُ بِيْ شَيْئًا ، لَاَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً.

"*Aye Ibne Adam! Agar tu mere paas zameen-bhar kar gunaah laae, phir is haal mein tu mujhse mulaqaat kare ke tu mere saath kisi ko shareek na thehraata ho, to main usi qadr teri taraf maghfirat-o-bakhsish lekar aau'n*". (Sunan Tirmizi)

Masaail

① Allah Ta'ala ka fazal bahut wasee hai.

② Allah Ta'ala ke yahan tauheed ka bahut ziyaada sawaab hai.

③ Sawaab ke saath-saath aqida-e-tauheed gunaho'n ka kaffaara bhi hai.

④ Is tafseel se Surah al-Anaam ki aayat 82 ki tafseer bhi waazeh ho jaati hai (ke us aayat mein 'Zulm' se muraad 'Shirk' hai).

⑤ Hazrat Obaada ﷺ ki hadees mein jo paanch (5) umoor mazkoor hain, un par ghaur-o-tadabbur karna chaahiye.

⑥ Hadees-e-Obaada ﷺ aur Hadees-e-Itbaan ﷺ dono ko jama karen to unse 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' ke maane mazeed waazeh ho jaate hain aur jo log is dhoke mein mubtala hain (ke mahez zabaan se kalma tauheed ka iqraar najaat ke liye kaafi hai) unki ghalati bhi waze hoti hai.

⑦ Hazrat Itbaan ﷺ ki hadees mein mazkoor shart bhi qaabil-e-tawaajo hai.

⑧ Ambiya Kiraam عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ bhi is kalma ki fazilat jaanne ke mohtaaj the.

⑨ Ye amr bhi qaabil-e-ghaur hai ke kalma 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' tamaam aasmaano aur zameen se wazni aur bhaari hone ke bawujood bahut se kalma-go logon ke taraazu halke honge.

⑩ Is mein ye saraahat bhi hai ke aasmano'n ki tarah zameene'n bhi saat (7) hain.

⑪ Aasmaano aur zameeno mein makhlooq aabaad hai.

⑫ Allah Ta'ala ke bhi ausaaf (sifaat) hain, jab ke ashaairah[1] ka aqida iske bar-aks hai (ke wo Allah Ta'ala ki baaz sifaat ka inkaar karte hain)

⑬ Jab aap Hazrat Anas ﷺ se marwi hadees ko acchi tarah samajh lenge to aapko maaloom hoga ke Hazrat Itbaan ﷺ se marwi hadees ke in alfaaz: 'فَإِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ يَبْتَغِيْ بِذَالِكَ وَجْهَ اللهِ' ke "Jo shakhs mahez razaa-e-Ilaahi ki khaatir kalma 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' ka iqraar kar le, to Allah Ta'ala use dozakh par haraam kar deta hai. Is se shirk ko chod-dena murad hai, mahez zabaan se kalma padh lena najaat ke liye kaafi nahi.

⑭ Ye baat bhi qaabil-e-ghaur hai ke is hadees mein Muhammad ﷺ aur Isa عليه السلام dono ko Allah Ta'ala ke bande aur rasool kaha gaya hai.

[1] T: (اَشاعِرَہ) Mashoor mutakallim Abul Hasan Ashari ke aqaaid ko maanne ka daawa karne waale [RSB]

⑮ Ye baat bhi qaabil-e-pechaan hai ke (har cheez Allah Ta'ala ke hukm se paeda hone ki wajah se uska kalma hai) taaham yahan khususi taur par Hazrat Isa عليه السلام ko "Allah Ta'ala ka kalma" kaha gaya hai.

⑯ (Agarche Rooh, Allah Ta'ala ki makhlooq hai, taaham) Hazrat Isa عليه السلام ke mutaalliq khususi taur par maaloom hua ke unhe'n Allah Ta'ala ki rooh qaraar diya gaya hai.

⑰ Jannat aur jahannam par imaan laane ki (ehmiyat aur) fazilat bhi maaloom hoti hai.

⑱ Is tafseel se Hazrat Obaada رضي الله عنه ki hadees mein 'عَلَى مَا كَانَ مِنَ الْعَمَلِ' ke maane bhi mutaiyyan ho jaata hai ke (insaan ke jannat mein jaane ke liye uska "Saahib-e-tauheed" hona shart hai)

⑲ Qiyaamat ke roz aamaal tolne ke liye jo meezaan qaayam ki jaaegi, uske bhi do (2) padle hain.

⑳ Is hadees mein Allah Ta'ala ke liye 'الْوَجْه' ka lafz istemaal hua hai. Ke jiske maane "*Chehra*" hai. (Yaane ye imaan laana zaroori hai ke Allah Ta'ala ka chehra hai, albatta ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾[1] ki roo se ham iski kaifiyat samajhne se qaasir hain.

[1] T: Us jaisi koi cheez nahi (Surah ash-Shoora: 11, Tarjuma: Ahsan ul Kalam, Darussalam) [RSB]

Baab: 3 Haqiqi Muwwahid Bilaa Hisaab Jannat Mein Jaaega

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ إِنَّ إِبْرٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِّلَّهِ حَنِيفًا ۖ وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

Beshak Hazrat Ibrahim عليه السلام (logon ke liye) peshwa, Allah Ta'ala ke farmabardar aur yaksoo the, wo mushrikeen mein se nahi the. (Surah an-Nahl: 120)

Neez irshad hai:

﴿ وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ۝٥٩ ﴾

Aur (ahle imaan wo hain) jo apne Rabb ke saath (kisi ko) shareek nahi teraate. (Surah al-Mominoon: 59)

Hussain bin Abdur Rahman رحمه الله kehte hain ke main (ek dafa) Saeed bin Jubair رحمه الله ke paas haazir tha ke unho'n ne kaha: Guzishta raat tootne waala sitaara tum mein se kis ne dekha? To maine kaha: Maine phir saath hi ye bhi keh diya ke main us waqt namaz mein mashghool nahi tha, balke mujhe kisi cheez ne das liya tha. Saeeb bin Jubair رحمه الله ne poocha: To phir tum ne kya kiya? Maine kaha: Maine damm kiya tha. Unho'n ne mujhse phir poocha: Tum ne aisa kyoun kiya? To maine jawab mein kaha: Ke hame Imam Sha'bi رحمه الله ne ek hadees bayan ki hai, uski bina par maine damm kiya tha.

Saeed bin Jubair رحمه الله ne phir sawal kar diya: Sha'bi رحمه الله ne tumhe'n kya bayan kiya tha? Maine jawab diya ke unho'n ne hame Buraidah bin Haseeb رضي الله عنه se marwi ek hadees bayan ki ke: 'لَا رُقْيَةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ أَوْ حُمَةٍ' "*Nazar-e-badd aur kisi zehrili cheez ke kaatne ke siwa kisi aur soorat mein damm nahi*".

Ye sunkar saeed bin Jubair رحمه الله ne kaha: Jis ne jo suna, phir us par amal kiya, us ne bahut hi accha kiya, Albatta hame'n Ibne Abbas رضي الله عنهما ne Aap ﷺ ki ye hadees sunai:

عُرِضَتْ عَلَيَّ الأُمَمُ، فَجَعَلَ النَّبِيُّ وَالنَّبِيَّانِ يَمُرُّونَ مَعَهُمُ الرَّهْطُ، وَالنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ، حَتَّى رُفِعَ لِي سَوَادٌ عَظِيمٌ، قُلْتُ: مَا هَذَا؟ أُمَّتِي هَذِهِ؟ قِيلَ: بَلْ هَذَا مُوسَى وَقَوْمُهُ، قِيلَ: انْظُرْ إِلَى الأُفُقِ، فَإِذَا سَوَادٌ

يَمْلَأُ الأُفُقَ، ثُمَّ قِيلَ لِي: انْظُرْ هَا هُنَا وَهَا هُنَا فِي آفَاقِ السَّمَاءِ، فَإِذَا سَوَادٌ قَدْ مَلَأَ الأُفُقَ، قِيلَ: هَذِهِ أُمَّتُكَ، وَيَدْخُلُ الجَنَّةَ مِنْ هَؤُلاَءِ سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ ثُمَّ دَخَلَ وَلَمْ يُبَيِّنْ لَهُمْ، فَأَفَاضَ القَوْمُ، وَقَالُوا: نَحْنُ الَّذِينَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَاتَّبَعْنَا رَسُولَهُ، فَنَحْنُ هُمْ، أَوْ أَوْلاَدُنَا الَّذِينَ وُلِدُوا فِي الإِسْلاَمِ، فَإِنَّا وُلِدْنَا فِي الجَاهِلِيَّةِ، فَبَلَغَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ، فَقَالَ: «هُمُ الَّذِينَ لاَ يَسْتَرْقُونَ، وَلاَ يَتَطَيَّرُونَ، وَلاَ يَكْتَوُونَ، وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ» فَقَالَ عُكَاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ: أَمِنْهُمْ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَعَمْ» فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ: أَمِنْهُمْ أَنَا؟ قَالَ: «سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ.

"*Mere saamne bahut si ummate'n pesh ki gaee'n, maine dekha ke kisi Nabi ke saath to bahut badi jamaat hai aur kisi ke saath ek-do (1-2) aadmi hain aur maine ek Nabi aisa bhi dekha, jiske saath koi ek (1) bhi (ummati) nahi tha. Usi asna mein mere saamne ek (1) bahut badi jamaat numudaar hui. Maine samjha ke ye meri ummat hai. Lekin mujhse kaha gaya ke ye Hazrat Musa* ﷺ *aur unki ummat hai. Phir maine ek (1) aur bahut badi jamaat dekhi. Mujhe bataaya gaya ke ye Aap* ﷺ *ki ummat hai aur un mein 70,000 afraad aise hain jo baghair hisaab aur baghair azaab ke jannat mein daakhil honge*".

Itni baat farmane ke baad Aap ﷺ uthe aur ghar tashreef le gae. Sahaba Kiraam ﷺ un (khushnaseeb 70,000) afraad ke baare mein qiyaas-aaraiyaa'n[1] karne lage. Baaz ne kaha "Shayad ye wo log hain, jo Rasool Allah ﷺ ki sohbat se faiziyaab hue hain". Aur baaz ne kaha: "Shayad ye wo log hain jo (ahd) Islam mein paeda hue aur unho'n ne Allah Ta'ala ke saath kisi ko shareek nahi thehraaya". Iske alaawa unho'n ne kuch aur baate'n bhi zikr kee'n.

Itne mein Aap ﷺ tashreef le aae, to Sahaba Kiraam ﷺ ne Aap ﷺ ko apni aaraa se agaah kiya to Aap ﷺ ne farmaya: "*Ye wo log hain, jo na damm karwate hain, na (ilaaj ki gharz se) apne jism daaghte hain, na badd-fali lete hain aur wo sirf apne parwardigar par hi tawakkal karte hain*". Ye sun kar Ukkaasha bin Mohsin ﷺ khade hue aur azr ki: "(Aye Allah ke Rasool ﷺ) ye dua farmae'n ke Allah Ta'ala mujhe un mein se karde". Aap ﷺ ne farmaya: "*Tu un mein se hai*". Iske baad ek-doosra shakhs

[1] T: (قیاس آرائی) Andaaza lagane ka amal, andaaza lagaana, gumaan karna, khayaal daudaana [RKT]

khada hua aur arz ki: "(Aye Allah ke Rasool ﷺ) mere liye bhi dua farmae'n ke Allah Ta'ala mujhe bhi un mein se karde".

Aap ﷺ ne farmaya: "*Is (dua) mein Ukkaasha رضی اللہ عنہ tum par sabqat le gaaya hai*". (Bukhari & Muslim (Bukhari ke alfaz mukhtasar aur mufassal bhi) Tirmizi aur Nasai ne riwayat kiya hai)

Masaail

① Ye ke tauheed ke baare mein logon ke darajaat-o-maraatib mukhtalif hain.

② Tahqiq tauheed ke mataalib ki wazaahat hai.

③ Allah Ta'ala ne is baat par Hazrat Ibrahim علیہ السلام ki madh-o-sataaish[1] farmai hai, ke wo mushriko'n mein se nahi the aur unka daaman shirk ki aaloodgi se paak tha.

④ Allah Ta'ala ne is baat par Hazraat-e-Auliya Kiraam ki bhi madh farmahi hai ke wo shirk se bezaar the.

⑤ "Damm" aur jism daaghne ke tareeq-e-ilaaj ko tark karna tauheed ka aala-darja hai.

⑥ In ausaaf ka ahaata karna hi dar0haqiqat tawakkal hai.

⑦ Isse Sahaba Kiraam رضی اللہ عنہم ke ilm ki gehrai ka bhi pata chalta hai, ke ye buland-paaya maraatib-o-manaasib unhe'n mahez amal ki badaulat haasil hue hain.

⑧ Isse ye bhi pata chalta hai ke Sahaba Kiraam رضی اللہ عنہم khair aur neki ke kaamo'n par kis qadr harees the.

⑨ Isse ummat-e-muhammadiya ki fazilat bhi waazeh hoti hai ke ye ummat bulandi-e-darajaat aur kasrat-e-tadaad ke lihaaz se tamaam ummato'n se bartar aur afzal hai.

⑩ Isse Hazrat Musa علیہ السلام (aur un) ki ummat ki fazilat bhi ayaa'n hoti hai.

[1] T: (مَدْح) Taareef, tauseef [RKT] T: Taareef [FL]

⑪ Aap ﷺ ke saamne tamaam ummate'n pesh ki gaee'n.

⑫ Har ummat ko apne-apne Nabi ke saath alaahada-alaahada uthaya jaaega.

⑬ Daawat-e-Ambiya ko bil-umoom[1] thode logon ne qubool kiya.

⑭ Jis Nabi ki daawat par ek (1) shakhs bhi imaan na laaya, wo akela hi aaega.

⑮ Is ilm ka faaida ye hai ke kasrat-e-tadaad par maghroor aur qillat-e-tadaad par pareshan nahi hona chaahiye.

⑯ Nazar-e-badd aur zehreele jaanwar ke kaatne ka damm karna jaaiz hai.

⑰ Saeed bin Jubair رحمہ اللہ ke qaul 'قَدْ اَحْسَنَ مَنِ انْتَهَى إِلَى مَا سَمِعَ' "Jisne apni shuneed[2] ke mutaabiq amal kiya, us ne accha kiya", se salaf-o-saaliheen ki ilmi gehraai ka pata chalta hai, neez ye bhi maaloom hua ke pehli hadees doosre hadees ke khilaaf nahi.

⑱ Salaf-o-Saaliheen ek doosre ki bejaa taareef-o-sataaish se parhez kiya karte the.

⑲ Aap ﷺ ka Hazrat-e-Ukkaasha رضی اللہ عنہ se ye farmana ke 'اَنْتَ مِنْهُم' "*Tu un mein se hai*". Aap ﷺ ke Nabi hone ke dalaail aur nishaniyo'n mein se ek (1) daleel aur nishani hai.

⑳ Is hadees se Hazrat Ukkaasha رضی اللہ عنہ ki fazilat bhi maaloom hui.

㉑ Isse ye bhi maaloom hua ke (bawaqt-e-zaroorat tasreeh ki bajaae) ishaara-o-kinaaya mein guftagu karna jaaiz hai.

㉒ Hazrat Ukkaasha رضی اللہ عنہ ke baad dua ki darkhwast karne waale shakhs ko ahsan andaz mein bitha dene se ye baat saabit hoti hai ke) Aap ﷺ aala-o-ahsan akhlaaq ke malik the.

---

[1] T: (بِالْعُمُوم) Aam taur se, umooman, aksar, generally, commonly [RKT]
[2] T: (سُنِيد) Sunaai, sunwaai, suna hua [RKT]

Baab 4: Shirk Se Darne Ka Bayan

Irshad-e-Rabbani Hai:

﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ ﴾

Beshak Allah Ta'ala us (gunah) Ko Nahi Bakhshe Ga Ke (kisi ko) uska Shareek Banaya Jaae Aur Uske Siwa Aur Jis Gunah Ko Chaahe Maaf Kardega. (Surah an-Nisa: 48)

Aur Hazrat Ibrahim ﷺ ne dua ki:

﴿ وَّاجْنُبْنِيْ وَبَنِيَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴾

Aur (aye mere Rabb!) Mujhe Aur Meri Aulaad Ko Butho'n Ki Ibaadat Se Bachaana. (Surah Ibrahim: 35)

Aur hadees shareef mein hai: 'أَخَوْفُ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكُ الأَصْغَرُ ، فَسُئِلَ عَنْهُ فَقَالَ: الرِّيَاءُ' "*Mujhe tumhare baare mein sab se ziyaada dar "Shirk-e-Asghar" ka hai*". Aap ﷺ se poocha gaya "Shirk-e-Asghar" kya hai? Aap ﷺ ne farmaya: "*Riyakaari*". (Musnad Ahmad: V5 P428-429)

Aur Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

مَنْ مَّاتَ وَهُوَ يَدْعُوْ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ نِدًّا دَخَلَ النَّارَ.

"*Jis shakhs ko is haal mein maut aae ke wo Allah Ta'ala ke saath kisi doosre (shareek) ko pukarta ho to wo jahannam raseed hoga*". (Bukhari)

Hazrat Jaabir ﷺ riwayat karte hain ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

مَنْ لَقِيَ اللّٰهَ لَا يُشْرِكُ بِهٖ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ لَقِيَهُ يُشْرِكُ بِهٖ شَيْئًا دَخَلَ النَّارَ.

"*Jo koi is haal mein Allah Ta'ala se mulaqaat kare ke wo uske saath kisi ko shareek na karta ho to wo jannat mein jaaega. Aur jo is haal mein Allah Ta'ala se mile ke wo uske saath kisi ko shareek thehraata ho to wo jahanna-raseed hoga*". (Muslim)

Masaail

① Shirk se darna chaahiye.

② Riyakaari bhi shirk ki ek (1) qism hai.

③ Riyakaari shirk-e-asghar hai.

④ Nek logon par baaqi gunaho'n ki nisbat riyakari ka ziyada khatra hai.

⑤ Jannat aur jahannam (insaan ke) qareeb hain.

⑥ Ek (1) hi hadees mein jannat aur jahannam ke qareeb hone ko ekattha zikr kiya gaya hai.

⑦ Marte waqt shirk na karne waala shakhs jannat mein jaaega aur jise shirk karte hue maut aai wo jahannam-raseed hoga, agarche wo bahut bada aabid-o-zaahid kyoun na ho.

⑧ Hazrat Ibrahim Khaleel عليه السلام ka Allah Ta'ala se apne aur apni aulaad ke liye butho'n ki ibaadat se mehfooz rehne ki dua karna, ek (1) bahut bada masla hai.

⑨ Hazrat Ibrahim عليه السلام ne

﴿ رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ ﴾

Aur (aye mere Rabb!) Mujhe Aur Meri Aulaad Ko Butho'n Ki Ibaadat Se Bachaana. (Surah Ibrahim: 36)

Keh kar aksariyat ki haalat se ibrat haasil ki hai (ke aye mere parwardigar! Mujhe aur meri aulaad ko buth-parasti se bachaana).

⑩ Imam Bukhari رحمه الله ke bayan ke mutaabiq in aayaat-o-ahadees mein kalma 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' ki tafseer hai.

⑪ Is baab mein shirk se mehfooz rehne waalo'n ki fazilat bhi saabit hoti hai.

Baab 5: 'لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه' Ki Gawaahi Ke Liye Logo'n Ko Daawat Dena

Irshad-e-Rabbani hai:

﴿ قُلْ هٰذِهٖ سَبِيْلِيْٓ اَدْعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ ۣ عَلٰي بَصِيْرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِيْ ۭ وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ وَمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝ ﴾

(Aye Muhammad ﷺ) Aap keh de'n ke mera aur mere paerukaaro'n ka raasata to ye hai ke ham sab samajh boojh kar Allah ki taraf bulate hain. Allah Ta'ala har aeb se paak hai aur main shirk karne waalo'n mein se nahi hu'n. (Surah Yusuf: 108)

Hazrat Abdullah bin Abbas ؓ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne Hazrat Maaz ؓ ko yemen rawana karte waqt farmaya:

إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ.

"*Tum ahle kitaab ki ek (1) qaum ke paas jaa rahe ho, tum unhe'n sab se pehle kalma 'لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه' ki gawaahi ki daawat dena*". Ek (1) aur riwayat mein hai ke "*Tum unhe'n sab se pehle Allah Ta'ala ki wahdaaniyat (tauheed) ki daawat dena*". *Pas agar wo aapki ye baat maan jaae'n to unhe'n batlaana ke Allah Ta'ala ne un par din aur raat mein paanch (5) namaze'n farz ki hain. Pas agar wo tumhari ye baat bhi maan jaae'n to phir unhe'n batlaana ke Allah Ta'ala ne un par zakat farz ki hai, jo unke ashab-e-sarwat*[1] *se wasool kar ke unke fuqara-o-ghuraba mein taqseem kardi jaaegi. Pas agar wo tumhari ye baat bhi maan jaae'n to unke umdah aur qeemti maal lene se ehtiyaat karna aur mazloom ki baddua se bachna kyounke uske aur Allah Ta'ala ke darmiyan koi hijaab nahi*". (Bukhari; Muslim)

Hazrat Sahal bin Saad ؓ se marwi ek aur hadees mein hai ke Khybar ke din Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَأُعْطِيَنَّ الرَّايَةَ غَدًا رَجُلًا يُفْتَحُ عَلَى يَدَيْهِ، يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ»، فَبَاتَ النَّاسُ لَيْلَتَهُمْ أَيُّهُمْ يُعْطَى،

[1] T: Saaheb-e-sarwat ki jamaa, daulatmand, maaldaar, khush-haal [RKT]

فَغَدَوْا كُلُّهُمْ يَرْجُوهُ، فَقَالَ: «أَيْنَ عَلِيٌّ؟»، فَقِيلَ يَشْتَكِي عَيْنَيْهِ، فَبَصَقَ فِي عَيْنَيْهِ وَدَعَا لَهُ، فَبَرَأَ كَأَنْ لَمْ يَكُنْ بِهِ وَجَعٌ، فَأَعْطَاهُ فَقَالَ: أُقَاتِلُهُمْ حَتَّى يَكُونُوا مِثْلَنَا؟ فَقَالَ: «انْفُذْ عَلَى رِسْلِكَ حَتَّى تَنْزِلَ بِسَاحَتِهِمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الإِسْلاَمِ، وَأَخْبِرْهُمْ بِمَا يَجِبُ عَلَيْهِمْ، فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَكَ حُمْرُ النَّعَمِ.

"*Kal main ek (1) aise shakhs ko parcham doonga jo Allah Ta'ala aur uske Rasool ﷺ se mohabbat rakhta hai aur Allah Ta'ala aur uska Rasool ﷺ usse mohabbat rakhte hain. Uske haatho'n Allah Ta'ala fatah dega*". Chunache Sahaba ؓ raat bhar qiyaas-aaraiyaa'n karte rahe ke parcham kise diya ja sakta hai? Subah hui to tamaam Sahaba Kiraam ؓ Rasool Allah ﷺ ki khidmat mein pohonch gae. Har ek (1) ki yehi khwaahish aur ummeed thi ke parcham use hi milega. Aap ﷺ ne daryaaft farmaya: "*Ali bin Abi Taalib ؓ kaha'n hain?*" Bataaya gaya ke unki aankhe'n dukhti hain.

Sahaba Kiraam ؓ ne Hazrat Ali ؓ ko bulaa-bheja to Rasool Allah ﷺ ne unki aankho'n mein luaab-mubaarak daala aur dua farmai. Chunache Hazrat Ali ؓ (mukammal taur par) youn tandrust hogae ke goya unhe'n kuch bhi takleef na thi.

Aap ﷺ ne parcham Hazrat Ali ؓ ko thama diya aur irshad farmaya: Itmenaan se (abhi) rawana ho jaao aur Khybar ke maidan mein pohonch jaao. Phir sab se pehle unhe'n islam qubool karne ki daawat dena aur Allah Ta'ala ke jo huqooq un par aaed hote hain, unhe'n bataana Allah Ta'ala ki qasam! Agar Allah Ta'ala tumhari badaulat ek (1) aadmi ko bhi hidayat dede to tumhare liye ye (saadat intehaai qeemti) surkh ounto'n se kahee'n behtar hai. (Bukhari: H3009; Muslim)

Masaail

① Aap ﷺ ke muttabieen ka tareeq-e-kaar ye hai ke (wo khud hidayat par aajaane ke baad) doosro'n ko bhi Allah Ta'ala ki taraf bulaate hain.

② Is baab mein ikhlaas-e-niyyat ki targheeb hai. Kyounke, aksar logon ka haal ye hai ke *Daawat-ul-Haq* lekar uthe'n bhi to (wo us mein mukhlis nahi hote, balke) wo logon ko bil-umoom apni zaat ki taraf bulate hain.

③ Daawat ke kaamo'n mein baseerat[1] se kaam lena farz hai.

④ Husn-e-tauheed ye hai ke Allah Ta'ala ko har aeb se paak maana jaae.

⑤ Shirk ki ek (1) kharaabi ye hai ke ye Allah Ta'ala ke liye gaali aur uski zaat mein aeb aur naqs hai.

⑥ Is baab ka ek ahem-tareen masla ye hai ke musalman ko ahle shirk se door kar dena chaahiye. Taake, kehee'n aisa na ho ke wo shirk na karne ke bawujood unka saathi ban jaae.

⑦ Jumla waajibaat deen mein se sab se pehla waajib masla tauheed hai.

⑧ Bashumool namaz tamaam umoor-e-deen se qabl tauheed se tableegh ka aaghaaz karna chaahiye.

⑨ Rasool Allah ﷺ ke farman 'أَنْ يُّوَحِّدُوْاالله' aur kalma 'لا اله الا الله' ki shahadat-o-gawaahi ke maane-o-mafhoom ek hi hain.

⑩ Kuch log ahle kitaab hone ke bawujood kitaab (yaane tauheed) se kama-haqqahu baa-khabar nahi hote, ya jaanne ke bawajood us par amal-paera nahi hote.

⑪ Deen ki taaleem tadreeban[2] deni chaahiye.

⑫ Sab se pehle ahem-tareen aur baad-azaa'n[3] batadreej ehmiyat waale masaail bayan karne chaahiye.

⑬ Is mein zakat ke masraf ka bhi bayan hai.

⑭ Muallim[4] ko chaahiye ke wo mutaallim[5] ke shubhaat ko bhi door kare.

⑮ Zakat mein umda aur qeemti maal lena mana hai.

⑯ Mazloom ki badd-dua se bachna chaahiye.

---

[1] T: (بَصِیرَت) Aqal, fahem, shuoor, aagaahi, waaqfiyat [RKT]
[2] T: (تَدْرِیب) Aadatan, aadat daalne ka amal, aadat [RKT]
[3] T: (بَعْد ازاں) Iske baad [RKT]
[4] T: (مُعَلِّم) Padhaane waala, taaleem dene waala, sikhaane waala [RKT]
[5] T: (مُتَعَلِّم) Padhaai karne waala, shaagird, taaleem paane waala [RKT]

⑰ Mazloom ki aah-o-badd-dua aur Allah Ta'ala ke darmiyan koi hijaab nahi.

⑱ Syed-ul-Mursaleen Hazrat Muhammad Rasool Allah ﷺ aur Hazraat-e-Auliya Sahaba Kiraam رضی اللہ عنہم ko jin mashaqqato'n, bhook aur takaleef ka saamna karna pada, wo tamaam dalaail tauheed mein se hain.

⑲ Aap ﷺ ka ye irshad ke: "*Kal main ye parcham aise shakhs ko doonga jo…*" Aap ﷺ ki alaamat-e-nubuwwat mein se hai.

⑳ Aap ﷺ ka Hazrat Ali رضی اللہ عنہ ki aankh mein luaab[1] daalna (aur unka fauran sehatiyaab ho jaana bhi) alaamat-e-nubuwwat mein se hai.

㉑ Is waaqia se Hazrat Ali رضی اللہ عنہ ki fazilat bhi ayaa'n hoti hai.

㉒ Is waaqia se Sahaba Kiraam رضی اللہ عنہم ki azmat aur fazilat bhi waazeh hai, ke wo saari raat ye sochte rahe ke parcham kis khush naseeb ko milne waala hai aur is khayaal mein wo fatah ki basharat bhi bhool gae.

㉓ Is se "Imaan bil Qadr" bhi saabit hota hai ke parcham aise shakhs ko mil gaya, jis ne uske liye koi koshish ya khwaahish nahi ki aur koshish karne waale uske hussol se mehroom rahe.

㉔ Hazrat Ali رضی اللہ عنہ Aap ﷺ ke farman 'عَلَى رِسْلِكَ' (ke itmenaan se rawana ho jaao) mein adaab (e-jung) ki taaleem hai.

㉕ Isse ye bhi pata chala ke jung se peshtar daawat-e-islam deni chaahiye.

㉖ Logo'n se awwaleen khitaab ho, ya qabl-azee'n daawat aur jung ho chuki ho, har-do soorat mein qabl-az-jung daawat-e-islam mashroo hai.

㉗ Aap ﷺ ke mundarja-zel irshad ke: "*Un par Allah Ta'ala ke jo huqooq hain, wo unhe'n bataana*" se maaloom hua ke islam ki daawat hikmat-o-daanai ke saath pesh karni chaahiye.

㉘ Musalman ho kar islam mein (muqarrar-karda) huqooqullah se

[1] T: (لُعاب) Zabaan se risne waali ratoobat ya nami, mu'n se nikalne waali ratoobat [RKT]

rushanaas hona chaahiye.

㉙ Maaloom hua ke jis shakhs ke haatho'n ek (1) bhi shakhs hidayat pa jaae, uske liye bada sawaab aur badi azmat hai.

㉚ Is se fatwa par qasam uthaane ka jawaz bhi saabit hota hai.

Baab 6: Tauheed Ki Tafseer Aur Kalma 'لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه' Ki Gawaahi Ka Matlab

Irshad-e-Rabbani hai:

﴿ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ يَبْتَغُوْنَ اِلٰى رَبِّهِمُ الْوَسِيْلَةَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ وَيَرْجُوْنَ رَحْمَتَهٗ وَيَخَافُوْنَ عَذَابَهٗ ؕ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُوْرًا ﴾

Ye log (Allah Ta'ala ke alaawa) jin ko pukarte hain, wo khud apne Rabb ka taqarrub haasil karne ka waseela (zariya) talaash karte rehte hain ke kaun uske qareeb-tar ho aur wo uski rahmat ke ummeedwaar aur uske azaab se khaaif rehte hain. Beshak tere Rabb ka azaab darne ki cheez hai. (Surah al-Isra: 57)

Aur Isrhad hai:

﴿ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيْمُ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖٓ اِنَّنِىْ بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُوْنَ ۙ﴿۲۶﴾ اِلَّا الَّذِىْ فَطَرَنِىْ فَاِنَّهٗ سَيَهْدِيْنِ ﴿۲۷﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِىْ عَقِبِهٖ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۸﴾ ﴾

Aur (us waqt ko yaad karo) jab Ubrahim عليه السلام ne apne baap aur apni qaum se (saaf-saaf) keh diya tha ke tum (Allah Ta'ala ke siwa) jin ki bandagi karte ho (mera un se koi taalluq nahi) main un se bezaar hu'n. Haa'n (main sirf use maanta hu'n) jis ne mujhe paeda kiya hai aur wohi meri rehnumaai karega aur yehi baat apni aulaad mein peeche chod gae, taake wo (Allah ki taraf) rujoo karen. (Surah az-Zukhruf: 26-28)

Neez farmaya:

﴿ اِتَّخَذُوْٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ﴾

Unho'n ne allah ta'ala ko chodkar apne ulama aur buzurgo'n ko apna Rabb bana liya. (Surah at-Tawba: 31)

Aur Farmaya:

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّتَّخِذُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْدَادًا يُّحِبُّوْنَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ ﴾

Aur kuch log aise hain jo ghairullah ko (uska) shareek aur hamsar thehraate hain. (aur) wo unse Allah ki si mohabbat karte hain aur imaan waale (sabse) badh kar Allah Ta'ala se mohabbat karte hain. (Surah al-Baqara: 165)

Aur Nabi ﷺ ne ek dafa farmaya:

مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ ، وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ، حَرُمَ مَالُهُ وَدَمُهُ ، وَ حِسَابُهُ عَلَى اللّٰهِ عَزَّوَجَلَّ.

"*Jis shakhs ne kalma 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ' ka iqraar karliya aur Allah Ta'ala ke siwa jin ki ibaadat ki jaati unka inkaar kiya to uska maal aur khoon mehfooz ho gaya aur uska hisaab (yaane baaqi maamla) Allah Ta'ala ke supurd hai*". (Sahih Muslim)

Aainda abwaab isi baat ki tashreeh hain.

Masaail

① Is mein sab se ahem masla tauheed aur kalma 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ' ki tafseer hai, jise mutaaddid waazeh aayaat-o-ahadees se bayan kar diya gaya hai.

② Dalaail-e-tauheed mein sab se pehli aayat Surah al-Isra (Bani Israel) ki hai, jis mein un mushrikeen ki tardeed hai, jo masaaib-o-mushkilaat mein Allah Ta'ala ko chod kar saaliheen-o-buzurgaan-e-deen ko pukarte hain. Is aayat mein saaf-saaf bayan hai ke Allah Ta'ala ko chod kar doosro'n ko pukarna hi shirk-e-akbar hai.

③ In dalaail-e-tauheed mein se ek (1) daleel Surah al-Baraa-at (Tawba) ki aayat hai, jis mein Allah Ta'ala ne waazeh andaz mein faramaya hai ke ahle kitaab ne Allah Ta'ala ko chodkar apne ulama aur buzurgo'n ko Rabb bana rakha tha, jabke unhe'n sirf aur sirf ek Ilaah ki ibaadat ka hukm diya gaya tha. Halaanke is aayat ki waazeh tafseer jis mein koi ishkaal ya ibhaam[1] nahi. Ye hai ke ahle kitaab apne ulama aur buzurgo'n ko (musibat aur mushkil mein) pukarte nahi the, balke amal maasiyyat

[1] T: (ابہام) Shak o shubha, confustion, ambiguity [RKT]

mein unki itaa-at karte the.

④ Hazrat Ibrahim ﷺ ki is baat ka tazkira hai, jo unho'n ne kuffaar se kahi thi: ke "Main tumhare maaboodon se bezaar aur lataalluq hu'n, haa'n (mera taalluq sirf usi se hai, jis ne mujhe paeda kiya hai) aur is tarah Hazrat Ibrahim ﷺ ne kuffaar ke maabudaan-e-baatila se apne Rabb ko mustasna[1] kiya. Allah Ta'ala ne bayan farmaya ke kuffaar se is tarah ki baraa-at-o-bezaari aur Allah Ta'ala ki muwaalaat-o-muhabbat[2] hi kalma 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' ki tafseer hai. Chunache farmaya: "Aur Ibrahim ﷺ yehi paegham apne peeche apni qaum mein chod gae taake wo (uski taraf) rujoo karen".

⑤ In dalaail mein se ek daleel Surah al-Baqara ki wo aayat hai jo Allah Ta'ala ne kaafiro'n ke mutaalliq bayan farmai hai ke wo jahannam ki aag se nikalne waale nahi hain. Aur unke baare mein farmaya ke wo apne shareeko'n se youn mohabbat karte hain, jaise Allah Ta'ala se honi chaahiye. Isse maaloom hota hai ke kuffaar ko Allah Ta'ala se bhi badi mohabbat thi, magar unki ye mohabbat unhe'n musharraf ba-islam na kar saki.

Zara ghaur karen….. ke jab Allah Ta'ala aur ghairullah se mohabbat karne waalo'n ko musalman shumaar nahi kiya gaya to Allah Ta'ala se badh kar shareeko'n se mohabbat karne waalo'n, ya Allah Ta'ala ko chod kar sirf ghairullah se mohabbat karne waalo'n ka kya haal hoga?

⑥ In dalaail mein se ek daleel Aap ﷺ ka farman-e-zeeshaan bhi hai ke jis shakhs ne kalma 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' ka iqraar aur maabudaan-e-baatila ka inkaar kiya, uska maal aur khoon (jaan) mehfooz ho gaya aur uska hisaab (yaane baaqi maamla) Allah Ta'ala ke supurd hai.

Ye irshad-e-mubarak un bade dalaail mein se ek hai jo kalma 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' ke maane-o-mafhoom ko (sahih taur par) waazeh karte hain, ke is kalma ko mahez zabaan se adaa kar lene se maal-o-jaan ko amaan-o-tahaffuz

[1] T: (مُسْتَثْنیٰ) Alag, judaa [RKT]
[2] T: (مُوالات) Kaarobaari muaahada, mel-milaap, wafadaari [RKT]

nahi mil jaata, yaane is kalma ko mahez padh lene se ya iske maane aur lafz ko jaan lene, ya iske mahez iqraar se amaan nahi mil jaati aur na Allah Wahdahu Laa Shareeka Lahu ko mahez pukarne se amaan-o-tahaffuz haasil hota hai. Balke uske saath-saath jab tak maabudaan-e-baatila ka kufr-o-inkaar na kiya jaae, amaan nahi mil sakti.

Yaad rahe ke…… agar kisi ne in butho'n mein se kisi mein bhi zarra sa bhi shak ya tawaqquf kiya to uski jaan aur maal ko tahaffuz-o-amaan haasil nahi ho sakega. Ye masla kis qadr ahem aur azeem hai aur kis qadr waazeh hai aur mukhalifeen ke khilaaf kitni badi qaate[1] daleel hai.

Baab 7: Rafa' Bala Aur Dafa' Masaaib Ke Liye Challe Aur Dhaage Waghaira Pehenna Shirk Hai

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ قُلْ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كٰشِفٰتُ ضُرِّهٖۤ اَوْ اَرَادَنِيْ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكٰتُ رَحْمَتِهٖ ؕ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ ؕ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴾

(Aye Muhammad ﷺ) Unse keh deejiye! Tumhara kya khayaal hai ke agar Allah Ta'ala mujhe koi zarar pohonchana chaahe to kya Allah Ta'ala ke siwa jinhe'n tum pukaarte ho, us zarar ko hata sakte hain? ya Allah mujh par meherbaani karna chaahe, to kya uski Tahman ko rok sakte hain? Aap ﷺ keh de'n ke mujhe to Allah hi kaafi hai, bharosa karne waale usi par bharosa karte hain. (Surah az-Zumar: 38)

Hazrat Imran bin Hussain ؓ se marwi hai ke Nabi ﷺ ne ek aadmi ke haath mein peetal ka challa dekha to farmaya:

مَا هَذِهِ؟ قَالَ: مِنَ الْوَاهِنَةِ، فَقَالَ: انْزِعْهَا فَإِنَّهَا لَا تَزِيْدُكَ إِلَّا وَهْنًا، فَإِنَّكَ لَوْ مُتَّ وَهِيَ عَلَيْكَ مَا أَفْلَحْتَ أَبَدًا.

"*Ye kya hai?*" Usne kaha ke ye: "Waahina"❶ (ek marz) ki wajah se pehna hua hai. Aap ﷺ ne farmaya: "*Ise utaar do, ye (tumhe'n koi faaida nahi pohoncha sakta balke) tumhari kamzori mein mazeed izaafa kardega. Is challe ko pehne hue agar tumhe'n maut aagai to tum kabhi najaat na*

[1] T: (قَاطِعْ) Kaatne waala, qata karne waala, radd karne waala, faisla-kun [RKT]

paa sakoge". (Musnad Ahmad, farmaya ye hadees qaabil-e-etemaad hai, koi kharaabi nahi)

❶ • Imam Ibn al-Aseer al-Jazri ﷺ farmate hain ke waahina ek aisi bimaari hai, jis mein kaandhe ya poore baazu ki rag phool jaati hai. Takleef se najaat ke liye damm bhi karte hain, baaz ahle ilm ka qual hai ke kohni aur kandhe ke darmiyani hissa mein baaz auqaat takleef ho jaaya karti hai. Ye takleef mardo'n ko hoti hai, aurto'n ko nahi.

Aap ﷺ ne us shakhs ko wo challa pehenne se is liye mana kiya tha ke us ne wo challa us marz se najaat ke liye pehna tha, ke wo challa use mehfooz rakhega. Halaanke challe ka bimaari se koi waasta ya taalluq nahi (mutarjim) •

Hazrat Uqba bin Aamir ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

مَنْ تَعَلَّقَ تَمِيْمَةً فَلَا اَتَمَّ اللّٰهُ لَهُ ، وَمَنْ تَعَلَّقَ وَدَعَةً فَلَا وَدَ عَ اللّٰهُ لَهُ.

"*Jis shakhs ne (bimaari se tahaffuz ke liye) koi taaweez❶ latkaaya, Allah Ta'ala uski muraad poori na kare aur jis ne ceep baandha, Allah Ta'ala use bhi araam na de*". (Musnad Ahmad)

❶ • Tameema: Mazkoora-baala ahadees mein 'تَمِيْمَه' Tameema aur 'وَدَعَه' Wada' ki mazammat waarid hui hai. Koi cheez wo lohe ki ho ya peetal ki, ceep ho ya manka, ya dhaaga, use galey mein daalna, kalaai ya baazu, ungli ya paao'n par baandhna, is niyyat se ke uski wajah se araam ajaaega sakht mamnoo hai, balke shirk hai. •

Ek (1) aur riwayat mein hai: 'مَنْ تَعَلَّقَ تَمِيْمَةً فَقَدْ اَشْرَكَ' "Jis ne (bimaari se tahaffuz ki niyyat se) taaweez latkaaya, us ne us (Allah Ta'ala) ke saath shirk kiya. (Reference not mentioned in the urdu book)

Ibne Abi Haatim ne Hazrat Huzaifa ﷺ ke mutaalliq bayan kiya hai ke unho'n ne ek (1) shakhs ke haath mein bukhaar ke sabab dhaaga bandha hua dekha to unho'n ne use kaat daala aur ye aayat tilaawat farmai:

﴿ وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُّشْرِكُوْنَ ﴾

Aur Un mein se aksar log Allah Ta'ala par imaan laane ke bawujood bhi mushrik hain. (Surah Yusuf: 106)

Arab log baccho'n ko nazar-e-badd se mehfooz rakhne ke liye unke galey mein kawdiya'n baandhte the, islam ne us amal ko baatil aur fuzool qaraar diya.

Hazrat Ibne Umar ﷺ ka farman hai: 'وَمَا أُبَالِيْ مَا اَتَيْتُ إِنْ تَعَلَّقْتُ تَمِيْمَةً' "*Aur agar*

main tameema daal lu'n to phir mujhe uske baad kisi bhi gunah ki parwah nahi".

Matlab ye ke ye sab se bada gunah hai aur baaqi isse peeche hain.

Aap ﷺ ne irshad farmaya: "*Jo shakhs (nazar-e-badd aur bimaari ke liye) koi cheez baandhe ya latkaae to Allah Ta'ala use araam na de*".

Aap ﷺ ne ye shadeed andaz-e-takhaatub[1] is liye ikhtiyaar farmaya ke arbo'n ka aqida tha. Ye cheeze'n daawa aur shifa hain aur wo log in cheezo'n ko mahez bandh lena kaafi samajhte aur etiqaad rakhte the ke ye Allah Ta'ala ki taqdeer aur faisla ko rok lengi aur wo unhe'n daafe-balaa[2] samajhte the. Is liye Aap ﷺ ne in umoor se sakhti se mana farmaya aur ise shirk qaraar diya. ❶

❶ • Imam Abdul Azeem Munziri رحمه الله raqam-taraaz hain ke:

Tameemah: 'تَمِيْمَه' Chamde ke tukde ko kehte hain, jis par koi cheez likhi ho, arab log is qism ki cheezo'n ko istemaal karte the, taake unke zariye aafaat-o-masaaib se difa' ho. Ye saraasar jahalat-o-zalaalat ki baat hai. Kyounke Allah Ta'ala ke siwa koi na to takleef ko door kar sakta hai aur na rok sakta hai.

Wada': 'وَدَعَه' Mazkoora-baala ahadees mein se ek (1) hadees mein Wada' ka lafz aaya hai. Abu as-Saadaat Ibn al-Aseer al-Jazri رحمه الله farmate hain ke ye samandar se nikalne waali safed rang ki ek cheez hoti hai. Wo log use nazar-e-badd se bachao ke liye galey mein latkaate the. Is liye Aap ﷺ ne us par napasandeedgi aur karaahat ka izhaar farmaya aur usse mana farmaya. Urdu mein Wada' ko ceep aur ghoonghe kaha jaata hai.

Hamare yaha'an bhi baaz bimaariyo'n ki soorat mein log inka sahih ilaaj karne ki bajaae dhaage par gaanth laga kar baandh lete hain. Ya choti-choti lakdiyo'n ka haar sa bana kar galey mein latka lete hain. Baaz surato'n mein naak ya kaan mein suraakh karke koi cheez daal lete hain. Bus, truck, car, makaan waghaira par siyah kapda lehra dete hain ya puraana joota latka dete hain. Ya siyah handiya "ulta" latka kar rakh dete hain waghaira-waghaira. Ye sab kaam mundarja-baala hadees ki raushni mein mana aur shirk hain. In se bachna chaahiye. (Mutarjim). •

Masaail

① (Bimaari se tahaffuz ki niyyat se) challa, dhaaga, ya dora waghaira

[1] T: (تخاطب) baat-cheet karna [RSB]

[2] T: (دافِع بلا) Balaao'n ko Dafa karne waala, door karne waala, mitaane waala [RKT]

baandhna sakht mana hai.

② Is hadees se maaloom shuda is bayan se ke agar Sahabi bhi is niyyat se koi cheez baandhe ya latkaae aur usi haal mein mar jaae to wo bhi kabhi falaah nahi pa sakta. Sahaba ki is thos baat ke liye shaahid maujood hai aur wo ye ke "*Shirk Asghar Akbar-ul-Kabaair Hai*".

③ Jahalat ke sabab bhi in cheezo'n ke murtakib ko maazoor nahi samajha jaaega.

④ Ye cheeze'n dunya mein bhi mufeed nahi, balke muzir hain. Kyounke Aap ﷺ ka farman hai ke "*Ye teri bimaari ko badhaane ke siwa kuch na karega*".

⑤ Aisi cheezo'n ko istemaal karne waale shakhs ko sakhti se rokna chaahiye.

⑥ Is baat ki wazaahat maaloom hui ke jis ne koi cheez latkaai use uske supurd kar diya jaata hai.

⑦ Jis ne koi taaweez latkaaya us ne shirk kiya.

⑧ Bukhaar ki wajah se dhaaga baandhna shirk hai.

⑨ Hazrat Huzaifa ؓ ka is mauqe par is aayat ki tilawat karna, is baat ki daleel hai ke Sahaba Kiraam ؓ shirk-e-akbar ki aayaat se shirk-e-asghar par bhi istidlaal kiya karte the, jaisa ke Surah al-Baqara ki aayat ki tafseer mein Hazrat Ibne Abbas ؓ ne zikr kiya hai.

⑩ Nazar-e-badd se bachaao ke liye ceep baandhna shirk hai.

⑪ (Bimaariyo'n se tahaffuz ke liye) Taaweez latkaane aur ceep waghaira daalne waale ke liye badd-dua ki ja sakti hai, ke Allah Ta'ala uski muraad poori na kare aur use araam na de.

Baab: 8 Damo'n Aur Taaweezo'n Ka Bayan

Bukhari aur Muslim mein Hazrat Abu Basheer Ansari ﷺ se riwayat hai ke:

أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم فِيْ بَعْضِ اَسْفَارِهِ ، فَاَرْسَلَ رَسُوْلًا أَنْ لَّا يَبْقَيَنَّ فِيْ رَقَبَةِ بَعِيْرٍ قَلَادَةٌ مِنْ وَتَرٍ أَوْ قِلَادَةٌ إِلَّا قَطِعَتْ.

Wo Aap ﷺ ke saath safar mein the, Aap ﷺ ne ek qaasid ko elaan karne ke liye bheja ke: "*Kisi ount ki garden mein taant waghaira se latkaai cheez na rehne di jaae:, agar ho to kaat di jaae*". ❶ (Bukhari; Muslim)

❶ • Daur-e-jaahiliyyat mein rasm thi ke agar kaman ki taant puraani ho jaati to use tabdeel kar lete aur puraani taant ko chaupaayo'n ke galey mein daal dete. Unka kahayal tha ke isse jaanwar nazar-e-badd se mehfooz rehta hai. (Mutarjim) •

Aur Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ se marwi hai ke: Maine Rasool Allah ﷺ ko ye farmate suna: 'إِنَّ الرُّقَيْ وَالتَّمَائِمَ وَالتِّوَلَةَ شِرْكٌ' "*Jhaadh Phoonk (nazar-e-badd waghaira se tahaffuz ke liye) taaweez-gande (baandhna aur mohabbat ke liye kiye jaane waale aamaal) jaadu sab shirk hain*". (Musnad Ahmad & Abu Dawood) ❷

❷ • Mulaahaza: Ye ek tafseeli waaqie ka baaz hissa hai. Poora waaqia Imam Abu Dawood رحمہ اللہ ne naql farmaya hai: Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ ki zauja mohtarma Zainab ﷺ ka bayan hai ke mere shauhar Abdullah bin Masood ﷺ ne meri gardan mein ek (1) dhaaga dekha to poocha, ye kya hai? Maine kaha: Ye damm kiya hua dhaaga mujhe diya gaya hai. To Ibne Masood ﷺ ne wo dhaaga kaat daala aur farmaya: Aye Abdullah ke Ahl-o-Ayaal! Tum is shrik se be-niyaaz ho, kyounke maine Rasool Allah ﷺ ko ye farmate hue suna ke, ye jhaadh phoonk, nazar-e-badd se tahffuz ke liye mukhtalif cheeze'n baandhna ya latkaana aur mohabbat ke taawizaat sab shirk hain. Maine kaha: Meri aankh mein chubhan thi, main falaa'n yahoodi ke paas damm karnaane jaati thi. Us ke damm se mujhe araam aajaata tha. To Ibne Masood ﷺ ne kaha: Ye shaitaani harkat hai, wo apne haath se chubhota tha, jab damm kiya jaata to wo haath rok leta. Us takleef ke dauran tumhare liye itna kaafi tha ke tum wo dua padh leti. Jo Rasool Allah ﷺ padha karte the:

• 'اَذْهِبِ الْبَأْسَ رَبَّ النَّسِ وَاشْفِ اَنْتَ الشَّفِيْ لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاءُكَ شِفَاءً لَّا يُغَادِرُ سَقَمًا'

Is hadees mein darj-e-zail teen (3) alfaaz waarid hue hain: 'تَمَائِم' *Tamaaem*, 'رُقَيْ' *Ruqai*, aur 'تِوَلَة' *Tiwilah.*

Tamaaem: 'تَمَائِم' Ye lafz tameema ki jama hai. Isse muraad har wo cheez hai jo nazar-e-badd se tahaffuz ke liye baccho'n ke galey mein baandhi, latkaai ya daali jaae. Qurani taawizaat ko baaz ahle ilm ne jaaiz aur baaz ne najaaiz qaraar diya hai. Najaaiz kehne waalo'n mein se ek Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ bhi hain.

Ar Raqaa: 'رُقَي' Ye Ruqiya ki jama hai. Inhen "Al Aazaaim" bhi kaha jaata hai Ruqiya damm aur jhaad phoonk ko kehte hain. Agarche hadees mein damm ko shirk kaha gaya hai, lekin dalaail se saabit hai ke jo damm shirkiya kalimat par mushtamil na ho, uski ijaazat hai. Khud Rasool Allah ﷺ ne nazar-e-badd aur zehreele jaanwaro'n ke kaatne par damm ki ijaazat aur rukhsat di hai.

At-Tiwilah: 'تِوِلَة' Ye ek aisa amal hai, jiske zariye arbo'n ke khayaal mein Khaawind aur biwi ke ma-baen ulfat paeda hoti hai.

Aur Hazrat Abdullah bin Ukaim se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya: 'مَنْ تَعَلَّقَ شَيْئًا وُكِلَ إِلَيْهِ' "*Jis shakhs ne koi cheez latkaai to use usi ke hawaale kar diya jaata hai*". (Musnad Ahmad; Sunan Tirmizi)

Aur Imam Ahmad, Hazrat Ruwaifi ﷺ se riwayat karte hain ke, mujhe Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

يَا رُوَيْفِعُ! لَعَلَّ الْحَيَاةَ سَتَطُوْلُ بِكَ ، فَاَخْبِرِ النَّاسَ اَنَّ مَنْ عَقَدَ لِحْيَتَهُ ، أَوْ تَقَلَّدَ وَتَرًا ، اَوِ اسْتَنْجٰي بِرَجِيْعِ دَابَّةٍ اَوْ عَظْمٍ ، فَإِنَّ مُحَمَّدًا بَرِيءٌ مِنْهُ.

"*Aye Ruwaifi! Shayad tum muddat tak zinda raho, lihaaza logon ko bata dena ke jo shakhs daadhi ko girah lagae, ya taant gale mein daale, ya chaupaae ke gobar ya haddi se istinja kare to Muhammad ﷺ usse bezaar aur la-taalluq hain*". (Musnad Ahmad; Abu Dawood)

Jo shakhs kisi ke galey se taaweez ko kaat daale to use ek (1) ghulam aazaad karne ke baraabar sawaab milega. Aur Wakee ؒ, Ibrahim Nakhai ؒ se riwayat karte hain ke:

كَانُوْ يَكْرَهُوْنَ التَّمَائِمَ كُلَّهَا مِنَ الْقُرآنِ وَغَيْرِ الْقُرْآنِ.

“(Log, yaane Ashaab-e-Ibne Masood ﷺ) Qurani aur ghair-quraani har qism ke taawizaat ko napasand karte the”.

Masaail

① Ruqiya aur tameema ki tafseer.

② Tiwilah ki tafseer hui

③ Ruqiya, Tameema aur Tiwilah. Bila-istisna teeno’n shirk hain.

④ Nazar-e-badd aur zehreele jaanwaro’n ke kaatne ka ghair shirkiya damm mamnoo nahi.

⑤ Qurani aayaat ke tameema (taaweez) ke baare mein ahle ilm ke ma-bain ikhtilaaf hai ke ye shirk hai ya nahi?

⑥ Nazar-e-badd se tahffuz ki khaatir jaanwaro’n ke galey mein taant baandhna shirk hai.

⑦ Is mein taant bandhne waalo’n ke liye shadeed waeed waarid hui hai.

⑧ Is se kisi ke galey mein baandhe hue taaweez ko kaat phaenk ne ka sawaab aur fazilat maaloom hoti hai.

⑨ Ibrahim Nakhai ﷺ ki baat ahle ilm ke mazkoora-baala ikhtilaaf ke manaafi nahi, kyounke unke kalaam se Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ ke shaagird murad hain.

Baab: 9 Kisi Darakht Ya Patthar Waghaira Ko Mutabarrik Samajhna

Irshad-e-Ilaahi Hai:

﴿ اَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى ۝١٩ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى ۝٢٠ ﴾

Bhala tum ne (kabhi) laat, uzza aur teesri (dewi) manaat ke baare mein bhi ghaur kiya hai? (Surah an-Najm: 19-20)

Hazrat Abu Waaqid Laisi ﷺ ka bayan hai ke:

خَرَجْنَا مَعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِلَى حُنَيْنٍ، وَنَحْنُ حُدَثَاءُ عَهْدِ بِكُفْرٍ ، وَلِلْمُشْرِكِيْنَ سِدْرَةٌ يَّعْكِفُوْنَ عِنْدَهَا وَيَنُوْطُوْنَ بِهَا اَسْلِحَتَهُمْ يُقَال لَهَا ذَاتُ اَنْوَاطٍ فَمَرَرْنَا فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِجْعَلْ لَنَا ذَاتَ أَنْوَاطٍ كَمَا لَهُمْ ذَاتُ أَنْوَاطٍ ، فَقَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! اللّٰهُ اَكْبَرُ! اَنَّهَا الْسُّنَنُ ، قُلْتُمْ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ كَمَا قَالَتْ بَنُوْ اِسْرَائِيْلَ لِمُوْسٰى: ﴿اجْعَلْ لَّنَآ اِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌ ؕ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُوْنَ﴾[1] لَتَرْكَبُنَّ سُنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ.

Ghazwa-e-hunain ke mauqe par ham Rasool Allah ﷺ ke hamrah ja rahe the aur ham nae-nae musalman hue the. (Raaste mein) Mushrikeen ki ek (1) beri thi, wo (azmat aur barkat ke khayaal se) uske paas aakar bait-te rehte the. Aur (barkat ke liye) apne hathyaar bhi us par latkaya karte the. Uska naam 'ذَاتَ اَنْوَاط' 'Zaata Anawaat' tha. Chalte-chalte ek (1) beri ke paas se hamara guzar hua to ham ne kaha: Ya Rasool Allah ﷺ jaise un mushrikeen ka 'Zaata Anawaat' hai. Aap ﷺ hamare liye bhi ek (1) 'Zaata Anawaat' muqarrar farma de'n. Rasool Allah ﷺ ne farmaya: "*Allahu Akbar! Yehi to (gumraahi aur saabiqa qaumo'n ke) raaste hain. Us zaat ki qasam jiske haath mein meri jaan hai! Tum ne to wohi baat ki jo Bani Israel ne Musa* عليه السلام *se kahi thi ke Aye Musa! Jaise unke maabood hain, aap hamare liye bhi ek aisa maabood muqarrar kar de'n. Musa* عليه السلام *ne farmaya: Tum to bade nadaa'n ho. Phir Aap* ﷺ *ne farmaya: Tum bhi pehli ummato'n ke tareeqo'n par chaloge*". (Is hadees ko Imam Tirmizi ne riwayat kiya aur Sahih qaraar diya hai)

Masaail

① Surah an-Najm ki aayat ki tafseer.

② Sahaba Kiraam رضي الله عنهم ke zaata anwaat muqarrar karne ke mutaalbe ki sahih taujeeh (ke wo zaat anwaat sirf tabarruk ki khaatir muqarrar karaana chaahte the. Un ka use maabood banana maqsood na tha)

③ Sahaba Kiraam رضي الله عنهم ne apni khwaahish ka sirf izhaar hi kiya tha. Use amali-jaama nahi pehnaya tha.

④ Isse Sahaba Kiraam رضي الله عنهم ka maqsad-o-iraada taqarrub-e-Ilaahi ka

[1] Surah al-Aaraaf: 138 [RSB]

husool tha, kyounke unka gumaan tha ke Allah Ta'ala ise pasand farmata hai.

⑤ Jab Sahaba Kiraam ﷺ par shirk ki ye qism makhfi rahi to doosre aam logon ka usse naa-balad[1] rehna ziyada qareen-e-qiyaas[2] hai.

⑥ (Aamaal-e-saaliha ke badle) Sahaba Kiraam ﷺ ko jo nekiyo'n aur bakhshish ke waade ataa kiye gae hain, wo doosro'n ko haasil nahi ho sakte.

⑦ Rasool Allah ﷺ ne is baare mein Sahaba Kiraam ﷺ ko maazoor aur be-qasoor nahi samjha, balke aap ne unki baae'n-alfaaz[3] tardeed farmai ke: "*Yehi to gumraahi (pehli qaumo'n) ke raaste hain tum bhi pehle logon ke tareeqo'n par chaloge*", aur Aap ﷺ ne teen (3) tarah se iski mazammat farmai.

⑧ Sab se ahem baat jo asal maqsood hai, wo Nabi ﷺ ka Sahaba Kiraam ﷺ ke liye ye farmana ke: "Tumhara mutaalba aur farmaaish bhi Bani Israel ke mutaalbe-o-farmaaish jaisi hai. Unho'n ne kaha tha ke: Aye Musa عليه السلام! hamare liye bhi ek maabood bana do. So tum ne bhi aisa hi mutaalba kiya.

⑨ Is qism ke muqaamaat ko muqaddas aur mutabarrik na samajhna, tauheed aur 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' ki muraad hai. Ye ek intehaai daqeeq[4] aur poshida baat hai. Yehi wajah hai ke Sahaba Kiraam ﷺ bhi iska idraak[5] na kar sake.

⑩ Aap ﷺ ne fatwe par qasam uthaai, jabke bila-maslahat-o-maqsad qasam uthaana Rasool Allah ﷺ ki aadat-e-mubaaraka na thi.

⑪ Choonke Sahaba Kiraam ﷺ ko is mutaalba-o-farmaaish ki wajah se murtad nahi samjha gaya, isse maaloom hua ke shirk bada bhi hota hai aur chota bhi.

---

[1] T: (نا بَلَد) Na-jaanne waala, naa-aashna, naa-waaqif, laa-ilm, gawaar, anjaan [RKT]
[2] T: (قَرِينِ قِياس) Qaabil e faham, qaabil e etebaar [RSB]
[3] T: (بائیں الفاظ) Khule alfaaz mein [RSB]
[4] T: (دَقِيق) Pecheeda, mushkil, dushwaar [RKT]
[5] T: (اِدْراک) Salaahiyat, aqal, fahem, samajh-boojh [RKT]

⑫ Abu Waaqid ﷺ ka ye kehna ke ham abhi nae-nae musalman hue the, isse pata chalta hai ke doosre Sahaba Kiraam ﷺ ko is baat ka ilm tha ke aisa karna durust nahi.

⑬ Isse izhaar-e-taajjub ke mauqe par 'Allahu Akbar' kehne ka jawaz bhi milta hai, neez is mein un logon ki tardeed hai jo ise makrooh samajhte hain.

⑭ Shirk-o-bidat ke tamaam zaraae ka sadd-e-baab[1] karna chaahiye.

⑮ Is mein ahle jaahiliyyat ki mushaabahat se mana kiya gaya hai.

⑯ Is mein dauran-e-taaleem (kisi maslahat ki buniyad par ustaad ka shaagird par) naraaz hona saabit hai.

⑰ Aap ﷺ ne 'إِنَّهَا السُّنَنُ' farma kar umoomi usool bayan kar diya.

⑱ Aap ﷺ ki ye khabar bhi alamaat-e-nubuwwat mein se hai ke Aap ﷺ ki peshangoi ke mutaabiq ab isi tarah ho raha hai.

⑲ Allah Ta'ala ne Quran-e-Kareem mein jin baato'n par yahood-o-nasaara ki mazammat farmai, wo dar-asal hame'n tambeeh hai (taake ham un se bache'n)

⑳ Ahle ilm ke yahan ye usool tae hai ke ibadaat ki buniyad hukm aur amar par hai (apni marzi ya khwaahish se ibaadat muqarrar nahi ki ja sakti) isse qabr ke sawalo'n par tambeeh hoti hai ke qabr mein pehla sawal ye hoga: "Tera Rabb kaun hai?" Ye to waazeh hai, albatta doosre sawal: "Tera Nabi kaun hai?" Iska taalluq umoor-e-ghaibiya se hai. Aur teesra sawal: "Tera deen kya hai?" Is par aayat ﴿اَجۡعَلۡ لَّنَاۤ اِلٰهًا﴾ dalaalat karti hai.

㉑ Ahle kitaab ke taur-tariqe bhi isi tarah mazmoom hain, jaise mushrikeen ka mazhab aur unke taur-atwaar hain.

㉒ Jo shakhs baatil se haq ki taraf aata hai, uske dil mein qadeem ibadaat, aqaaid aur tasawwuraat ka kuch na kuch asar baaqi reh jaata

[1] T: (سَدٌّ باب) Kisi baat ki rok-thaam, darwaza band karna [RKT]

hai. Jaisa ke Abu Waaqid ﷺ ne kaha, yaane abhi maazi-qareeb mein hamara kufr se taalluq raha hai aur ham nae-nae musalman hue hain.

Baab: 10 Ghairullah Ke Liye Zibah Karne Ka Hukum

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ قُلْ اِنَّ صَلَاتِیْ وَنُسُكِیْ وَمَحْیَایَ وَمَمَاتِیْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ۝۱۶۲ لَا شَرِیْكَ لَهٗ ۚ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِیْنَ ۝۱۶۳ ﴾

Keh deejiye ke meri namaz, meri qurbani, meri zindagi aur meri maut sab Rabbul Aalameen ke liye hai. Jiska koi shareek nahi aur mujhe isi baat ka hukm diya gaya hai aur main sab se awwal farmabardar hu'n. (Surah al-Anaam: 162-163)

Neez farmaya:

﴿ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ۝۲ ﴾

Pas tum apne Rabb hi ke liye namaz padho aur qurbani do. (Surah al-Kausar)

Hazrat Ali ﷺ farmate hain ke Rasool Allah ﷺ ne mujhe chaar (4) baate'n batlaae'n:

لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللّٰهِ، لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ لَعَنَ وَالِدَيْهِ، لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ آوٰى مُحْدِثًا، لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ غَيَّرَ مَنَارَ الْاَرْضِ

"*Jo shakhs ghairullah ke liye jaanwar zibah kare, us par Allah Ta'ala ki laanat. Jo shakhs apne waalidain par laanat kare, us par Allah Ta'ala ki laanat. Jo shakhs kisi bidati (mujrim) ko panaah de, us par Allah Ta'ala ki laanat. Jo shakhs hudood-e-zameen ke nishanaat ko badle, us par (bhi) Allah Ta'ala ki laanat hai*". (Sahih Muslim)

Taariq bin Shihaab ﷺ riwayat karte hain ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

دَخَلَ الْجَنَّةَ رَجُلٌ فِيْ ذُبَابٍ ، وَدَخَلَ النَّارَ رَجُلٌ فِيْ ذُبَابٍ ، قَالُوْا: كَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ؟ قَالَ: مَرَّ رَجُلَانِ عَلَى قَوْمٍ لَّهُمْ صَنَمٌ لَا يَجُوْزُهُ أَحَدٌ حَتّٰى يُقَرِّبَ لَهُ شَيْئًا، فَقَالُوْا لِأَحَدِهِمَا: قَرِّبْ ، قَالَ: لَيْسَ عِنْدِيْ شَيْءٌ أُقَرِّبُ، قَالُوْا لَهُ: قَرِّبْ ، وَلَوْ ذُبَابًا، فَقَرَّبَ ذُبَابًا، فَخَلَّوْا سَبِيْلَهُ ، فَدَخَلَ النَّارَ، وَقَالُوْا لِلْآخَرِ: قَرِّبْ ، فَقَالَ: مَا كُنْتُ لِأُقَرِّبَ لِأَحَدٍ شَيْئًا دُوْنَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ فَضَرَبُوْا عُنُقَهُ ، فَدَخَلَ الْجَنَّةَ.

"*Ek (1) shakhs ne makkhi ki wajah se jannat chala gaya aur ek (1) shakhs makkhi hi ki wajah se jahannam ja pohoncha*". Sahaba Kiraam ﷺ ne arz ki! Ya Rasool Allah ﷺ: wo kaise?

Aap ﷺ ne farmaya: "*Do (2) aadmiyo'n ka guzar ek (1) qaum par hua, jis ka ek (1) buth tha. Kisi ko waha'n se chadawa chadaae baghair guzarne ki ijaazat na thi. (Us) Qaum ke logon ne un mein se ek (1) ko kaha: Chadaawa, chadhaao. Usne kaha: Chadaawe ke liye mere paas koi cheez nahi. Unho'n ne kaha: Tumhe'n ye kaam zaroor karna hoga, khwaah ek (1) makkhi hi chadao. Us shakhs ne ek (1) makkhi ka chadaawa chadaya. Chunache unho'n ne uska raasta bhi chod diya aur wo us ek makkhi ke sabab jahannam mein ja pohoncha. Un logon ne doosre se kaha: Tum bhi koi chadaawa chadao. To us ne kaha: Main to Allah Ta'ala ke siwa kisi ke waaste koi chadaawa nahi chada sakta. Unho'n ne use qatl kar diya wo seedha jannat mein ja pohoncha*". (Kitab az-Zohd li Imam Ahmad)

Masaail

① Aayat-e-mubaarka ﴿اِنَّ صَلَاتِیۡ وَنُسُکِیۡ﴾ ki tafseer.

② Aayat-e-mubaaraka ﴿فَصَلِّ لِرَبِّکَ وَانۡحَرۡ﴾ ki tafseer.

③ Rasool Allah ﷺ ne sab se pehle ghairullah ke naam par zibah karne waale shakhs par laanat farmai hai.

④ Apne waalidain par laanat karne waale khud laanati hai, isse ye baat maakhaz[1] hai ke agar tum kisi ke waalidain ko laanat karoge to wo tumhare waalidain par laanat karega. Isi tarah tum khud apne waalidain par laanat ka sabab banoge.

⑤ Jo shakhs kisi bidati (mujrim) ko panaah de, wo mal-oon hai. Bidati se muraad wo shakhs hai jo kisi aise jurm ka murtakib ho jis par Allah Ta'ala ki taraf se saza waajib ho aur wo usse bachne ke liye kisi ki panaah dhoondhe.

⑥ Jo shakhs hudood-e-zameen ki alamaat badal daale, wo laanati hai.

[1] T: (ماخَذ) Bunyaad, asal, markaz, wo jagah jaha'n se koi cheez akhaz ki jaae [RKT]

Isse aise nishanat muraad hai jo aap aur aapke padosi ki hudood milkiyat ko mutaiyyan karte hain aur in nishanaat ko badalne se padosiyo'n ka haq maarna maqsood ho.

⑦ Kisi mutaiyyan shakhs par ya umoomi taur par gunahgaar logon par laanat karne mein farq hai.

⑧ Ek (1) makkhi ki wajah se jahannam mein jaane ka qissa bahut azeem hai.

⑨ Makkhi ka chadaawa chadaane waala Jahannam-raseed hua, halaanke aisa karne mein uska maqsad qatan shirk nahi tha, balke usne apni jaan bachaane ke liye aisa kiya tha.

⑩ Ahle imaan ke yahan shirk kis qadr sangeen jurm hai ke us momin ne qatl hona gawaara kar liya, lekin ahle sanam ka mutaalba poora na kiya. Halaanke unho'n ne usse sirf zaahiri amal karne ka mutaalba kiya tha.

⑪ In dono mein se shirk ka irtekaab kar ke jhannam jaane waala shakhs musalman tha. Agar wo kaafir hota to Aap ﷺ youn na farmate ke: "*Wo ek makkhi ke sabab jahannam mein gaya*".

⑫ Is hadees mein ek doosri sahih hadees ki taaeed hai ke:

اَلْجَنَّةُ اَقْرَبُ إِلَى اَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ وَالنَّارُ مِثْلَ ذٰلِكَ.

Jannat aur jahannam tumhare ek (1) ke, uske joote ke tasme se bhi ziyada qareeb hai. (Sahih Bukhari)

⑬ Ba-shumool buth-parast har ek-ek (1-1) ke nazdeek qalbi-amal sab se ziyada ahem aur maqsood azam hota hai.

Baab: 11 Jaha'n Ghairullah Ke Naam Par Jaanwar Zibah Kiye Jaae'n Waha'n (Allah Ta'ala Ke Naam Par Bhi) Zibah Karna Jaaiz Nahi

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ لَا تَقُمْ فِيْهِ اَبَدًا ؕ لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُوْمَ فِيْهِ ؕ فِيْهِ رِجَالٌ يُّحِبُّوْنَ اَنْ يَّتَطَهَّرُوْا ؕ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِيْنَ ﴿۱۰۸﴾ ﴾

Aap kabhi us (masjid-e-ziraar) mein (ibaadat ke liye) khade na hona, albatta wo masjid jis ki buniyad shuru din se hi taqwa par rakhi gai hai, wo ziyada mauzoo'n hai ke aap ﷺ us mein (ibaadat ke liye) khade ho'n. Us mein aise log hain, jo paak-saaf rehne ko pasand karte hain aur Allah Ta'ala ko bhi safaai aur pakeezgi ikhtiyaar karne waale log hi pasand hain. (Surah at-Tawba: 108)

Hazrat Saabit bin Zahack رضي الله عنه se riwayat hai ke, ek (1) shakhs ne *Buwaana* muqaam par oonth zibah karne ki nazr maani, chunache, us ne (uske mutaalliq) Nabi ﷺ se poocha to Aap ﷺ ne farmaya:

هَلْ كَانَ فِيْهَا وَثَنٌ مِنْ أَوْثَانِ الْجَاهِلِيَّةِ يُعْبَدُ؟ قَالُوْا: لَا ، قَالَ: فَهَلْ كَانَ فِيْهَا عِيْدٌ مِنْ أَعْيَادِهِمْ؟ قَالُوْا لَا ، فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم: أَوْفِ بِنَذْرِكَ ، فَإِنَّهُ لَا وَفَاءَ لِنَذْرٍ فِيْ مَعْصِيَةِ اللّٰهِ وَلَا فِيْمَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ.

"*Kya waha'n jaahiliyyat ke butho'n mein se koi aisa buth tha, jis ki pooja ki jaati rahi ho?*" Sahaba Kiraam رضي الله عنهم ne kaha: Nahi. To Aap ﷺ ne irshad farmaya: "*Tum apni nazar poori larlo. Yaad rakho, jo nazr Allah Ta'ala ki nafarmani ki ho, use poora karna durust nahi aur isi tarah jis nazr ko poora karna insaan ki wusat mein na ho, use bhi poora karna zaroori nahi*". (Sunan Abu Dawood; aur iski sanad Bukhari-o-Muslim ki shart ke mutaabiq hai)

Masaail

① Aayat-e-Mubaarka ﴿ لَا تَقُمْ فِيْهِ اَبَدًا ﴾ ki tafseer hai.

② Allah Ta'ala ki itaa-at-o-maasiyyat baaz auqaat zamean par bhi asar-andaz hoti hai.

③ Kisi mushkil masla ko samjhane ke liye waazeh masla pesh karna chaahiye, taake koi ishkaal baaqi na rahe.

④ Bawaqt-e-zaroorat, mufti saail[1] se tafsilaat aur wazahate'n talab kar sakta hai.

⑤ Is se ye bhi maaloom hua ke kisi khaas muqaam ko mannat aur nazr maanne ke liye makhsoos karne mein koi qabaahat nahi, ba-sharte-ke us mein koi sharai rukawat na ho.

⑥ Jis muqaam par daur-e-jaahiliyyat mein ko 'وَثْن' (buth) raha ho, waha'n nazr poori karna mana hai. Khwaah ab use waha'n se khatam kar diya gaya ho.

⑦ Kisi aisi jagah par bhi nazr poori nahi ki ja sakti, jaha'n mushrikeen ka koi mela ya teohaar manaya jaata raha ho, agarche ab wo silsila band hi ho chuka ho.

⑧ Agar kisi ne mushrikeen ke buth ya teohaar waale muqaam ki nazr maani ho to use poora karna jaaiz nahi. Kyounke ye nafarmani ki nazr hai. Jo najaaiz hai.

⑨ Isse ye bhi maaloom hua ke teohaar mein bhi mushrikeen ki mushaabahat se bachna chaahiye. Agarche mushrikeen ki mushaabahat karna musalman ka maqsood na bhi ho.

⑩ Allah Ta'ala ki nafarmani waali nazr baatil hai.

⑪ Jo amr[2] insaan ki wusat, taaqat mein na ho, uski nazar maanna bhi najaaiz aur ghalat hai.

[1] T: (سائِل) Daryaaft karne waala, poochne waala [RKT]
[2] T: (اَمْر) Maamla, masla, baat, hukm [RKT]

Baab: 12 Ghairullah Ki Nazr-o-Niyaaz Maanna Shirk Hai

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ يُوْفُوْنَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُوْنَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهٗ مُسْتَطِيْرًا ۝ ﴾

Ye log nazre'n poori karte hain aur us din se, ke jis ki sakhti phail rahi hogi, khwf rakte hain. (Surah al-Insaan: 7)

Neez Irshad hai:

﴿ وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ نَّفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِّنْ نَّذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهٗ ﴾

Aur tum (Allah Ta'ala ki raahm mein) jo kuch bhi kharch karo, ya jo bhi nazr maano Allah Ta'ala usko jaanta hai. (Surah al-Baqara: 270)

Hazrat Ayesha رضی اللہ عنہا riwayat karti hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

مَنْ نَذَرَ أَنْ يُّطِيْعَ اللّٰهَ فَلْيُطِعْهُ ، وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَّعْصِيَ اللّٰهَ فَلَا يَعْصِهِ.

"*Jo shakhs Allah Ta'ala ki itaa-at ki nazr maane to use chaahiye ke Allah Ta'ala ki itaa-at kare aur jo shakhs Allah Ta'ala ki nafarmani-o-maasiyyat ki nazr maane to wo Allah Ta'ala ki nafarmani na kare*".

Masaail

① Nazr ko poora karna waajib hai.

② Jab ye saabit ho chuka hai ke nazr Allah Ta'ala ki ibaadat hai to phir ise ghairullah ke liye maanna aur sar-anjam dena shirk hai.

③ Isse ye bhi saabit hua ke jo nazr maasiyyat par mabni ho, use poora karna jaaiz nahi.

Baab: 13 Ghairullah Ki Panaah Lena Shirk Hai

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ وَّاَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ۝ ﴾

Aur ye ke baaz log jinnat ki panaah pakada karte the to (is tarha) unki sarkashi aur badh gai thi. (Surah al-Jinn: 6)

Hazrat Khaula bint Hakeem ؓ kehti hain ke maine Rasool Allah ﷺ ko ye farmate hue suna ke: ‘مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا فَقَالَ:’ *“Jo shakhs kisi jagah tehre aur ye dua padh le”*

أَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ الْتَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ، لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ حَتَّى يَرْحَلَ مِنْ مَّنْزِلِهِ ذَلِكَ.

“Main Allah Ta’ala ki makhlooq ke shar se Allah Ta’ala ke mukammal kalimaat ki panaah maangta hu’n”. To uske waha’n se rawaana hone tak use koi cheez zarar nahi pohoncha sakegi. (Muslim)

Masaail

① Surah al-Jin ki aayat ki tafseer (jis mein hai ke baaz log jinno’n ki panaah pakdte the)

② Isse ye bhi saabit hua ke ghairullah ki panaah lena shirk hai.

③ Is masla par mazkoora baala hadees se istidlaal kiya jaata hai, kyounke isse ulama ne ye daleel akhaz ki hai ke Allah Ta’ala ke kalimaat makhlooq nahi. Agar ye kalimaat Allah ki makhlooq hote to Rasool Allah ﷺ un se panaah talab na karte, kyounke makhlooq se panaah maangna shirk hai.

④ Isse is dua ke fazilat bhi saabit hoti hai, agarche ye ek mukhtasar si dua hai.

⑤ Kisi amal se kisi dunyawi faaida ka husool masalan kisi ke shar se tahaffuz ya kisi manfa-at[1] ka husool, is baat ki daleel nahi ke wo amal shirk nahi. ❶

❶ • Balke aen mumkin hai ke jis amal se wo faeda haasil hua wo shirk ho.(Mutarjim) •

[1] T: (مَنفَعَت) Nafaa, faaeda, munaafa [RKT]

Baab: 14 Ghairullah Se Faryaad Karna Ya Unhe Pukarna Shirk Hai

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۚ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِّنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٠٦﴾ وَاِنْ يَّمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهٗۤ اِلَّا هُوَ ۚ وَاِنْ يُّرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهٖ ؕ يُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ؕ وَهُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿١٠٧﴾ ﴾

Aur tum Allah Ta’ala ko chodkar kisi aisi cheez ko na pukaarna jo na kuch tumhara bhala kar sake aur na nuqsaan. Agar tum aisa karoge to zaalimo’n mein se ho jaaoge aur agar Allah tumhe’n koi musibat pohonchaae to uske siwa koi usko door karne waala nahi, agar tum se bhalaai karna chaahe to koi uske fazl ko rokne waala nahi hai, wo apne bando’n mein se jise chaahta hai, apne fazl se nawaazta hai aur wo bakhshne waala (aur) rahem farmane waala hai. (Surah Yunus: 106-107)

Neez irshad-e-Ilaahi hai:

﴿اِنَّ الَّذِيْنَ تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوْا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوْهُ وَاشْكُرُوْا لَهٗ ؕ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾

Tum Allah ke siwa jin ko poojte ho, wo tumhe’n rizq dene ka ikhtiyaar nahi rakhte, pas Allah hi ke yahan se rizq talab karo aur usi ki bandagi karo aur usi ka shukr karo. Usi ki taraf tum lautaae jaaoge. (Surah al-Ankaboot: 17)

Aur Farmaya:

﴿ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗۤ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآىِٕهِمْ غٰفِلُوْنَ ﴿٥﴾ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ ﴿٦﴾ ﴾

Aur us shakhs se bada gumraah kaun ho sakta hai, jo Allah ko chodkar unko pukaare jo qiyaamat tak use jawab nahi de sakte aur wo unki pukaar se ghaafil-o-bekhabar hain aur qiyaamat ko jab tamaam insaan jama kiye jaaenge to us waqt wo un (pukarne waalo’n) ke dushman honge aur unki parastish se inkaar karenge. (Surah al-Ahqaf: 5-6)

Neez Farmaya:

﴿ اَمَّنْ يُّجِيْبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوْٓءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ الْاَرْضِ ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٦٢﴾ ﴾

Jab koi beqaraar faryad kare to kaun hai jo uski pukaar aur faryaad ko sune? (Kaun uski) Takleef door karta hai? Aur (kaun hai jo) tumhe'n zameen ka khalifa banata hai? (Ye sab kuch Allah karta hai) to kya Allah ke saath koi aur maabood hai? Tum log kam hi sochte ho. (Surah an-Naml:62)

Aur Tabrani ﷺ ne apni sanad se riwayat ki hai ke:

إِنَّهُ كَانَ فِيْ زَمَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم مُنَافِقٌ يُؤْذِىْ الْمُؤْمِنِيْنَ ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: قُوْمُوْا بِنَا نَسْتَغِيْثُ بِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم مِنْ هَذَا الْمُنَافِقِ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم إِنَّهُ لَا يُسْتَغَاثُ بِيْ ، وَإِنَّمَا يُسْتَغَاثُ بِاللهِ.

Nabi ﷺ ke zamane mein ek (1) munafiq momineen ko (bohot) eezae'n diya karta tha, chunache chand Sahaba Kiraam ؓ ne mashwara kiya ke chalo Aap ﷺ ki khidmat mein haazir ho kar usse glo-khalaasi[1] ke liye istighaasa[2] karen. Nabi-e-Akram ﷺ ne irshad farmaya: "*Dekho! Mujhse istighaasa (faryaad) nahi kiya ja sakta. Balke faryaad (o pukaar) sirf Allah Ta'ala se karni chaahiye*". (Tabrani)

Masaail

① Isse saabit hua ke dua aam hai aur istighaasa khaas. Pas istighaasa ke baad dua ka zikr karna 'عطف العام على الخاص'[3] ke qabeel[4] se hai.

② Isse aayat-e-mubaarka ﴿ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُوْنِ اللهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ﴾ ki tafseer bhi maaloom hui.

③ Ghirullah ko pukarna aur usse faryaad karna shirk-e-kkbar hai.

④ Koi intehaai neek aur bargazeeda shakhs bhi agar ghairullah ko uski raza-o-khushnoodi ke husool ki gharz se pukaare to wo bhi zaalimo'n mein se hoga.

⑤ Isse ﴿ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُوْنِ اللهِ ﴾ ke baad waali aayat ki tafseer bhi maaloom hui.

---

[1] T: (گُلُو خَلاصی کَرْنا) Chutkaara haasil karna, najaat dena, najaat paana [RKT]
[2] T: (اِسْتِغاثَه) Fariyaad [FL]
[3] T: Kisi umoomi (aam) cheez ko kisi makhsoos (khaas) cheez ke saath mila kar zikr kara, yaane aam ko khaas par atf karna [RSB]
[4] T: (قَبِیل) Qism, giroh, silsila, sort, kind, category [RKT]

⑥ Maaloom hua ka ghairullah ko pukarna kufr hai aur ye amal dunya mein bhi logon ko faaida nahi pohoncha sakte.

⑦ Is tafseel se teesri aayat-e-mubaraka ﴿فَابْتَغُوْا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ﴾ ki tafseer bhi waazeh hoti hai.

⑧ Allah Ta'ala ke siwa kisi se rozi talab nahi karni chaahiye, jaisa ke uske siwa kisi se taalib-e-jannat bhi nahi hona chaahiye.

⑨ Isse chauthi aayat-e-mubarka ﴿وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ﴾ ki tafseer bhi waazeh hoti hai.

⑩ Jo shakhs ghairullah ko pukare, ya usse faryaad kare, usse badh kar koi gumraah nahi.

⑪ Allah Ta'ala ke siwa jinhe pukara jaata hai wo pukarne waale ki pukaar se bekhabar hain, wo nahi jaante ke unhe'n koi pukaar raha hai.

⑫ Allah Ta'ala ke alaawa jisko pukara jaata hai wo us pukaar ke sabab qiyaamat ke din pukarne waale ka dushman hoga.

⑬ Ghairullah ko pukarna dar-haqiqat uski ibaadat hai.

⑭ Jin ko pukara jaata hai wo qiyaamat ke din is parastish ka inkaar kar denge.

⑮ Ghairullah ko pukarne ke sabab hi wo shakhs sab se ziyada gumraah hua.

⑯ Isse paachwee'n aayat ﴿اَمَّنْ يُّجِيْبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ﴾ ki tafseer bhi wazeh ho jaati hai.

⑰ Hairaan-kun baat to ye hai ke butho'n ke pujari (aur unko pukarne waale) bhi eteraaf karte hain ke pareshaan-o-beqaraar aadmi ki pukaar sirf Allah Ta'ala hi sunta hai aur wohi najaat deta hai. Yehi wajah hai ke mushkilaat mein wo bhi khaalis Allah Ta'ala hi ko pukarte hain.

⑱ Isse saabit hota hai ke Aap ﷺ ne mukammal taur par chaman-e-tauheed ki hifazat faramai aur (ummat ko) Allah Ta'ala ke saath intehaai adab-o-ehteraam ki taaleem di.

Baab: 15 Be Ikhtiyaar Makhlooq Ko Pukarna

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ اَيُشْرِكُوْنَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ ﴿۱۹۱﴾ وَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ لَهُمْ نَصْرًا وَّلَاۤ اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُوْنَ ﴿۱۹۲﴾ ﴾

Kya wo aiso'n ko (Allah Ta'ala ka) shareek banaate hain jo kuch bhi paeda nahi kar sakte, kyounke wo khud paeda kiye jaate hain aur na unki madad ki taaqat rakhte hain aur na apni hi madad kar sakte hain. (Surah al-Aaraaf: 191-192)

Neez irshad hai:

﴿ وَالَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مَا يَمْلِكُوْنَ مِنْ قِطْمِيْرٍ ﴿۱۳﴾ اِنْ تَدْعُوْهُمْ لَا يَسْمَعُوْا دُعَآءَكُمْ ۚ وَلَوْ سَمِعُوْا مَا اسْتَجَابُوْا لَكُمْ ؕ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُوْنَ بِشِرْكِكُمْ ؕ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيْرٍ ﴿۱۴﴾ ﴾

Aur Allah ko chodkar jin ko tum pukarte ho, wo ek khajoor ki guthli ke chilke ke baraabar bhi maalik nahi hain. Tum agar unko pukaaro to wo tumhari pukaar nahi sunte aur agar sun bhi le'n to tumhe'n koi jawaab nahi de sakte aur baroz-e-qiyaamat wo tumhare shirk ka inkaar kar denge aur (Allah) khabeer[1] ki tarha tumhe'n koi khabar nahi de sakta. (Surah Faatir: 13-14)

Aur Hazrat Anas ﷺ se marwi hai ke:

شُجَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم يَوْمَ أُحْدٍ وَكُسِرَتْ رَبَاعِيَتُهُ ، فَقَالَ: كَيْفَ يُفْلَحُ قَوْمٌ شَجُّوْا نَبِيَّهُمْ؟ فَنَزَلَتْ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ﴾ .

Aap ﷺ ghazwa-e-uhud mein zakhmi ho gae aur Aap ﷺ ke saamne ke do (2) daant shaheed kardiye gae. Jis par Aap ﷺ ne farmaya: "*Aisi qaum kaise kaamyaab ho sakti hai jis ne apne Nabi ko zakhmi kar diya hai*". To us par ye aayat naazil hui: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ﴾ "Aye paeghambar! ﷺ) Is maamle mein Aap ﷺ ko kuch bhi ikhteyaar nahi". (Surah Aale Imran: 128)

Aur Hazrat Ibne Umar ﷺ se riwayat hai ke unho'n ne Rasool Allah ﷺ ko suna, Aap ﷺ ne fajr ki namaz ki aakhri rakat mein jab ruku se sar uthaaya to 'سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ' (Samiallahu Liman Hamidah Rabbana

[1] T: (خَبِير) Khabar rakhne waala, jaanne waala, waaqif, aagaah, Allah ka sifaati naam [RKT]

Walakal Hamd) ke baad farmaya: ‘اَللّٰهُمَّ الْعَنْ فُلَانًا وَ فُلَانًا’ *“Ya Allah! Falaa’n aur Falaa’n par laanat farma*”. To Allah Ta’ala ne ye aayat naazil farmai: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ﴾ (Ke Aye Paeghambar ﷺ) Is maamle mein Aap ﷺ ko kuch bhi ikhtiyaar nahi. (Sahih Bukhari)

Aur ek (1) riwayat mein hai ke:

يَدْعُوْ عَلٰى صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ وَسُهَيْلِ بْنِ عَمْرٍو وَالْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ ، فَنَزَلَتْ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ﴾ .

Aap ﷺ Safwan bin Umaiyya, Suhail bin Amr aur Haaris bin Hishaam par baddua kar rahe the, tab bhi ye aayat naazil hui. Ke (Aye Paeghambar ﷺ) is maamle mein aapko kuch bhi ikhtiyaar nahi. (Surah Aale Imran: 128)

Aur ek jagah mein Hazrat Abu Huraira ؓ se riwayat hai ke jab Rasool Allah ﷺ par ﴿وَاَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الْاَقْرَبِيْنَ﴾ [1] aayat naazil hui to Aap ﷺ khade ho gae aur farmane lage:

يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ ! أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا ، اِشْتَرُوْا أَنْفُسَكُمْ ، لَا أُغْنِيْ عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا ، يَا عَبَّاسُ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أُغْنِيْ عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا ، يَا صَفِيَّةَ عَمَّةَ رَسُولِ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) لَا أُغْنِيْ عَنْكِ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا، وَيَا فَاطِمَةَ بِنْتِ مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) ، سَلِيْنِيْ مِنْ مَّالِيْ مَا شِئْتِ، لَا أُغْنِيْ عَنْكِ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا.

“Aye Quraish ki jamat! (ya is tarah ka koi aur kalma Aap ﷺ ne farmaya) Apni jaano’n ko becho (yaane apne aapko bachalo) Allah Ta’ala ke yahan main tumhare kisi kaam na aasakunga. Aye Abbas bin Abdul Muttalib! (apne aapko bachalo) Allah Ta’ala ke yahan main tumhare kisi kaam na aasakunga. Aye meri phoophi Safiyya! (apne aapko bachaalo) Allah Ta’ala ke yahan main tumhare kisi kaam na aasakunga. Aye meri beti Fatima! Mere maal se jo chaaho maanglo, lekin Allah ke yahan main tumhare kisi kaam na aasakunga”. (Sahih Bukhari)

Masaail

① Dono aayato’n ki tafseer hai. (jin mein makhlooq ko pukarne se mana kiya gaya hai)

[1] T: Aur apne qaribi rishtedaaron ko daraae’n. (Surah ash-Shuaraa: 214) [RSB]

② Jung-e-Uhud ka (mukhtasar sa) tazkira hai.

③ Syed-ul-Mursaleen ﷺ ka namaz mein qunoot-e-naazila padhna aur Aap ﷺ ke peeche Sahaba رضی اللہ عنہم ka aameen kehna saabit hota hai.

④ Jinke liye baddua ki gai wo khule kaafir the.

⑤ Un logon ne (Aap ﷺ ke saath badd-sulooki ke) aise-aise kaam sar-anjaam diye jinke karne se deegar kuffaar bhi qaasir rahe. Masalan unka apne Nabi ko zakhmi karna aur unke qatl ke darpe hona aur musalman shohada ka musla karna. Halaanke wo (shohada) un kuffaar ke am-zaad[1] bhi the.

⑥ In kuffaar ki is badd sulooki aur Aap ﷺ ki baddua ke mauqe par Allah Ta'ala ne darj-e-zail aayat ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ﴾ naazil farmaai.

⑦ Allah Ta'ala ka ye farmana: ﴿اَوْ يَتُوْبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ﴾ ke "Allah Ta'ala in kuffaar ko maafi de dega ya inhe azaab dega". (Surah Aale Imran: 128) Chunache Allah ne unhe'n maafi di aur wo imaan le aae.

⑧ Isse nuzool-e-hawaadis ke mauqe par qunoot-e-naazila padhne ka suboot bhi milta hai.

⑨ Jin logon par baddua ki jaae, unke aur unke aabaa-o-ajdaad ke naam namaz mein lena jaaiz hain.

⑩ Qunoot-e-naazila mein kisi mutaayyin shakhs ka naam lekar us par laanat karna jaaiz hai.

⑪ Ayat ﴿وَاَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الْاَقْرَبِيْنَ﴾ ke nuzool ke mauqe par Aap ﷺ ka apne qareebi rishtedaaro'n ko bula kar ek-ek (1-1) ko Allah ke azaab se daraane aur apni-apni najaat ki fikr dilaane ka zikr bhi hai.

⑫ Jab Aap ﷺ ne daawat-e-tauheed di to Aap ﷺ ko majnoon kaha gaya. Isi tarah aaj bhi agar koi tauheed ki daawat de to use bhi aise hi alqaab ka saamna karna padta hai.

[1] T: (عَمّ زاد) Chachazaad, chacha ki aulaad, chachera bhai ya behen [RKT]

⑬ Aap ﷺ ka apne qareebi aur door ke rishtedaaro'n se ye farmana saabit hua ke Allah ke yahan main tumhare kisi kaam na aasakunga. Hatta ke yehi baat Aap ﷺ ne apni lakht-e-jigar Hazrat Fatima ؓ se bhi saraahatan kahi aur jab Aap ﷺ Syed-ul-Mursaleen hone ke bawujood apni lakht-e-jigar Syedun Nisa al-Aalameen se farma rahe hain ke main tumhare kuch kaam na aasakunga jabke insaan ka imaan hai ke Aap ﷺ ki zabaan-e-mubarak se siwa-e-haq ke kuch nahi nikalta to. Phir mundarja-baala saraahat ki raushni mein aaj kal ke haalaat ko bhi dekhiye ke is bimaari mein awaam hi nahi, balke khawaas bhi mubtala hain. Ghaur karne waale par sahih tauheed aur deen ki ajnabiyyat ayaa'n[1] ho jaaegi.

Baab 16 Farishto'n Par Allah Ki Wahee Ka Khawf

Irshad-e-Ilaahi Hai:

﴿ حَتّٰٓى اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا مَاذَا ۙ قَالَ رَبُّكُمْ ؕ قَالُوا الْحَقَّ ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴾

Jab un farishto'n ke dilo'n se ghabrahat door hoti hai to wo ek-doosre se kehte hain: Tumhare Rabb ne kya farmaya? to (Allah ke muqarrab farishte) kehte hain ke usne haq farmaya hai aur wo aali muqaam (aur) buzurg-o-bartar hai. (Surah Saba: 23)

Aur Hazrat Abu Huraira ؓ Nabi ﷺ se riwayat karte hain ke Aap ﷺ ne farmaya:

إِذَا قَضَى اللهُ الْأَمْرَ فِيْ السَّمَاءِ ضَرَبَتِ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا خُضْعَانًا لِقَوْلِهِ ، كَأَنَّهُ سِلْسِلَةٌ عَلَى صَفْوَانٍ ، يَنْفُذُهُمْ ذَلِكَ، حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا: مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالُوْا: الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ، فَيَسْمَعُهَا مُسْتَرِقُ السَّمْعِ، وَمُسْتَرِقُ السَّمْعِ هٰكَذَا بَعْضُهُ فَوْقَ بَعْضٍ، وَصَفَهُ سُفْيَانُ بِكَفِّهِ ، فَحَرَّفَهَا وَبَدَّدَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ ، فَيَسْمَعُ الْكَلِمَةَ فَيُلْقِيْهَا إِلَي مَنْ تَحْتَهُ ، ثُمَّ يُلْقِيْهَا الْآخَرُ إِلَي مَنْ تَحْتَهُ ، حَتَّى يُلْقِيَهَا عَلَى لِسَانِ السَّاحِرِ أَوْ الْكَاهِنِ ، فَرُبَّمَا أَدْرَكَ الشِّهَابُ قَبْلَ أَنْ يُلْقِيَهَا ، وَرُبَّمَا أَلْقَاهَا قَبْلَ أَنْ يُدْرِكَهُ ، فَيَكْذِبُ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ، فَيُقَالُ أَلَيْسَ قَدْ قَالَ لَنَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا ، كَذَا وَكَذَا؟ فَيُصَدَّقُ بِتِلْكَ الْكَلِمَةِ الَّتِيْ سَمِعَ مِنْ السَّمَاءِ.

[1] T: (عَيان) Zaahir, khula, aashkaar [RKT]

“Jab Allah Ta’ala asmaan par koi faisla saadir farmate hain to Allah Ta’ala ke farishte uski hukm-bardaari[1] mein youn apne par maarte hain ke goya saaf patthar par narm zanjeer lagne ki jhankar hai aur ye farman un farishto’n tak pohonch jaata hai. Hatta ke jab unke dilo’n se ghabrahat door hoti hai to wo ek-doosre se kehte hain tumhare Rabb ne kya farmaya? To (Allah ke muqarrab farishte) kehte hain ke usne jo kaha wo barhaq hai aur wo aali muqaam aur buzurg-o-bartar hai. Allah Ta’ala ki is baat ko shaitaan chori chipe sunne ki koshish karte hain, ye shayateen ek-doosre ke oopar youn hote hain, ye kehte hue hadees ke raawi sufiyan ne apne haath ko tedha kiya aur ungliyo’n ko ek-doosre se (zara) juda kiya ke shayateen is tarah ek-doosre ke oopar hote hain. Sab se oopar waala shaitaan jab koi baat sun leta hai to wo apne se neeche waale ko bata deta hai aur wo apne se neeche waale ko, yahan tak ke aakhri shaitaan wo baat saahir ya kaahin ko bata deta hai. Kabhi to kaahin ko wo baat pohonchne se qabl shihaab[2] use jala deta hai aur kabhi shihaab ke aane se pehle-pehle shaitaan use baat bata chuka hota hai to kaahin shaitaan ki bataai hui baat ke saath 100 jhoot milaata hai. Agar koi baat usi tarah waaqe ho jaae to log kehte hain ke kya falaa’n roz us saahir kaahin ne aise hi nahi kaha tha? Chunache sirf us ek baat ke sach hone se us kaahin ko saccha samajh liya jaata hai, halaanke wo baat to aasmaan se suni hui hoti hai. (Sahih Bukhari: H4800)

Aur Hazrat Nawas bin Sam-aan ﷺ riwayat karte hain ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

إِذَا اَرَادَ اللّٰهُ تَعَالَى أَنْ يُّوْحِيَ بِالْأَمْرِ تَكَلَّمَ بِالْوَحْيِ أَخَذَتِ الْسَّمٰوٰتِ مِنْهُ رَجْفَةٌ ، أَوْ قَالَ: رَعْدَةٌ شَدِيْدَةٌ خَوْفًا مِنَّ اللّٰهِ عَزَّوَجَلَّ ، فَإِذَا سَمِعَ ذَلِكَ أَهْلُ الْسَّمٰوٰتِ صَعِقُوْا وَخَرُّوْا لِلّٰهِ سُجَّدًا ، فَيَكُوْنُ أَوَّلَ مَنْ يَرْفَعُ رَأْسَهُ جِبْرِيْلُ فَيُكَلِّمُهُ اللّٰهُ مِنْ وَحْيِهِ بِمَا اَرَادَ ، ثُمَّ يَمُرُّ جِبْرِيْلُ عَلَى الْمَلَائِكَةِ ، كُلَّمَا مَرَّ بِسَمَاءٍ سَأَلَهُ مَلَائِكَتُهَا مَاذَا قَالَ رَبُّنَا يَا جِبْرِيْلُ؟ فَيَقُوْلُ جِبْرِيْلُ: قَالَ اَلْحَقَّ ، وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ، فَيَقُوْلُوْنَ كُلُّهُمْ مِثْلَ مَا قَالَ جِبْرِيْلُ ، فَيَنْتَهِيْ جِبْرِيْلُ بِالْوَحْيِ إِلَى حَيْثُ اَمَرَهُ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ.

“Allah Ta’ala jab kisi baat ki wahee ka iraada farmate hain to wo uska

[1] T: (حُکم بَرْداری) Farmabardaari, taabedaari, itaa-at [RKT]
[2] T: (شَہابِ) Tootne waala taara, meteor, shooting star [RKT]

takallum[1] farmata hai, chunache Allah Ta'ala ke khuf se tamaam asmaano par dahshat aur kapkapi taari ho jaati hai. Jab asmaan waale us awaaz ko sunte hain to be-hosh ho kar sajde mein gir padte hain, sab se pehle Hazrat Jibraeel ﷺ sar uthate hain, Allah Ta'ala apni wahee mein se jo chaahta hai unse guftagu farmata hai. Phir Jibraeel ﷺ malaaika ke paas guzarte hain to wo poochte hain ke Aye Jibraeel ﷺ! Hamare Rabb ne kya irshad farmaya? To Jibraeel ﷺ kehte hain: Usne Haq farmaya hai aur wo aali muqaam aur buzurg-o-bartar hai. Phir tamaam farishte yehi alfaaz pukarte hain, phir Jibraeel ﷺ us wahee ko jaha'n Allah Ta'ala ka hukm hota hai, pohoncha dete hain. (Ibne Abi Haatim [ba-hawaala: Tafseer Ibne Kaseer])

Masaail

① Surah Saba ki aayat 23 ki tafseer (jis mein Allah Ta'ala ki wahee ke waqt farishto'n ki kaifiyat bayaan hui hai)

② Is aayat mein ibtaal-e-shirk[2] ki daleel hai, bil-khusoos aise shirk ki jiska taalluq saaliheen-e-ummat se hai aur is aayat ke mutaaliq kaha gaya hai ke ye aayat dil se shajra-e-shirk ki jado'n ko kaat phenkti hai.

③ Is baab se ﴿قَالُوا الْحَقَّ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ﴾ ki tafseer bhi waazeh hoti hai.

④ Farishto'n ke sawal ki wajah aur sabab bhi is mein mazkoor hai.

⑤ Farishto'n ke sawal par Jibraeel ﷺ unhe'n jawab dete hue kehte hain ke Allah Ta'ala ne ye-ye farmaya hai.

⑥ Is mein is baat ki bhi wazaahat hai ke jab farishte be-hosh ho jaate hain, to sab se pehle Jibraeel ﷺ sar uthaate hain.

⑦ Choonke har asmaan ke farishte Jibraeel ﷺ se sawal karte hain, lihaaza wo sabko jawab dete hain.

⑧ Be-hoshi aur ghashi tamaam asmaano ke farishto'n par taari hoti hai.

---

[1] T: (تَكَلُّم) Kalaam, bolna [RKT]

[2] T: (اِبْطال شِرْك) Shirk ki tardeed karna, radd karna, baatil karna [RSB]

⑨ Allah Ta’ala ke kaalm se asmaan laraz jaate hain.

⑩ Allah Ta’ala ke hukm se Jibraeel عليه السلام Allah Ta’ala ki wahee ko manzil-e-maqsood tak pohonchate hain.

⑪ Shayateen chori-chipe Allah Ta’ala ke kalaam ko sunne ki koshish karte hain.

⑫ Is maqsad ke liye wo ek-doosre ke oopar sawaar ho jaate hain.

⑬ Un shayateen par shihaab choda jaata hai.

⑭ Baaz auqaat kaahin tak baat pohonchne se qabl hi shihaab us shaitaan ko kahkistar[1] kar deta hi aur kabhi shihaab ke aane se pehle pehle ye shaitaan apne insaani dost ko baat bata chuka hota hai.

⑮ Baaz auqaat kaahin ki baat sahih saabit ho jaati hai.

⑯ Aur kaahin us ek baat ke saath sau (sau (100)) jhoot mila deta hai.

⑰ Kaahin ke jhooto’n ko log mahez is liye durust maan lete hain ke uski ek (1) baat to sahih thi, halaanke wo baat aasmaan se suni gai hoti hai.

⑱ Nufoos-e-insaani baatil ko bahut jald qubool kar lete hain aur kaahin ki sirf us ek baat ko madde-nazar rakte hain aur uski sau (100) ghalatiyo’n ko nahi dekhte.

⑲ Shaiyateen is ek baat ko ek-doosre se haasil kar ke yaad kar lete hain aur usse (doosre jhooto’n ke sahih hone par) istidlaal karte hain.

⑳ Is baab se Allah Ta’ala ki sifaat ka isbaat bhi hota hai. ‘اشاعره معطله’ ‘Ashaaira Muattila’[2] uski sifaat ke munkir hain.

㉑ Aasmaano par taari hone waali dahshat-o-kapkapi Allah Ta’ala ke khauf se hoti hai.

---

[1] T: (خاكِسْتَر) Jali hui cheez ki raakh [RKT]

[2] T: Salaf aur mohaddiseen ke nazdeek ‘Ashaaira Muattila’ se muraad wo Ashaaira (Abul Hasan Ashari ke paeroo hone ka daawa karne waale) hain jo Allah Ta'ala ki sifaat ko unke zaahiri maane par chodne ke bajaae taaweel karte hain aur haqiqat mein sifaat ko muattal (khaali) kar dete hain. [RSB]

㉒ Tamaam farishte Allah Ta’ala (ki azmat ke tasawwur se us) ke huzoor sajda-rez hote hain.

Baab 17 Shafaa-at Ka Bayaan

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ وَ اَنْذِرْ بِهِ الَّذِيْنَ يَخَافُوْنَ اَنْ يُّحْشَرُوْٓا اِلٰى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ وَلِيٌّ وَّلَا شَفِيْعٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ ﴿۵۱﴾ ﴾

Aur (aye Muhammad ﷺ)! Aap is quran ke zariye un logo'n ko nasihat karen jo is baat se darte hain ke apne Rabb ke saamne is haal mein pesh kiye jaae'n ke unka Allah ke siwa koi madadgaar ya sifaarishi na ho, shayad ke ye log Allah se dar jaae'n. (Surah al-Anaam: 51)

Aur Farmaya:

﴿ قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا ﴾

Aye Muhammad ﷺ keh deejiye ke har qism ki shafaa-at Allah Ta'ala ke ikhtiyaar mein hai. (Surah az-Zumar: 44)

Neez Farmaya:

﴿ مَنْ ذَا الَّذِيْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ﴾

Kaun hai jo uske huzoor uski ijaazat ke baghair sifaarish kar sake? (Surah al-Baqarah: 255)

Aur Neez Farmaya:

﴿ وَ كَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِيْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اَنْ يَّاْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿۲۶﴾ ﴾

Aur aasmaano'n mein kitne hi farishte hain ke jinki sifaarish kuch bhi faaida nahi de sakti, magar baad iske ke Allah Ta'ala jiske liye shafaa-at ki ijaazat de aur pasand kare. (Surah an-Najm: 26)

Neez Farmaya:

﴿ قُلِ ادْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۚ لَا يَمْلِكُوْنَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيْهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَّمَا لَهٗ مِنْهُمْ مِّنْ ظَهِيْرٍ ﴿۲۲﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا لِمَنْ اَذِنَ لَهٗ ﴾

(Aye Muhammad ﷺ in mushrikeen se) Keh deejiye ke Allah Ta'ala ke siwa jin ko tum maabood samajhte ho, unhe'n pukaar kar dekho, wo aasmaano'n aur zameen mein ek (1) zarre ke bhi maalik nahi, aur zameen-o-aasmaan (ki milkiyat, ya unki takhleeq) mein unka koi hissa nahi. Aur na un mein se koi Allah Ta'ala ka madadgaar hai aur Allah

Ta'ala ke huzoor (kisi ke liye koi) sifaarish mufeed nahi hogi, magar uske liye jiske baare mein (sifaarish ki) wo ijaazat bakhsh de. (Surah Saba: 22-23)

Shaikh-ul-Islam Abul Abbas Ibne Taimiyya ؒ Farmate hain: "Allah Ta'ala ne apne alaawa tamaam makhlooq se in baato'n ki nafi kardi, jin se mushrikeen istidlaal karte the. Masalan is baat ki nafi ki hai ke kisi ko zameen-o-aasmaan mein kisi qism ki qudrat-o-ikhtiyaar kulli ho, ya juzwi ikhtiyaaraat ho'n, ya koi Allah Ta'ala ka madadgaar ho, albatta sifaarish hi baaqi hai, chunache wo bhi isi ke liye mufeed hogi, jiske haq mein sifaarish ki ijaazat Allah Ta'ala khud denge. Jaisa ke farmaya":

﴿ وَلَا يَشْفَعُوْنَ ۙ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى ﴾

Aur wo kisi ki sifaarish nahi kar sakte bajuz us ke jis se Allah Ta'ala raazi ho. (Surah al-Ambiya: 28)

Pas wo sifaarish jiske mushrikeen qaayal hain, qiyaamat ke din maadoom hogi, (yaane unko haasil nahi ho sakegi) jaisa ke Quran-e-Majeed ne iski nafi ki hai.

Rasool Allah ﷺ ne farmaya hai ke: "*Aap ﷺ qiyaamat ke din Allah Ta'ala ke saamne pesh ho kar fauran sifaarish ki bajaae pehle Allah Ta'ala ke huzoor sajda-rez honge aur uski hamd-o-sana karenge. Uske baad Aap ﷺ se kaha jaaega apne sar uthaae'n aur baat karen. Aap ﷺ ki baat suni jaaegi. Aap ﷺ sawaal karen, Aap ﷺ jo maangenge diya jaaega. Aap ﷺ sifaarish karen, Aap ﷺ ki sifaarish qubool hogi*". (Bukhari; Muslim)

Hazrat Abu Huraira ؓ ne arz kiya: Ya Rasool Allah ﷺ sab se ziyada khush naseeb kaun hai, jo aapki sifaarish ka haqdaar hoga? Aap ﷺ ne farmaya: "Jis ne khuloos-e-dil se kalma 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' ka iqraar kiya. (Bukhari)

Pas saabit hua ke ye sifaarish ki ijaazat se sirf khuloos-e-dil se kalma padhne waalo'n ko haasil hogi aur mushrikeen ko haasil nahi hogi.

Iski haqiqat ye hai ke Allah Ta'ala mukhlis Ahle Tauheed par apna khusoosi fazl farmaega aur jin logon ko sifaarish ki ijaazat dega, unki dua ke sabab Ahle Tauheed ki maghfirat karega. Is tarah sifaarish karne waale (Rasool Allah ﷺ) ka ikraam karega aur wo Muqaam-e-Mahmood

paaenge. Pas jis shafaa-at ka Quran ne inkaar kiya hai, isse murad wo shafaa-at hai jis mein shirk ki aamezish ho. Yehi wajah hai ke mutaaddid muqaamaat par apni ijaazat se shafaa-at ka isbaat[1] kiya ja raha hai aur Nabi ﷺ ne saaf-saaf farmaya hai ke shafaa-at sirf Ahle Tauheed aur Ahle Ikhlaas ke liye hogi.

Masaail

① In aayaat-e-Quraniya ki tafseer (jin mein Allah Ta'ala ke saamne shafaa-at ka bayan hai).

② Na-qaabil-e-qubool shafaa-at ki wazaahat hai.

③ Qaabil-e-Qubool shafaa-at ka tazkira hai.

④ Shafaa-at-e-Kubra ka zikr hai, jise muqaam-e-mahmood bhi kehte hain.

⑤ Aap ﷺ ki shafaa-at ke andaz ka bayan, ke Aap ﷺ jaate hi shafaa-at nahi karenge. Balke sab se pehle Aap Allah Ta'ala ke huzoor sajda-rez honge, phir ijaazat milne par shafaa-at karenge.

⑥ Shafaa-at ke sab se ziyada saadat-mand aadmi ka bayan hai.

⑦ Ye sifaarish mushrikheen ko haasil nahi hogi.

⑧ Haqiqat-e-shafaa-at ka bayan hai.

Baab 18 Hidaayat Dene Waala Allah Ta'ala Ke Siwa Koi Nahi Hai

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ اِنَّكَ لَا تَهْدِیْ مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ یَهْدِیْ مَنْ یَّشَآءُ ۚ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِیْنَ ﴿۵۶﴾ ﴾

(Aye Muhammad ﷺ) Aap jise chaahe'n hidayat nahi de sakte, lekin Allah Ta'ala jise chaahta hai, hidayat deta hai aur wo hidayat paane waalo'n ko khoob jaanta hai. (Surah al-Qasas: 56)

Aur ek (1) muqaam par Hazrat Saeed bin Musaiyyib رحمہ اللہ apne baap Hazrat

[1] T: (إثْبَات) Iqrar, haami, haa'n [RKT]

Musaiyyib ﷺ se riwayat karte hain ke jab Abu Taalib ki maut ka waqt qareeb aaya to uske paas Rasool Allah ﷺ tashreef laae aur uske paas Abdullah bin Abi Umaiyya aur Abu Jahl bhi baithe the. Chunache Aap ﷺ ne farmaya:

يَا عَمِّ! قُلْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ ، كَلِمَةً اُحَاجُّ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللّٰهِ ، فَقَالَا لَهُ: اَتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟ فَأَعَادَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم ، فَاَعَادَا فَكَانَ آخِرَ مَا قَالَ : هُوَ عَلَى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبَى أضنْ يَّقُوْلُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم : لَاسْتَغْفِرَنَّ لَكَ ، مَا لَمْ أَنْهَ عَنْكَ ، فَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ: ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى ﴾ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ فِيْ أَبِيْ طَالِبٍ: ﴿ اِنَّكَ لَا تَهْدِيْ مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِيْنَ ﴾

"*Aye chacha jaan! Kalma* 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ' *ka iqraar karlo, main tumhare liye yehi kalma Allah Ta'ala ke yahan bataur-e-daleel pesh karunga*". Wo dono (Abdullah bin Abi Umaiyya aur Abu Jahl) bole: Kya tum Abdul Muttalib ke mazhab ko chod doge? Aap ﷺ aur dono sardar apni-apni baate'n dohraate rahe. Chunache, Abu Taalib ne aakhir mein yehi kaha ke wo Abdul Muttalib ke mazhab par qaayam hai aur us ne 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ' ka iqraar karne se inkaar kar diya. Aap ﷺ ne farmaya: "*Jab tak mujhe rokaa na jaae, main tumhare liye maghfirat ki dua karta rahu'nga*". Is par Allah Ta'ala ne ye aayat naazil farmai:

﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى ﴾ (Surah at-Tawba: 113)

Nabi aur ahle imaan ko zeba nahi ke wo mushrikeen ke liye maghfirat ki dua karen, khwaah wo unke rishtedaar hi kyoun na ho'n.

Aur Allah Ta'ala ne Abu Taalib ke baare mein ye aayat naazil farmai:

﴿ اِنَّكَ لَا تَهْدِيْ مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِيْنَ ﴿٥٦﴾ ﴾

(Aye Muhammad ﷺ) Aap jise chaahe'n hidayat nahi de sakte, lekin Allah Ta'ala jise chaahta hai, hidaayat deta hai aur wo hidayat paane waalo'n ko khoob jaanta hai. (Surah al-Qasas: 56)

Masaail

① Aayat-e-karima ﴿ اِنَّكَ لَا تَهْدِيْ مَنْ اَحْبَبْتَ ﴾ ki tafseer hai.

② Aayat-e-karima ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ﴾ ki tafseer hai.

③ Aap ﷺ ka farmaan, 'قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' kaho, Laa Ilaaha Illallah ki tafseer ek ahem masla (wo ye hai ke mahez zabaan se 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' padh lena kaafi nahi, balke dili iqraar bhi zaroori hai) is mein ilm ke un daawedaro'n ki tardeed hai jo mahez zabaan se iqraar kar lene ko kaafi samajhte hain.

④ Jab Nabi ﷺ ne apne chacha se 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' ka kaha to Abu Jahl aur uske saathi jaante the ke Aapki isse kya murad hai? (is liye wo Abu Taalib ko Abdul Muttalib ke mazhab par qaayam rehne ki talqeen karte rahe) aur Allah Ta'ala un logon ka bura kare, jin se Abu Jahl asal deen 'لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ' ke mafhoom ko behtar jaanta tha.

⑤ Aap ﷺ apne chacha ko musalman karne ki poori aur intihaai koshish ki.

⑥ Jo log Abdul Muttalib aur uske aslaaf ko musalman samajhte hain, isse unki bhi tardeed hai.

⑦ Aap ﷺ ne Abu Taalib ke liye maghfirat ki dua ki. Lekin Allah Ta'ala ne na sirf ye ke uski maghfirat na ki, balke Aap ﷺ ko bhi dua karne se rok diya.

⑧ Ye bhi saabit hua ke bure logon ki sohbat ka insaan ko nuqsaan hi hota hai.

⑨ Apne akaabir-o-aslaaf ki taazeem (mein ghulv karna) nuqsan-dah hai (is liye ke mumkin hai ke wo gumraah ho'n).

⑩ Baatil-parasto'n ko is mein Abu Jahl ke istidlaal ki wajah se mughalata[1] hua.

⑪ Najaat ka daar-o-madaar aakhri zindagi ke aamaal par hai, kyounke agar Abu Taalib ba-waqt-e-wafat Kalma ka iqraar kar leta to use zaroor faaida hota.

⑫ Gumraah logon ke dilo'n mein raasikh is bade mughalate ke baare

[1] T: (مُغالَطَه) Dhoka, fareb, jhaansa [RKT]

mein ghaur-o-fikr karna chaahiye, is liye ke Abu Taalib ke qisse mein mazkoor hai ke sardaraan-e-makkah isi mughate ki bina par Abu Taalib se jhagadte rahe. Halaanke Nabi ﷺ ne mubaalagha[1] aur takraar ke saath (Abu Taalib ke liye) Kalma pesh kiya, is liye wo us par adey rahe.

Baab: 19 Bani-e-Aadam Ke Kufr Aur Tark-e-Deen Ka Bunyaadi Sabab Buzurgo'n Ke Baare Mein Ghulv (Izzat-o-Takreem Mein Hadd Se Badh Jaana) Hai

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿يَاَهْلَ الْكِتٰبِ لَا تَغْلُوْا فِيْ دِيْنِكُمْ وَلَا تَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ﴾

Aye ahle kitaab! Apne deen mein hadd se na badho aur Allah Ta'ala ke mutaalliq haq ke siwa koi baat na karo. (Surah an-Nisa: 171)

Aur Hazrat Abdullah bin Abbas رضي الله عنهما se Allah Ta'ala ke farman:

﴿وَقَالُوْا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوْثَ وَيَعُوْقَ وَنَسْرًا﴾

ke baare mein marwi hai ke:

هَذِهِ اَسْمَاءُ رِجَالٍ صَالِحِيْنَ مِنْ قَوْمِ نُوْحٍ ، فَلَمَّا هَلَكُوْا اَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَى قَوْمِهِمْ : أَنِ انْصِبُوْا إِلَيْ مَجَالِسِهِمُ الَّتِيْ كَانُوْا يَجْلِسُوْنَ فِيْهَا اَنْصَابًا ، وَسَمُّوْهَا بِاَسْمَائِهِمْ ، فَفَعَلُوْا وَلَمْ تَعْبُدْ ، حَتَّى إِذَا هَلَكَ أُوْلٰئِكَ وَنُسِيَ الْعِلْمُ عُبِدَتْ.

Ye sab (*Wad, Sawa'a, Yaghooth, Yaooq, Nasr*) Qaum-e-Nuh ke saaleh log the, jab wo mar gae to shaitaan ne unki qaum ko samjhaya ke ye nek log jaha'n baitha karte the, waha'n bataur-e-yadgaar patthar nasab kardo aur un pattharo'n ko unke naamo'n se mausoom karo. Chunache unho'n ne aisa hi kiya, lekin us daur mein un pattharo'n ko pooja na gaya. Jab ye log mar gae aur baad waalo'n par jahalat chaa gai. Ilm jaata raha aur asal baat bhool gae, to unho'n ne un yadgaaro'n ki parastish shuru kardi. (Bukhari; Muslim)

Imam Ibne Qaiyyim رحمه الله farmate hain: "Mutaaddid aslaaf ahle ilm ne

[1] T: (مُبالَغَه) Hadd se ziyaada, hadd se badh kar taareef ya buraai karna [RKT]

bayan kiya hai ke jab wo mar gae to pehle ye log unki qabro'n ke mujawar bane, phir unke mujassame banae, phir zamana-e-daraaz guzarne par unki ibaadat karne lage. (Ighaatha al Lahfaan: V1 P184)

Aur Hazrat Umar ﷺ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَا تُطْرُوْنِيْ كَمَا اَطْرَتِ الْنَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ ، إِنَّمَا أَنَا عَبدٌ ، فَقَالُوْا: عَبْدُ اللهِ وَرَسُوْلُهُ.

"*Tum meri taareef karne mein hadd se guzar na jaana, jaise Isa ibne Maryam ﷺ ki taareef mein nasaara hadd se tajaawuz kar gae. Main to ek banda hu'n, tum mujhe Allah ka banda aur Rasool kaho*". (Bukhari; Muslim)

Aur Hazrat Umar ﷺ hi se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ ، فَإِنَّمَا اَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ الْغُلُوُّ.

"*Ghulv se bach kar raho, tum se pehle logon ko ghulv (mubaalagha) hi ne halaak kiya tha*". (Musnad Ahmad; Tirmizi; Abu Dawood; Ibne Majah)

Aur Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُوْنَ . قَالَهَا ثَلَاثًا

"*Takalluf karne waale aur hadd se badhne waale halaak ho jaaenge*". Aap ﷺ ne ye baat 3 baar farmai. (Muslim)

Masaail

① Jo shakhs zer-e-bahes baab aur uske baad waale 2 abwaab acchi tarah samajh le, us par islam ki baaqi adiyaan se judagaana[1] haisiyat waazeh ho jaaegi aur dilo'n ke pherne mein use Allah Ta'ala ki qudrat ke ajeeb-o-ghareeb karish,e nazar aaenge.

② Roo-e-zameen par roonuma hone waala awaleen shirk buzurgo'n ke saath hadd darja ki mohabbat aur unki azmat mein ghulv ke sabab hua.

③ Sab se pehle jis cheez mein taghaiyyur-o-tabaddul[2] hua, wo Ambiya

[1] T: (جُدا گانَہ) Mukhtalif, alag-alag, munfarid, different [RKT]
[2] T: (تَغَیُّر) Tabdeeli, badalna [RKT], T: (تَبَدُّل) Badal jaane ki kaefiyat, badalna, tabdeeli [RKT]

Kiraam عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام ka deen tha, is (baab mein ghaur-o-fikr karne se deen mein taghaiyyur) ke asbaab bhi maaloom hote hain, halaanke Ambiya Kiraam ko Allah Ta'ala hi ne mab-oos farmaya tha (phir bhi logon ne unki parwaah na ki)

④ Log bidaat-o-mohdasaat ko jald qubool kar lete hain, halaanke Shariyat-e-islamia aur fitrat-e-saleema in cheezo'n ko qubool nahi karti.

⑤ Shirk shuru hone ki buniyadi wajah ye thi ke haq aur baatil ko aapas mein khalat-malat kar diya gaya tha, jiske 2 waazeh asbaab the: Ek to buzurgo'n ke saath hadd darja ki aqidat-o-mohabbat thi aur doosre ye ke baaz ahle ilm-o-deen ne kuch aise umoor sar-anjaam diye ke jin mein unki niyyate'n durust thee'n. Magar baad waalo'n ne ye samjha ke un ahle ilm ki muraad kuch aur thi.

⑥ Surah Nuh ki is aayat ki tafseer (jis mein mukhtalif butho'n ke naam zikr hain)

⑦ Fitri taur par insaan ka mizaaj aur uski tabiyyat hi kuch aisi hai ke uske dil mein haq (aahista-aahista) kam hota jaata hai, jabke baatil badhta rehta hai.

⑧ Aslaaf ahle ilm ke is qaul ki taaeed hoti hai ke bidaat, kufr ka sabab banti hain.

⑨ Shaitaan iblees bidat ke anjaam se khoob aagaah hai (ke ye kis tarah insaan ko tabaah kar deti hai) agarche bidat jaari karne waale ki niyyat acchi hi kyoun na ho.

⑩ Is baab mein ek (1) aur qaaeda aur usool saabit hota hai ke ghulv se qatai taur par ijtinaab[1] karna chaahiye. (Kyounke uska anjaam accha nahi hota) aur jo ghulv ki taraf maael kare uske mutaalliq bhi ilm hona chaahiye.

⑪ Qabr par kisi saaleh amal ki anjaam-dahi ke liye baithna intehaai nuqsaan-dah hai.

[1] T: (اِجْتِناب) Ehteraaz, pehlu-bachaana, parhez [RKT]

⑫ Mujassamo'n ki mumaaniat aur unke mita daalne ki hikmat ka pata chalta hai.

⑬ Is tafseel se jaha'n ye (wuqoo-e-shirk ka) azeem waaqia maaloom hota hai, waha'n is baat ka bhi pata chalta hai ke iska jaanna zaroori hai, lekin aksar musalman isse ghaafil aur laa-ilm hain.

⑭ Afsos ki baat to ye hai ke log ye waaqia kutub-e-tafseer-o-hadees mein padhte hain aur samajhte bhi hain ke kis tarah Allah Ta'ala unke aur unke dilo'n ke darmiyan haayal hua tha, phir bhi samajhte hain ke qaum-e-nuh ka ye amal (qabr-parasti) buzurgo'n ki ghaayat-darja[1] taazeem, qabro'n par mujawar banna waghaira afzal-tareen ibaadat hai aur wo ye bhi etiqaad rakhte hain ke jis baat se Allah Ta'ala aur uske Rasool ﷺ ne mana farmaya hai wo aisa kufr hai jo kisi ke jaan-o-maal ko mubaah karta hai.

⑮ Is tafseel mein ye saraahat bhi hai ke (un butho'n ko) poojne waalo'n ka iraada sirf ye tha ke ye buzurg hamare sifaarshi hain.

⑯ Baad waale mushrikeen ne gumaan kiya ke saabiq ahle ilm ne un buzurgo'n ki tasweere'n ibaadat ke liye banaai thee'n.

⑰ Aap ﷺ ke irshad-e-Mubarak: "*Ke tum meri taareef mein is tarah mubaalagha na karna jis tarah isaaiyo'n ne Isa ibne Mariyam mein kiya tha)*". Mein (musalmano ke liye) khula bayan aur azeem nasihat hai. Allah Ta'ala ki beshumaar rehmate'n ho'n Aap ﷺ par ke Aap ﷺ ne waazeh taur par tableegh ka haq adaa farma diya.

⑱ Aap ﷺ ne hame'n nasihat farmai hai ke takalluf karne (aur) hadd se tajaawuz karne waale hamesha halaak hote hain.

⑲ Isse ilm ki ehmiyat aur ilm na hone ke nuqsaan ka bhi pata chalta hai ke, qaum-e-Nuh mein ilm khatam hone ke baad hi butho'n ki pooja-paat shuru hui thi.

⑳ Ulama ka dunya se rukhsat hona fuqdaan-e-ilm ka sabab hai.

[1] T: Nihaayat, intehaai [RKT]

Baab: 20 Kisi Buzurg Ki Qabr Ke Paas Baith Kar Allah Ta'ala Ki Ibaadat Karna Najaaiz Aur Sangeen Jurm Hai, Che-jaaeke Khud Us Mard-e-Saaleh Ki Ibaadat Ki Jaae

Sahihain mein Hazrat Ayesha ﵂ se marwi hai ke Hazrat Umme Salama ﵂ ne Rasool Allah ﷺ ke saamne ek kaleesa[1] aur us mein maujood tasweero'n aur mujassamo'n ka zikr kiya. Jo ke unho'n ne Habsha ki sarzameen mein dekha tha, to Aap ﷺ ne farmaya:

أُوْلَئِكَ إِذَا مَاتَ فِيْهِمُ الْرَّجُلُ الْصَّالِحُ ، اَوِ اْعَبْدُ الْصَّالِحُ ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا وَصَوَّرُوْهُا فِيْهِ تِلْكَ الْصُّوَرَ، اَوْلَئِكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللّٰهِ.

"*In logon mein jab koi buzurg faut ho jaata to ye uski qabr par masjid bana lete aur us mein ye tasaweer (mujassame) bana dete. Ye log Allah Ta'ala ke nazdeek badd-tareen makhlooq hain*". (Bukhari; Muslim)

In logon ne do (2) fitno'n ko yakjaa kar diya, ek qabro'n (ko ibaadat gaahe'n banaane) ka aur doosre (un mein) mujassame aur tasweere'n banaane ka.

Aur (ek-doosre muqaam par) Ummul Momineen Hazrat Ayesha ﵂ se riwayat hai ke jab Rasool Allah ﷺ par maut ki alaamaat zaahir hue'n to Aap ﷺ (shiddat-e-takleef se) apne chehra-e-mubaarak par chaadar odh lete aur jab damm ghut-ta to chaadar ko hata lete, usi aalam mein Aap ﷺ ne farmaya:

لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْيَهُوْدِ اتَّخَذُوْا قُبُوْرَ أَنْبِيَاءِهِمْ مَسَاجِدَ، وَلَوْلَا ذَلِكَ أُبْرِزَ قَبْرُهُ ، غَيْرَ أَنَّهُ خَشِيَ اَنْ يُّتَّخَذَ مَسْجِدًا

"*Yahood-o-Nasaara par Allah Ta'ala ki laanat ho, unho'n ne Ambiya Kiraam ki quboor ko sajda-gaah banaliya tha*". (Bukhari; Muslim)

Isse aapka maqsad apni ummat ko aise tarz-e-amal se rokna tha, agar Aap ﷺ ki qabr ko sajda-gaah banaane ka khadsha na hota to aapki qabr bhi (aam Sahaba ﵃ ki tarha) zaahir hoti.

Aur Hazrat Jundub bin Abdullah ﵁ se riwayat hai ke Nabi ﷺ ki wafaat se

[1] T: Church [RSB]

paanch (5) yaum qabl maine Aap ﷺ ko ye farmate suna:

إِنِّيْ أَبْرَأُ إِلَى اللّٰهِ اَنْ يَّكُوْنَ لِيْ مِنْكُمْ خَلِيْلٌ ، فَإِنَّ اللّٰهَ قَدِ اتَّخَذَنِيْ خَلِيْلًا ، كَ
كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنْ أُمَّتِيْ خَلِيْلًا لَاتَّخَذْتُ اَبَا بَكْرٍ خَلِيْلًا ، اَلَا وَاِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوْا يَتَّخِذُوْنَ قُبُوْرَ
اَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ ، اَلَا فَلَا تَتَّخِذُوْا الْقُبُوْرَ مَسَاجِدَ فَاَنِّيْ اَنْهَكُمْ عَنْ ذَلِكَ.

Main Allah Ta'ala ke saamne is baat se bara-at ka izhaar karta hu'n ke tum mein se koi mera dost (khaleel) ho, kyounke Allah Ta'ala ne mujhe apna khaleel bana liya hai. Jaisa ke usne Ibrahim عليه السلام ko khaleel banaya tha. Aur agar main apni ummat mein se kisi ko dost banana chaahta to Abu Bakr رضي الله عنه ko banaata. Khabardar! Tum se pehle log Ambiya ki qabro'n ko sajdagaah bana liya karte the. Khabardar! Tum qabro'n ko sajda gaah na bana lena main tumhe'n is tarz-e-amal se mana karta hu'n. (Sahih Muslim)

Aap ﷺ ne is amal-e-shanee[1] se apni zindagi ke aakhri lamhaat mein mana farmaya, phir Aap ﷺ ne maut-o-hayaat ki kashmakash mein aisa karne waalo'n par laanat farmai.

(Maaloom hua ke agar) Qabr-parasti na bhi ho tab bhi qabr ke paas namaz padhna mana hai, aur Hazrat Ayesha Siddiqa رضي الله عنها ke qaul: 'هَشِيَ اَنْ يُّتَّخَذَ مَسْجِدًا' ka matlab bhi yehi hai. Is liye ke Sahaba Kiraam رضي الله عنهم se ye tawaqqo na thi ke wo Aap ﷺ ki qabr par masjid banae'n. Kyounke jis jagah namaz padhna maqsood ho wo masjid hi hai, balke har wo jagha namaz adaa ki jaae, use masjid ka naam diya jaata hai, jaisa ke Aap ﷺ ne irshad farmaya: 'جُعِلَتْ لِيَ الْاَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُوْرًا' "*Tamaam roo-e-zameen ko mere liye masjid aur zariya-e-tahaarat (wazu ke liye paani ka qaayam) banaaya gaya hai*". (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Neez Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

إِنَّ مِنْ شِرَارِ النَّسِ مَنْ تُدْرِكُهُمُ السَّاعَةُ وَهُمْ اَحْيَاءٌ ، وَالَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْقُبُوْرَ مَسَاجِد.

"*Sab se badd-tareen wo honge jin par qiyaamat qaayam hogi aur wo bhi (sab se baddtar hain) jo qabro'n ko masaajid ka darja de'n*". (Musnad

[1] T: Buri harkat, sharmnaak kaam [RKT]

Ahmad mein umda sanad ke saath marwi hai aur ise Abu Haatim ne bhi As Sahih mein riwayat kiya hai)

Masaail

① Kisi buzurg ki qabr ke paas masjid tameer kar ke ibaadat karne waale par Aap ﷺ ki daant, agarche masjid banaane waale ki niyyat sahih hi ho.

② Tasaweer aur mujassame banane ki hurmat aur us par shadeed waeed hai.

③ Us amal ki mazammat ke maamle mein Aap ﷺ ke mubalaghe se ibrat haasil hoti hai ke pehle to Aap ﷺ ne us kaam se waise mana farmaya tha, phir aakhir umr mein wafaat se paanch (5) roz qabl mazeed tambeeh farmai. Phir Aap ﷺ ne jab Aap ﷺ ka safar-e-aakhirat shuru hone waala tha. (usi par iktefa na kiya, balke) isse phir ek (1) baar sakht mumaaniat farmai.

④ Aap ﷺ ne apni qabr par bhi is amal se mana farma diya, halaanke abhi Aap ﷺ ki qabr maujood na thi.

⑤ Ambiya-o-Sulaha ki qabro'n par masaajid bana kar un mein ibaadat karna, Yahood-o-Nasaara ka tarz-e-amal hai.

⑥ Is amal par Aap ﷺ ne Yahood-o-Nasaara par laanat farmai.

⑦ Is tarz-e-amal ki wajah se Yahood-o-Nasaara par Aap ﷺ ke laanat karne ka asal maqsad ye tha ke musalman Aap ﷺ ki qabr par aisa kaarnama anjaam na de'n.

⑧ Isse Aap ﷺ ki qabr ko khula aur aam jaga par na banaane ki wajah aur maslahat bhi maaloom hoti hai.

⑨ Qabro'n ko masjid banaane ke maane ki bhi wazaahat hai.

⑩ Aap ﷺ ne qabro'n par masaajid tameer karne waalo'n aur jin logon par qiyaamat qaayam hogi, dono ko ek saath zikr kiya hai. Goya Aap ﷺ ne kufr ya shirk ke wuqoo-pazeer[1] hone se qabl hi iske asbaab aur uske

[1] T: (وُقُوع پَذِير) Zaahir, waaqe, sarzad [RKT]

anjaam ka zikr farma diya hai.

⑪ Aap ﷺ ne apni wafat se paanch (5) roz qabl apne khutba mein un do (2) giroho'n ka radd farma diya, jo Ahle Bidat mein se sab se ziyada bure hain. Balke baaz ahle ilm ne to unhe'n 72 giroho'n se bhi khaarij kar diya hai. Un do (2) giroho'n mein se ek (1) Rawaafiza aur doosre Jahmiyya hai. Khusoosan Rawaafiza ki wajah se musalmaano mein shirk aur qabr-parasti ki ibteda hui aur unhi Rawaafiza ne sab se pehle qabro'n par masajid banaane ka silsila shuru kiya.

⑫ Aap ﷺ ko naza'[1] ke waqt bahut takleef ka saamna karna pada.

⑬ Aap ﷺ ko Allah Ta'ala ke khaleel hone ke wasf se nawaza gaya hai.

⑭ Khaleel hone ka darja muqaam-e-mohabbat se ooncha hai.

⑮ Is mein ye saraahat bhi hai ke Hazrat Abu Bakr Siddiq ؓ tamaam sahaba se afzal hain.

⑯ Is irshad mein Hazrat Abu Bakr ؓ ki khilaafat ki taraf bhi ishaara hai.

Baab: 21 Buzurgo'n Ki Qabro'n Ke Baare Mein Ghulv Karne Ka Anjaam Shirk-e-Akbar

Rasool Allah ﷺ ka irshad-e-giraami hai:

اَللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلْ قَبْرِيْ وَثَنًا يُعْبَدُ ، اشْتَدَّ غَضَبُ اللّٰهِ عَلَى قَوْمٍ اتَّخَذُوْا قُبُوْرَ اَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ.

"*Ya Allah, Meri qabr ko buth na banana, jise log poojna shuru kar de'n. Un logon par Allah Ta'ala ka sakht ghazab aur qaher naazil ho, jinho'n ne Ambiya ki qabro'n ko ibaadat gaahe'n bana liya tha*". (Muwatta Imam Maalik)

Ibne Jarir ؒ ne aayat-e-mubaaraka ﴿اَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى﴾ [2]ki tafseer mein apni sanad ke saath Sufyaan aur Mansoor ke tareeq se Mujahid ka qaul naql kiya hai ke 'Laat' hujjaj-e-kiraam ko sattu ghol kar pilaaya karta tha.

[1] T: (نَزْع) Jism se rooh nikalna, dam tootne ka aalam [RKT]
[2] T: Tarjuma: Kya tum ne laat aur uzza ko dekha? (Surah an-Najm: 19) [RSB]

Jab ye faut ho gaya to log uski qabr par mujaawar ban kar baith gae. Abu al-Jawza bhi Hazrat Ibne Abbas ﷺ se riwayat karte hain ke Laat hujjaj-e-kiraam ko sattu ghol kar pilaaya karta tha.

Aur Hazrat Abdullah bin Abbas ﷺ hi se marwi hai ke:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم زَائِرَتِ الْقُبُوْلِ ، وَالْمُتَّخِذِيْنَ عَلَيْهَا الْمَسَاجِدَ وَالسُّرُجَ.

Rasool Allah ﷺ ne qabro'n ki ziyaarat ko jaane waali aurto'n par laanat farmai hai aur Aap ﷺ ne un logon ko bhi maloon qaraar diya, jo qabro'n par masaajid banaate aur chiragha'n karte hain. (Ahmad: V1 P229; Abu Dawood: V3 #3236; Tirmizi: V1 #320; Nasai: V4 #2039; Ibne Majah: V1 #1575)

Masaail

① Ausaan[1] ki tashreeh-o-tauzeeh hai.

② Ibadaat ke maane-o-mafhoom waazeh hota hai.

③ Rasool Allah ﷺ ne sirf usi cheez se panaah maangi, jiske wuqoo-pazeer hone ka Aap ﷺ ko andesha tha.

④ Jahan Aap ﷺ ne ye dua ki ke Ya Allah! Meri qabr ko buth na banana, jis ki pooja ki jaae. Waha'n Aap ﷺ ne ye bhi bayan farmaya ke: Pehle logon ne Ambiya ki qabro'n ko ibaadat gaahe'n bana liya tha.

⑤ Aap ﷺ bayan farmaya ke aise kaam karne waalo'n par Allah Ta'ala ka shadeed qaher-o-ghazab naazil hua tha.

⑥ Ek (1) ahem-tareen masla ye hai ke Laat jo arab ka sab se bada buth tha, uski kis tarah ibaadat shuru hui thi.

⑦ Ye baat maaloom hui ke Laat ek (1) buzurg ki qabr thi.

⑧ Laat saahib-e-qabr ka naam aur uski wajah tasmiya bhi mazkoor hai.

⑨ Aap ﷺ ne un aurto'n par laanat farmai jo qabro'n ki ziyarat ko jaati hain.

[1] T: (اَوثان) Mujassame, jin ki parastish ki jaae, asnaam, buth [RKT]

⑩ Aap ﷺ ne qabro’n par chiragha’n karne waalo’n par bhi laanat farmai.

Baab: 22 Aap ﷺ Ka Tauheed Ki Mukammal Hifaazat Aur Zariya-e-Shirk Banne Waali Har Raah Ko Band Karna

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيْصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٢٨﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ ۖ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ﴿١٢٩﴾ ﴾

(Logo'n!) Tumahre paas tum hi mein se ek (1) rasool aaya hai. Tumhari takleef use shaaq[1] guzarti hai, wo tumhari (falaah-o-hidaayat ka) harees hai aur ahle imaan ke liye nihayat shafeeq aur meherbaan hai. Phir agar ye log phir jaae'n to aap unse keh deejiye ke mere liye Allah kaafi hai, uske siwa koi maabood nahi, mera bharosa usi par hai aur wohi arsh-e-azeem ka maalik hai. (Surah at-Tawba: 128-129)

Hazrat Abu Huraira ؓ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَا تَجْعَلُوْا بُيُوْتَكُمْ قُبُوْرًا وَلَا تَجْعَلُوْا قَبْرِيْ عِيْدًا ، وَصَلُّوْا عَلَيَّ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِيْ حَيْثُ كُنْتُمْ.

"*Apne gharo'n ko (namaz, dua aur tilaawat-e-Quran tark karke) qabrastan na banaao aur na meri qabr ko mela (gaah) banaao aur tum jaha'n bhi ho mujh par durood (o salaam) padhte raho, tumhare durood-o-salaam mujhe pohonch jaaenge*". (Abu Dawood ne ise hasan sanad ke saath riwayat kiya hai aur iske tamaam raawi siqa hain)

Zain-ul-Aabideen Ali bin Hussain ؒ ne ek shakhs ko Nabi ﷺ ki qabr ke gird bani diwaar mein ek shagaaf se andar daakhil ho kar qabr ke paas dua karte hue dekha to use rok diya aur kaha: Kya main tujhe wo hadees na bataau'n jo mere baap (Hazrat Hussain ؓ) ne mere daada (Hazrat Ali ؓ) se aur unho'n ne Rasool Allah ﷺ se suni thi! Aap ne farmaya tha:

لَا تَتَّخِذُوْا قَبْرِيْ عِيْدًا وَلَا بُيُوْتَكُمْ قُبُوْرًا وَصَلُّوْا عَلَيَّ فَإِنَّ تَسْلِمَكُمْ يَبْلُغُنِيْ اَيْنَ كُنْتُمْ.

"*Meri qabr ko mela (gaah) na banana aur tum (namaz, dua aur tilaawat-e-quran tark karke) apne gharo'n ko qabrstaan na bana lena aur mujh par durood padhte rehna, is liye ke tum jaha'n bhi hoge, tumhara durood mujhe pohonch jaaega*". (Ahadees al Mukhtaarah)

[1] T: (شَاقّ) Mushkil, sakht, bura/naagawaar mehsoos hone waala [RKT]

Masaail

① Surah at-Tawba ki aakhri 2 aayato'n ki tafseer-o-tauzeeh hai.

② Aap ﷺ ka apni ummat ko hudood-e-shirk se bahut door rehne ki hidayaat aur hukm hai.

③ Aap ﷺ ham (yaane apni ummat) par nihayat shafeeq-o-meherbaan aur hamari rushd-o-hidayat par intehaai harees the.

④ Aap ﷺ ne makhsoos andaaz mein apni qabr ki ziyarat se mana farmaya hai, halaanke Aap ﷺ ki qabr ki ziyarat (sharai hudood-o-quyood mein reh kar ki jaae to ye) intehaai fazilat waale aamaal mein se hai.

⑤ Aap ﷺ ne baar-baar ziyarat-e-qabr ke liye jaane se mana farmaya hai.

⑥ Aap ﷺ ne nafli namaz ghar mein baja-laane[1] ki targheeb di hai.

⑦ Sahaba Kiraam رضي الله عنهم ke yahan ye bat musallam aur maaroof thi, ke qabrstan mein namaz nahi padhi ja sakti.

⑧ Salaat-o-salaam ke baare mein Aap ﷺ ne wajah bayan farmaai ke aadmi ka duruood-o-salam mujhe pohonch jaata hai, khwaah wo door hi ho. Lihaaza is gharz se qareeb aane ki zaroorat nahi.

⑨ Is mein ye bhi bayan hai ke Aap ﷺ barzakh mein hain aur ummat ke aamaal mein se durood-o-salaam Aap ﷺ par pesh kiye jaate hain.

[1] T: (بجا لانا) (Kisi hukm waghaera ki) taameel karna, anjaam dena, adaa karna [RKT]

Baab: 23 Ummat-e-Muhammadi ﷺ Ke Baaz Afraad Ka Buth-parasti Mein Mubtala Hona

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ اَلَمۡ تَرَ اِلَى الَّذِيۡنَ اُوۡتُوۡا نَصِيۡبًا مِّنَ الۡكِتٰبِ يُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡجِبۡتِ وَالطَّاغُوۡتِ وَيَقُوۡلُوۡنَ لِلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا هٰٓؤُلَآءِ اَهۡدٰى مِنَ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا سَبِيۡلًا ﴿۵۱﴾ ﴾

Kya aap ﷺ ne un logo'n ko nahi dekha jinhe'n kitaab ka kuch hissa diya gaya, wo butho'n aur shaitaan ko maante hain aur kaafiro'n ke mutaalliq kehte hain ke ye log imaan laane waalo'n se ziyaada sahih raaste par hain. (Surah an-Nisa: 51)

Neez irshad hai:

﴿ قُلۡ هَلۡ اُنَبِّئُكُمۡ بِشَرٍّ مِّنۡ ذٰلِكَ مَثُوۡبَةً عِنۡدَ اللّٰهِ ؕ مَنۡ لَّعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيۡهِ وَجَعَلَ مِنۡهُمُ الۡقِرَدَةَ وَالۡخَنَازِيۡرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوۡتَ ﴾

(Aye Muhammad ﷺ!) Aap ﷺ unse keh de'n, kya main tumhe'n un logo'n ki nishaan-dahi kar doo'n jin ka anjaam Allah Ta'ala ke yahaa'n faasiqo'n ke anjaam se bhi badd-tar hai? Wo aise log hain jin par Allah ne laanat ki aur ghazab-naak hua aur (jin ko) un mein se bandar aur sooar bana diya aur jinho'n ne taaghoot ki bandagi ki. (Surah al-Maaida: 60)

Neez Allah Ta'ala ne farmaya:

﴿ قَالَ الَّذِيۡنَ غَلَبُوۡا عَلٰٓى اَمۡرِهِمۡ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيۡهِمۡ مَّسۡجِدًا ﴾

Jo log unke muamalaat par ghalib the, unho'n ne kaha: ham to un (ke ghaar) par zaroor masjid (ibaadat-gaah) banaenge. (Surah al-Kahf: 21)

Hazrat Abu Saeed Khudri رضی اللہ عنہ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَتَتَّبِعُنَّ سُنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ ، حَذْوَ الْقُذَّةِ بِالْقُذَّةِ ، حَتَّى لَوْ دَخَلُوْا جُحْرَ ضَبٍّ لَدَخَلْتُمُوْهُ ، قَالُوْا: يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْيَهُوْدَ وَالنَّصَارٰى؟ قَالَ: فَمَنْ؟

"*Tum pehli ummato'n ki paerawi karte hue is tarah unke baraabar ho jaaoge, jaise teer, teer ke baraabar hota hai, yahan tak ke agar wo 'zabb' (saande) ke bil mein ghuse to tum bhi ja ghusoge*". Sahaba Kiraam رضی اللہ عنہم ne kaha: Aap ﷺ ki muraad yahood-o-nasaara hai? Aap ﷺ ne farmaya:

"Aur Kaun?" (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Aur Hazrat Saubaan ﷺ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

إِنَّ اللهَ زَوَى لِيَ الأَرْضَ ، فَرَأَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا ، وَإِنَّ أُمَّتِيْ سَيَبْلُغُ مُلْكُهَا مَا زُوِيَ لِي مِنْهَا ، وَأُعْطِيْتُ الْكَنْزَيْنِ: الْأَحْمَرَ وَالْأَبْيَضَ ، وَإِنِّي سَأَلْتُ رَبِّيْ لأُمَّتِيْ أَنْ لَّا يُهْلِكَهَا بِسَنَةٍ عَامَّةٍ ، وَأَنْ لَّا يُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ سِوَىْ أَنْفُسِهِمْ ، فَيَسْتَبِيْحَ بَيْضَتَهُمْ ، وَإِنَّ رَبِّيْ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! إِنِّيْ إِذَا قَضَيْتُ قَضَاءً فَإِنَّهُ لَا يُرَدُّ ، وَإِنِّيْ أَعْطَيْتُكَ لأُمَّتِكَ أَنْ لَا أُهْلِكَهُمْ بِسَنةٍ عَامَّةٍ ، وَأَنْ لَّا أُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ سِوَى أَنْفُسِهِمْ فَيَسْتَبِيْحَ بَيْضَتَهُمْ ، وَلَوِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِمْ مَنْ بِأَقْطَارِهَا ، حَتَّى يَكُوْنَ بَعْضُهُمْ يُهْلِكُ بَعضًا، ويَسْبِيَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا.

"*Allah Ta'ala ne mere liye zameen is hadd tak samet di ke maine uske mashriq-o-maghrib dekh liye aur meri ummat ki hukumat waha'n tak pohonchegi, jaha'n tak mujhe zameen samet kar dikhai gai. Aur mujhe do (2) khazane, ek (1) surkh aur doosre safed ataa kiya gae aur maine apne Rabb se apni ummat ke liye ye dua ki ke, wo aam qahat-saali se ise halaak na kare aur un par koi aisa baerooni dushman musallat na kare jo unhe'n tabaah kar ke rakh de. Mere Rabb ne farmaya: Aye Muhammad ﷺ main jab koi faisla kar deta hu'n to use taala nahi ja sakta. Main Aap ﷺ ki ummat ke baare mein Aap ﷺ ki ye dua qubool karta hu'n ke main unhe'n aam qahat-saali se halak nahi karunga aur un par koi aisa baerooni dushman bhi musallat nahi karunga jo unhe'n tabaah kar ke rakhde. Agarche saare dushman unke khilaaf muttahid aur mujtama[1] kyoun na ho jaae'n. Albatta wo khud aapas mein ek-doosre ko halaak karenge aur qaidi bhi banaaenge*". (Sahih Muslim)

Aur ise Haafiz Barqaani ne bhi apni kitaab *As Sahih* mein riwayat kiya hai aur mundarja-zel alfaaz ka izaafa kiya hai:

وَاِنَّمَا اَخَافُ عَلَى أُمَّتِيْ الأَئِمَةَ الْمُضِلِّيْنَ ، وَإِذَا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الْسَّيْفُ لَمْ يُرْفَعَ إِلَى يَوْمِ الْقِيامَةِ ، وَلَا تَقُوْمُ الْسَّاعَةُ حَتَّى يَلْحَقَ حَيٌّ مِنْ أُمَّتِيْ بِالْمُشْرِكِيْنَ ، وَحَتَّىْ تَعْبُدَ فِئَامٌ مِنْ أُمَّتِيْ الْأَوْثَانَ وَإِنَّهُ سَيَكُوْنُ فِيْ أُمَّتِيْ كَذَّابُوْنَ ثَلَاثُوْنَ ، كُلُّهُمْ يَزْعَمُ اَنَّهُ نَبِيٌّ ، وَاَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ، لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ ، وَلَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِيْ عَلَىْ الْحَقِّ مَنْصُوْرَةٌ ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ حَتَّى يَاْتِيَ اَمْرُ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى.

[1] T: (مُجتَمَع) Ekattha, jamaa [FL]

"*Mujhe apni ummat ke baare mein sirf gumraah peshwao'n ka khadsha hai aur jab un mein ek (1) dafa talwar chal padi to qiyaamat tak band nahi hogi aur qiyaamat us waqt tak qaayam nahi hogi jab tak meri ummat ki ek (1) jamat mushrikeen se na ja mile aur meri ummat ke bahut se giroh buth-parasti na karne lage'n aur meri ummat mein 30 dajjal honge. Wo sabke sab nubuwwat ka daawa karenge halaanke main Khaatam al-Ambiya (aakhri Nabi) hu'n. Mere baad koi Nabi nahi aaega. Aur meri ummat ke ek (1) giroh hamesha (qiyaamat tak) haq par rahega aur unki (Allah Ta'ala) ki taraf se madad ki jaaegi aur unhe'n chod jaane waale unka kuch bhi nahi bigaad sakenge, yahan tak ke Allah ka hukm (yaane qiyaamat) ajaae*". (As-Sahih li Barqaani)

Masaail

① Surah an-Nisa ki aayat (jis mein Ahle Kitaab ke butho'n aur shaitaan ki pooja karne ka zikr hai) ki tafseer.

② Surah al-Maaida ki aayat (jis mein faasiqo'n se badd-tar logon ka zikr hai) ki tafseer.

③ Surah al-Kahf ki aayat (jis mein Ashaab-e-Kahaf ke ghaar par masjid banane ka zikr hai) ki tafseer.

④ Sab se ahem baat ﴿جِبْتِ﴾ Jibit (buth) aur ﴿الطَّاغُوْتِ﴾ Taaghoot (shaitaan) par imaan laane ke maane-o-mafhoom ka bayan hai ke kya isse murad qalbi-etiqaad hai ya unse nafrat aur unke butlaan ka etiqaad rakhte hue bazaahir unki muwaafaqat?

⑤ Isse yahood ki ye baat bhi maaloom hui ke apne kufr se waaqif kuffaar, ahle imaan se ziyaada sahih raaste par hain.

⑥ Ek (1) ahem masla jo is baab ka maqsood-o-unwaan hai, ye hai ke Ahle Haq ki ek jamaat har zamaane mein maujood rahegi, jaisa ke Hazrat Abu Saeed ﷺ ki riwayat mein iska bayan maujood hai.

⑦ Is ummat ke bahut se giroh buth-parasti mein mubtala honge.

⑧ Taajjub to is baat par hai ke Mukhtaar Saqafi jaisa shakhs Nubuwwat

ka daawa karne laga, halaanke wo Tauheed-o-Risaalat ka eteraaf aur is ummat ke fard hone ka daawa karta tha aur ye bhi maanta tha ke Rasool Allah ﷺ barhaq aur Quran-e-Majeed sacchi kitaab hai aur is Quran mein ye bhi hai ke Hazrat Muhammad ﷺ Allah ke aakhri Nabi hain. Uski baato'n mein is qadr waazeh tazaad ke bawujood log uski tasdeeq karte rahe, Sahaba Kiraam ؓ ke aakhri daur mein zaahir hua aur bahut se giroho'n ne uski paerawi ki.

⑨ Ye bashaarat bhi hai ke Ummat-e-Muhammadia kulli taur par khatam nahi hogi, jaisa ke saabiqa zamano'n mein hota raha hai, balke ek (1) jamat qiyaamat tak haq par rahegi.

⑩ Ahle haq ki ek (1) badi nishani ye bayan ki gai hai ke unko chod jaane aur unki mukhalifat karne waale unka kuch bhi nahi bigaad sakenge.

⑪ Ahle haq ka wujood qiyaamat tak rahega.

⑫ Mazkoora-baala hadees mein mundarja-zel azeem nishaniya'n hain:

❁ Aap ﷺ ka ye bataana ke Allah Ta'ala ne Aap ke liye zameen ke mashaariq-o-maghaarib samet diye aur jo kuch Aap ﷺ ne farmaya wo harf-ba-harf sahih saabit hua. Ba-khilaaf shimaal-o-junoob ke (ke Aap ﷺ ne unka zikr hi nahi farmaya)

❁ Aap ﷺ ka ye khabar dena ke ummat ke baare mein Aap ﷺ ki pehli do (2) duae'n qubool ho gai hain.

❁ Aur ye farmaya ke aapki teesri dua qubool nahi hui.

❁ Aapka ye khabar dena ke meri ummat mein agar talwaare'n chal nikli to qiyaamat tak na rukegi.

❁ Aapka ye khabar dena ke is ummat mein nubuwwat ke dawedaar jhoote nabi paeda honge.

❁ Aapka qiyaamat tak 'Taaifa-mansoora' ke maujood rehne ki khabar dena aur ye tamaam umoor harf-ba-harf aapki peshan-goi ke mutaabiq poore hue. Halaanke aqli taur par in tamaam umoor ka wuqoo-pazeer hona bahut mushkil aur baeed hai.

⑬ Nabi-e-akram ﷺ ne ummat ke sirf gumraah peshwao'n se khatra mehsoos kiya.

⑭ Aap ﷺ ne Ibadat-e-Ausaan (buth-parasti) ke maane-o-mafhoom ki wazahat farmai hai.

Baab: 24 Jaadu Ka Bayaan

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ وَلَقَدْ عَلِمُوْا لَمَنِ اشْتَرٰىهُ مَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴾

Aur wo khoob jaante the ke use haasil karne waale ka aakhirat mein koi hissa nahi hai. (Surah al-Baqarah: 102)

Neez irshad hai:

﴿ يُؤْمِنُوْنَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوْتِ ﴾

Wo butho'n aur shaitaano'n ko maante hain. (Surah an-Nisa: 51)

Hazrat Umar ؓ farmate hain ke: 'اَلْجِبْتُ: اَلسِّحْرُ ، وَالطَّاغُوْتُ: اَلشَّيْطَانُ' Jibt, jaadu aur taaghoot shaitaan hain. (Ibne Abi Haatim ne riwayat kiya)

Aur Hazrat Jaabir ؓ farmate hain:

اَلطَّوَاغِيْتُ كُهَّانٌ كَانَ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ اَلشَّيْطَانُ، فِيْ كُلِّ حَيٍّ وَاحِدٌ.

Taaghoot wo kaahin hain, jin par shaitaan utaarta tha aur har mohalle ka alag-alag kaahin hota hai. (Ibne Abi Haatim ne ye hadees isi mafhoom (ham-maane alfaaz) ke saath riwayat ki hai)

Hazrat Abu Huraira ؓ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

اِجْتَنِبُوْا اَلسَّبْعَ اَلْمُوْبِقَاتِ ، قَالُوْا: يَارَسُوْلَ اللّٰهِ! وَمَاهُنَّ؟ قَالَ: اَلْشِّرْكُ بِاللّٰهِ ، وَالْسِّحْرُ ، وَقَتْلُ اَلنَّفْسِ اَلَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ، وَأَكْلُ الرِّبَا ، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيْمِ ، وَالْتَوَلِّيْ يَوْمَ الزَّحْفِ ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَات.

"*Saat (7) mohlik kaamo'n se bach kar raho*", Sahaba ne arz ki: Ya Rasool Allah ﷺ wo saat (7) kaam kaun-kaun se hain? Aap ﷺ ne farmaya: ① *Allah Ta'ala ke saath sirkh karna*. ② *Jaadu karna*. ③ *Kisi ko naahaq qatl*

kar daalna. ④ *Sood khori*. ⑤ *Yateem ka maal khaana*. ⑥ *Kuffaar se muqable ke din peeth pher ke bhaag jaana*. ⑦ *Paak-daaman aur afeef*[1] *ahle imaan aurto'n par tohmat lagaana*. (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Aur Hazrat Jundub ﷺ se marfoo riwayat hai ke: 'حَدُّ السَّاحِرِ ضَرْبَةٌ بِالْسَّيْفِ' Jadugar ki saza ye hai ke ise talwar se qatl kar diya jaae. (Ye hadees Imam Tirmizi ne riwayat ki hai aur Imam Tirmizi ne khud uski tahqiq karte hue kaha ke is hadees ka sahih darja 'mauqoof' hai)

Aur Bajaala bin Abdah ﷺ se riwayat hai ke:

كَتَبَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: اَنِ اقْتُلُوْا كُلَّ سَاحِرٍ وَسَاحِرَةٍ ، قَالَ: فَقَتَلْنَا ثَلَاثَ سَوَاحِرَ.

Hazrat Umar ﷺ ne likha ke har jadugar mard aur aurat ko qatl kardo, tum ham ne teen (3) jadugarniyo'n ko qatl kiya. (Sahih Bukhari)

Aur Hazrat Hafsa ﷺ se saabit hai ke: 'إِنَّهَا أَمَرَتْ بِقَتْلِ جَارِيَةٍ لَّهَا سَحَرَتهَا ، فَقُتِلَتْ' Unho'n ne apni laundi ko qatl karne ka hukm diya, jis ne un par jaadu kar diya tha. Chunache use qatl kar diya gaya. (Muwatta Imam Maalik)

Isi tarah Hazrat Jundub ﷺ se bhi aisa hi ek waaqia manqool hai.

Imam Ahmad ﷺ farmate hain ke jadugaro'n ko qatl karna teen (3) Sahaba ﷺ se saabit hai.

Masaail

① Surah al-Baqara ki aayat ki tafseer (jis mein jaadu haasil karne waala ka anjaam bayan kiya gaya hai)

② Surah an-Nisa ki aayat ki tafseer (jis mein jadugaro'n ka butho'n aur shaitaano'n ko maanne ka tazkira hai)

③ Jibit aur taaghoot ke maane aur unke maabaen farq.

④ Ye bhi saabit hua ke taaghoot jinn bhi hote hain aur insaan bhi.

⑤ Usse in saat (7) kaamo'n ka bhi pata chala jo intehaai mohlik aur khaas taur par mamnoo hain.

[1] T: (عَفِيف) Paarsa, badkaari se parhez karne waala/waali, nekukaar [RKT]

⑥ Jadugar kaafir hain.

⑦ Jadugar ko tauba karaae baghair qatl kar diya jaae.

⑧ Jadugar Hazrat Umar ﷺ ke daur mein bhi maujood the, to uske baad ke daur ka kya haal hoga?

Baab: 25 Jaadu Ki Chand Aqsaam

Imam Ahmad bin Hambal ﷺ, Muhammad bin Jaafar se riwayat karte hain, wo Awf se, wo Haiyyan bin Ulaa se, wo Qattaan bin Qubaisa se aur wo apne baap Qubaisa se ke unho'n ne Nabi ﷺ ko ye farmate hue suna:

اِنَّ الْعِيَافَةَ وَالْطَّرْقَ وَالْطِّيَرَةَ مِنَ الْجِبْتِ.

"*Parindo'n ko udaa kar faal lena, zameen par khutoot kheenchna (ilm-e-ramal) aur kisi cheez ko dekh kar badd-feli aur badd-shugooni lena, ye sab jaadu ki aqsaam hain*".

Awf kehte hain:

اَلْعِيَافَةُ: زَجْرُ الْطَّيْرِ ، وَالْطَّرْقُ: اَلْخَطُّ يُخَطُّ بِالْاَرْضِ. وَالْجِبْتُ: قَالَ: اْحَسَنُ: رَنَّةُ الْشَّيْطَانِ.

'اَلْعِيَافَةُ' Parindo'n ko udaa kar faal-e-badd[1] lena aur Allah Ta'ala 'الْطَّرْقُ' At-turq se murad zameen par khutoot kheenchna hai.

Ye ilm aaj kal ilm-e-ramal kehlaata hai. Hasan Basri kehte hain: Shaitaani cheekh-o-pukaar aur aah-o-bakaa 'الْجِبْتُ' Al Jibt hai.

Abu Dawood, Nasai aur Ibne Hibban ne apni Sahih mein iska sirf marfoo hissa riwayat kiya hai. Awf se aage ki ibaarat unho'n ne riwayat nahi ki ye sirf Musnad Ahmad mein hai.

Aur Hazrat Abdullah bin Abbas ﷺ kehte hain ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

مَنِ اقْتَبَسَ شُعْبَةً مِنَ الْنُّجُوْمِ فَقَدِ اقْتَبَسَ شُعْبَةً مِّنْ الْسِّحْر ، زَادِ مَا زَادَ.

[1] T: (فَال) Pesh-goi, shagoon, nek-o-bad amr ka shagoon [RKT]

"*Jis ne ilm-e-nujoom ka kuch hissa seekha, usne usi qadar jaadu seekha, jitna ziyada seekhta jaae, utna hi ziyada uski wajah se gunaah mein izaafa hota jaae*". (Abu Dawood [sanad Sahih])

Hazrat Abu Huraira ﷺ se riwayat hai ke:

مَنْ عَقَدَ عُقْدَةً ، ثُمَّ نَفَثَ فِيْهَا فَقَدْ سَحَرَ ، وَمَنْ سَحَرَ فَقَدْ اَشْرَكَ ، وَمَنْ تَعَلَّقَ شَيْئًا وُكِلَ إِلَيْهِ.

Jis shakhs ne girah bandh kar us par phoonk maari, tahqiq usne jaadu kiya aur jo jaadu kare wo shirk ka murtakib hua. Aur jo shakhs (apne baazu, gale, haath waghaira par) koi cheez (baandhe) ya latkaae use usi ke supurd kar diya jaata hai. (Sunan Nasai)

Aur Hazrat Abu Saeed Khudri ﷺ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

أَلَا هَلْ أُنَبِّئُكُمْ مَا الْعَضْهُ؟ هِيَ النَّمِيْمَةُ: الْقَالَةُ بَيْنَ النَّاسِ.

"*Kya main tumhe'n 'الْعَضْهُ' Al Adhu ke mutaalliq batau'n ke wo kya hai? (Phir khud hi farmaya) Wo chughli hai, jis se logon mein fitna aur ladaai ho jaae*". (Sunan Muslim)

Aur Hazrat Abdullah bin Umar ﷺ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne irshad farmaya: 'إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا' "*Baaz bayan mein bhi jaadu (ka saa asar) hota hai*".

Masaail

① 'الْعِيَافَةُ' Iyaafa, 'الطَّرْقُ' Turq aur 'الطِّيَرُ' Teer sab jaadu hi ki aqsaam hain.

② In teeno'n ki mukammal wazaahat aur tafseel bhi saamne aati hai.

③ Ilm-e-nujoom jaadu hi ki ek (1) qism hai.

④ Girah lagaana aur phoonk maarna bhi jaadu hi hai.

⑤ Chughli karna bhi jaadu ki ek (1) shakl hai.

⑥ Baaz logon ka faseeh-o-baleegh kalaam bhi baaz auqaat jaadu ka asar karta hai.

Baab: 26 Nujoomi Aur Ghaib-daani Ke Dawedaar

Baaz azjaaj-e-mutahharaat ﷺ Nabi ﷺ se riwayat karti hain ke Aap ﷺ ne farmaya:

مَنْ اَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُوْلُ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةُ اَرْبَعِيْنَ يَوْمًا.

"*Jis shakhs ne kisi kaahin-o-nujoomi ke paas ja kar kuch daryaaft kiya aur phir uski kahi hui kisi baat ki tasdeeq ki to 40 roz tak uski namaz qubool na hogi*". (Sunan Muslim)

Aur Hazrat Abu Huraira ﷺ Nabi ﷺ riwayat karte hain ke Aap ﷺ ne farmaya:

مَنْ اَتَى كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُوْلُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا اُنْزِلَ عَلَيْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم.

"*Jo shakhs kisi nujoomi ke paas jaae aur uski baato'n ki tasdeeq kare to usne us deen ke saath kufr kiya, jo Muhammad ﷺ par utaara gaya*". (Abu Dawood)

Ek aur jaga, Hazrat Abu Huraira ﷺ se youn riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

مَنْ اَتَى عَرَّافًا اَوْ كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُوْلُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا اُنْزِلَ عَلَيْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم.

Jis shakhs ne kisi nujoomi ya kaahin ke paas jaakar uski kahi hui baat ki tasdeeq ki, us ne us deen ke saath kufr kiya, jo Muhammad ﷺ par utaara gaya. ('Ise zikr kiya hai aur Imam Haakim ne apni mustadrak main ise Bukhari aur Muslim ki shart par sahih qaraar diya hai aur Musnad Abi Yaala mein umdah sanad ke saath Hazrat Abdullah bin Masood se yehi riwayat mauqoof marwi hai' للأربعة والحاكم، وقال صحيح على شرطهما، والأبي يعلى بسند جيد عن ابن مسعود مثله موقوفا)

Aur Hazrat Imran bin Hussain ﷺ se marfoo riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَطَيَّرَ اَوْ تُطُيِّرَ لَهُ اَوْ تَكَهَّنَ اَوْ تُكُهِّنَ لَهُ ، اَوْ سَحَرَ أَوْ سُحِرَ لَهُ ، وَمَنْ اَتَى كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُوْلُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا اُنْزِلَ عَلَيْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم.

"*Wo shakhs ham mein se nahi jo faal niklaae, ya nikalwaae, kahaanat kare ya karaae, jaadu kare ya karaae aur jo shakhs kisi kaahin ke paas jaakar uski kahi hui baato'n ki tasdeeq kare to us ne us deen ka inkaar kiya jo Muhammad ﷺ par naazil kiya gaya*". (Bazzaar [Isnaaduhi Jaiyyid])

Aur yehi hadees Imam Tabrani ne 'Al Mojam al Ausat' mein Hazrat Ibne Abbas ﷺ se riwayat ki hai, taaham us mein 'مَنْ اَتَى كَاهِنًا' se aakhir tak ke alfaaz nahi hain.

Imam Baghwi ﷺ ne kaha hai ke (Al Araaf) wo hai jo chand baato'n se muamilaat ke ilm ka daawa kare aur unki raushni mein chori-shuda, ya gumshuda cheez ki jagah ki nishandahi kare waghaira.

Baaz Ahle Ilm ne kaha hai ke araaf kaahin hai aur kaahin wo hai jo mustaqbil mein hone waale umoor ke mutaalliq khabar deta hai, baaz kehte hain ke kaahin wo hai jo dil ki baat bataae.

Shaikh-ul-Islam Ibne Taimiyya farmate hain ke: Aaraaf ek jaame lafz hai, jiska itlaaq kaahin, nujoomi, ramal aur is qism ke tamaam logon par hota hai, jo un tareeqo'n se baaz umoor waqiaat ki ittela de.

Hazrat Abdullah bin Abbas ﷺ farmate hain: Jo log huroof abjad likh kar hisaab karte hain aur nujoom (sitaro'n) se rehnumai lete hain. Mere nazdeek aisa karne waalo'n ke liye Allah ke ha'n aakhirat mein koi hissa nahi hai.

Masaail

① Quran par imaan laana aur kaahin ki baat ki tasdeeq karna, ye dono baate'n ek dil mein jama nahi ho saktee'n.

② Is mein ye wazaahat-o-saraahat bhi hai ke kahin ki tasdeeq karna kufr hai.

③ Kahaanat karaane waale ka tazkira maujood hai.

④ Faal nikalwaane waale ka zikr waarid hai.

⑤ Jaadu karaane waale ka zikr hai.

⑥ Aur huroof-e-abjad likh kar hisaab karne waale ka tazkira maujood hai. (un sab ka zikr is liye hai ke ye log kaafir aur daaera islam se khaarij hain)

⑦ Is mein kaahin aur aaraaf ke maabain farq ki wazaahat bhi hai.

Baab: 27 Jaadu Toney Ke Zariye Jaadu Ke Ilaaj Ki Mumaaniat

Hazrat Jaabir ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne nashrah (yaane jaadu ke zariye jaadu ke ilaaj) ke mutaalliq daryaaft kiya gaya to Aap ﷺ ne farmaya: ‘هِيَ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ’ “*Ye shaitaani amal hai*”. (Musnad Ahmad [Sanad Jaiyyid]; Abu Dawood)

Imam Abu Dawood ﷺ kehte hain. Imam Ahmad ﷺ se nashrah ke mutaalliq poocha gaya to Unho’n ne farmaya ke: Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ in sab kaamo’n ko naapasand samajhte the.

Hazrat Qatadah ﷺ kehte hain ke maine Saeed bin Musaiyyib ﷺ se poocha agar kisi par jaadu ho, ya koi aisa tona jiske sabab wo apni biwi ke qareeb na aasakta ho to kya uska dafiyya[1] karna, ya usko baatil karne ke liye nashrah yaane mantar istemaal karna durust hai? Unho’n ne jawab diya: Us mein koi haraj nahi, kyounke isse jaadu karne waalo’n ka maqsad islaah hi hai, nafamand aur mufeed shae ke istemaal ki mumaaniat nahi.

Hazrat Hasan Basri ﷺ se marwi hai wo kehte hain ke Jaadu ko Jadugar hi utaar sakta hai.

Imam Ibne Qaiyyim ﷺ farmate hain ke: Sihr-zada se jaadu ko door karna nashrah kehlaata hai, iski 2 qisme’n hain:

❶ Ye ke jaadu ko jaadu hi se door kiya jaae. Ye shaitaani amal hai aur najaaiz hai us soorat mein jaadu door karne waala aur jis par jaadu hua ho, dono shaitaan ka qurb haasil karne ke liye uske pasandeeda kaam karte hain aur aise aamaal baja-laate hain ke shaitaan khush ho kar shihr-zada se apna asar hata leta hai. Hasan Basri ka qaul usi soorat par mahmool kiya jaaega.

❷ Doosre qism ye hai ke damm, taaweez, adwiyaat aur jaaiz-o-mubah-o-adiya[2] ke saath jaadu ka ilaaj kiya jaae, ye jaaiz hai.

---

[1] T: (دَفْعِيَّه) Difaa karne ki tadbeer ya soorat, tod, ilaaj, bachaao, hifaazat [RKT]
[2] T: (اَدْعِيَّه) Duaao’n ki jamaa [RKT]

Masaail

① Jaadu ka ilaaj jaadu se karne ki mumaaniat hai.

② Haraam aur jaaiz ilaaj mein aisa farq aur wazaahat hai, jis se ishkaal aur shubhaat door ho jaate hain.

Baab: 28 Badd-feli Aur Badd-Shugooni

Irshad Ilaahi hai:

﴿اَلَآ اِنَّمَا طٰٓئِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ﴾

Khabardaar! Unki badd-shagooni (nahoosat) Allah ke yahan (muqaddar) hai, lekin un mein se aksar nahi jaante. (Surah al-Aaraaf: 131)

Neez Irshad-e-Rabbani hai:

﴿قَالُوْا طَآئِرُكُمْ مَّعَكُمْ ؕ اَئِنْ ذُكِّرْتُمْ ؕ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُوْنَ ۝۱۹﴾

Rasoolo'n ne kaha, tumahri nahoosat tumhare saath hai, kya (tum ye baate'n) is liye karte ho ke tumhe'n nasihat ki gai hai? Balke (haqiqat ye hai ke) tum log hadd se tajaawuz kar chuke ho. (Surah Yaseen: 19)

Hazrat Abu Huraira ﷺ riwayat karte hain ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَا عَدْوٰى وَلَا طِيَرَةَ وَلَا هَامَةَ وَلَا صَفَرَ.

Koi bimaari mutaadi nahi, badd-shugooni-o-badd-faali ki bhi kuch haqiqat nahi. Na ullu (ka bolna koi asar rakhta) hai aur na maah-e-safar (manhoos hai).

Sahih Muslim mein in alfaaz ka izaafa hai: 'وَلَا نَوْءَ وَلَا غُوْلَ' "*Nakshatr aur bhooto'n ka bhi koi wujood nahi*". ❶

❶ • Logo'n ka ye aqida hai ke sitaare zameen aur ahle zameen par asar andaaz hote hain. Ise nakshatr kehte hain. Islam ne is aqida ki nafi ki hai. Lihaaza sitaare kuch nahi kar sakte. (mutarjim) •

Aur Hazrat Anas ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

اَلَا اِنِّيْ اُوْتِيْتُ الْقُرْآنَ وَ مِثْلَهُ مَعَهُ.

"*Koi bimaari mutaaddi nahi, na badh-shagooni-o-badd-faali ki kuch haqiqat hai aur mujhe faal pasand hai*". Sahaba Kiraam ﷺ ne poocha: Faal kya hai? Aap ﷺ ne farmaya: "*Umdah aur behtareen baat*". (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Aur Hazrat Uqba bin Amir ﷺ riwayat karte hain ke Rasool Allah ﷺ ke paas badd-faali aur badd-shagooni ka tazkira hua to Aap ﷺ ne farmaya:

اَحْسَنُهَا الْفَالُ ، وَلَا تَرُدُّ مُسْلِمًا ، فَإِذَا رَأَى اَحَدُكُمْ مَا يَكْرَهُ فَلْيَقُلْ: اَللّٰهُمَّ لَا يَاْتِيْ بِالْحَسَنَاتِ إِلَّا اَنْتَ، وَلَا يَدْفَعُ الْسَّيِّئَاتِ إِلَّا اَنْتَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ.

"*In sab se behtar to faal hai aur ye kisi musalman ko (iske maqsad se) baaz nahi rakh sakti. Chunache koi jab naapasandida cheez dekhe to ye dua kare. Ya Allah tere siwa koi bhalaiya'n nahi la sakta aur tere siwa koi bhalaiya'n nahi la sakta aur tere siwa kai buraiyo'n ko door nahi kar sakta aur teri taufeeq ke baghair hame'n na bhalaai ki taaqat aur na buraai se baz rehne ki himmat hai*". (Sunan Abu Dawood: [Sanad Sahih])

Aur Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

اَلْطِّيَرَةُ شِرْكٌ ، اَلْطِّيَرَةُ شِرْكٌ ، وَمَا مِنَّا إِلَّا ، وَلَكِنَّ اللهَ يُذْهِبُهُ بِالْتَّوَكُّلِ.

"*Badd-faali shrik hai, badd-shugooni shirk hai aur hamme se koi aisa nahi jise (bataqaaza-e-bashariyat aisa wahem na hota ho) magar Allah Ta'ala tawakkal ki wajah se is ko dafa kar deta hai*".

(رواه ابوداود ، الترمذى و صحّحه وجعل اخر من قول ابن مسعود رضى الله عنه) [1]

(Is hadees ko Imam Abu Dawood aur Tirmizi ne riwayat kiya hai. Imam Tirmizi ne ise Sahih kaha aur Aakhri jumla ko Ibne Masood ﷺ ka qaul qaraar diya hai)

Aur Hazrat Abdullah bin Amr ﷺ se marwi hai ke:

مَنْ رَدَّتْهُ الْطِّيَرَةُ عَنْ حَاجَتِهِ فَقَدْ اَشْرَكَ ، قَالُوْا: فَمَا كَفَّارَةُ ذَلِكَ؟ قَالَ: أَنْ تَقُوْلَ: اَللّٰهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ ، وَلَا طَيْرَ إِلَا طَيْرُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ.

[1] T: Is hadees ko Imam Abu Dawood aur Imam Tirmizi ne riwayat kiy ahai. Imam Tirmizi ne ise sahih qaraar diya hai, lekin unho'n ne is hadees ka aakhri hissa (ya baaz alfaaz) Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ ke qaul ke taur par bayan kiya hai [RSB]

"*Badd-faali ne jis shakhs ko uske kaam se rok diya, usne shirk kiya*". Sahaba ne kaha: "*Us ka kaffaara kiya hai?*" Aap ﷺ ne farmaya: "*Iska kaffarah ye dua hai*":

اَللّٰهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ ، وَلَا طَيْرَ اِلَا طَيْرُكَ وَلَا اِلَهَ غَيْرُكَ.

"Ya Allah, teri bhalaai ke siwa koi bhalaai nahi aur tere shagoon ke siwa koi shagoon nahi aur tere siwa koi maabood nahi". (Musnad Ahmad)

Aur Musnad Ahmad hi mein Hazrat Fazl bin Abbas ؓ se marwi hai ke:

إِنَّمَا الطِّيَرَةُ مَا أَمْضَاكَ اَوْ رَدَّكَ؟.

"Badd-shagooni wo hai, jo tujhe kisi kaam mein lagaade ya rok de".

Masaail

① Is mein aayat ﴿اَلَآ اِنَّمَا طٰٓئِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ﴾ aur ﴿قَالُوْا طَآئِرُكُمْ مَّعَكُمْ﴾ ke maane par waazeh kiya gaya hai.

② Is mein amraaz ke mutaaddi hone ki nafi hai.

③ Badd-faali ki bhi nafi hai.

④ Ullu ki awaaz se badd-faali lene ki nafi hai.

⑤ Maah-e-safar ki nahoosat ke aqide ki nafi hai.

⑥ Nek faal mana nahi, balke mustahab hai.

⑦ Is mein faal ke mafhoom ki wazahat hai.

⑧ Agar na chaate hue badd-faali ke wasaawis-o-khayaalaat dil mein paeda ho jaae'n to wo muzir nahi. Balke Allah Ta'ala par tawakkal aur etemaad ki wajah se khatam ho jaate hain.

⑨ Jis shakhs ke dil mein badd-faali ke waswase paeda ho jaae'n, wo unko door karne ke liye zer-e-bahes baab mein mazkoora dua padhe.

⑩ Is baat ki saraahat hai ke badd-faali shirk hai.

⑪ Mazmoom badd-faali ki tafseel mazkoor hai.

Baab: 29 Ilm-e-Nujoom Ka Sharai Hukum

Imam Bukhari ne apni sahih mein Hazrat Qatadah ﷺ ka ye qaul naql kiya hai ke Allah Ta'ala ne in sitaro'n ko 3 cheezo'n (maqaasid) ke liye banaya hai: Asmaan ki zeenat ke liye, shayateen ko maarne aur bhagaane ke liye, Bahr-o-bar[1] mein raah maaloom karne ke liye, jo shakhs in ke alaawa kuch aur samajhta hai us ne ghalati ki aur (har bhalai se apna hissa barbaad kar liya aur us ne aise amr ka takalluf kiya, jiska use koi ilm nahi.

Hazrat Qataada ﷺ ne manaazil-e-qamar[2] ka ilm haasil karne ko makrooh aur naapasandida gardaana aur Ibne Uyayna ﷺ ne bhi is ilm ke husool ki ijaazat nahi di. (ye dono riwayate'n Harb ne bayan ki hain).

Imam Ahmad aur Ishaq ne is (manaazil-e-qamar ke) ilm ke husool ki ijaazat di hai.

Aur Abu Musa Ashari ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

ثَلاَثَةٌ لَا يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ: مُدْمِنُ الْخَمْرِ ، وَقَاطِعُ الرَّحِمِ ، وَمُصَدِقٌ بِالْسِحْرِ.

"*3 ashkhaas Jannat mein daakhil nahi ho sakenge*. ❶ *Sharab noshi ka aadi*. ❷ *Qata'-rahmi karne waala*. ❸ *Aur jaadu ko saccha maanne waala*".

Masaail

① Sitaro'n ki takhleeq ki hikmate'n.

② In hikmato'n ke alaawa kuch aur samjahne waalo'n ki tardeed hai.

③ Manaazil-e-qamar haasil karne mein ahle-ilm ke ma-baen ikhtilaaf-e-raae maujood hai.

④ Jaadu ko baatil samajhte hue bhi uski tasdeeq karne par waeed hai.

---

[1] T: (بَحْر و بَر) Khushki o taree, zameen aur paani [RKT]

[2] T: (مَنازِلِ قَمَر) Chaand ki manzile'n, chaand ka ghatna-badhna, har mahine ki 28 raato'n mein chaand ki 27 manzile'n [RKT]

Baab: 30 Nakchatr Yaane Taaro'n Ke Asar Se Baarish Barasne Ka Aqida

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ وَتَجْعَلُوْنَ رِزْقَكُمْ اَنَّكُمْ تُكَذِّبُوْنَ ﴿٨٢﴾ ﴾

Aur tum apni kamaai ki jagah ye banaate ho ke use jhutlaate ho. (Surah al-Waaqia: 82)

Aur Hazrat Abu Maalik Ashari ﷺ kehte hain ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

اَرْبَعٌ فِيْ اُمَّتِيْ مِنْ اَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ لَا يَتْرُكُوْنَهُنَّ: اَلْفَخْرُ بِالأَحْسَابِ ، وَالْطَّعْنُ فِيْ الْأَنْسَابِ ، وَالْاِسْتِسْقَاءُ بِالنُّجُوْمِ ، وَالنِّيَاحَةُ ، وَقَالَ: اَلنَّئِحَةُ إِذَا تَتُبْ قَبْلَ مَوْتِهَا تُقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ ، وَدِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ.

Meri ummat mein jaahiliyyat ke chaar (4) kaam aise hain, jinhe'n wo nahi chodenge, hasb-o-nasab aur khandaani sharf-o-fazilat par fakhr karna. Doosro'n ke nasab-o-khandaan mein aeb aur naqs nikaalna aur taana-zani karna. Taaro'n ke asar se baarish hone ka aqida rakhna aur nawha yaane kisi ke marne par rona, peetna aur farmaya nawha karne waali agar marne se pehle tauba na kare to qiyaamat ke din use gandhak[1] ka kurta aur khaarish (mein mubtala kar dene waali) ziraa'[2] pehna kar khada kiya jaaega. (Sahih Muslim)

Aur ek jaga Hazrat Zaid bin Khalid Johni ﷺ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne hudaibiyya ke muqaam par ek (1) aisi raat ko hame'n subah ki namaz padhai, jis mein baarish ho chuki thi, jab Aap ﷺ ne salaam phera to logon ki taraf mutawajje ho kar farmane lage:

هَلْ تَدْرُوْنَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالُوْا: اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ اَعْلَمُ ، قَالَ: قَالَ: اَصْبَحَ مِنْ عِبَادِيْ مُؤْمِنٌ بِيْ وَكَافِرٌ ، فَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللّٰهِ وَرَحْمَتِهِ ، فَذَالِكَ مُؤْمِنٌ بِيْ كَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ ، وَاَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِنَوْءِ كَذَا وَكَذَا ، فَذَلِكَ كَافِرٌ بِيْ مُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ.

[1] T: Aassani se jalne waala aur jalte waqt jo hawaa khaarij ho usse ghutan paeda karta hai [RKT]
[2] T: (ذِراع) Kohni se lekar darmiyaani ungli ke sire tak ka hissa [RKT]

"*Kya tum jaante ho ke Allah Ta'ala ne kya irshad farmaya hai?*" Sahaba ne kaha: Allah aur uska Rasool hi behtar jaante hain. Aap ﷺ ne farmaya: "*Allah Ta'ala ne farmaya hai ke mere bando'n mein kuch momin hue hain aur kuch kaafir. Jis ne kaha ham par Allah ke fazl aur uski rahmat se baarish hui hai. Wo mujh par imaan laaya aur jis ne kaha ham par ye baarish falaa'n nakchatr yaane taaro'n ke asar se hui hai wo mera munkar hua aur taaro'n (ki taaseer) par imaan laaya*". (Bukhari; Muslim)

Aur Hazrat Abdullah ibne Abbas ؓ se bhi isi tarah ki riwayat hai, us mein ye hai ke baaz kehte hain falaa'n-falaa'n nakchatr (sitaara) sach (yaane mufeed) saabit hua hai to unki tardeed mein Allah Ta'ala ne ye aayaat naazil farma de'n.

﴿ فَلَآ اُقْسِمُ بِمَوٰقِعِ النُّجُوْمِ ﴿۷۵﴾ وَاِنَّهٗ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُوْنَ عَظِيْمٌ ﴿۷۶﴾ اِنَّهٗ لَقُرْاٰنٌ كَرِيْمٌ ﴿۷۷﴾ فِيْ كِتٰبٍ مَّكْنُوْنٍ ﴿۷۸﴾ لَّا يَمَسُّهٗٓ اِلَّا الْمُطَهَّرُوْنَ ﴿۷۹﴾ تَنْزِيْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۰﴾ اَفَبِهٰذَا الْحَدِيْثِ اَنْتُمْ مُّدْهِنُوْنَ ﴿۸۱﴾ وَتَجْعَلُوْنَ رِزْقَكُمْ اَنَّكُمْ تُكَذِّبُوْنَ ﴿۸۲﴾ ﴾

Mujhe taaro'n ki manaazil ki qasam hai, agar tum samjho to ye badi qism hai ke beshak ye quran buland rutbe waala hai (jo) lauh-e-mahfooz mein (likha hua) hai. Use wohi haath lagaate hain jo paak hai. Ye Rabbul Aalameen ki taraf se naazil kiya gaya hai to phir kya tum is kalaam se be etenaai aur be-murawwati karte ho aur apna wazeefa ye banaate ho ke tum use jhutlaate ho? (Surah al-Waaqia: 75-82)

Masaail

① Surah al-Waaqia ki aayat ki tafseer-o-tauzeeh (jis mein Quran ko jhutlaane waalo'n ka tazkira hai)

② Un chaar (4) umoor ka zikr jo jaahiliyyat ki rusoom hain.

③ Un chaar (4) mein se baaz kufr hain.

④ Kuch kufr aise bhi hain, jinki wajah se insaan daaera islam se khaarij nahi hota.

⑤ 'اَصْبَحَ مِنْ عِبَادِيْ مُؤْمِنٌ بِيْ وَكَافِرٌ' ke natije mein baaz log kaafir ho jaate hain.

⑥ Is muqaam par imaan ki haqiqat par khoob ghaur karna chaahiye.

⑦ Is muqaam par kufr ki haqiqat par bhi ghaur karna chaahiye. (ke maamuli si baat kehne se insaan momin ho jaata hai ya kaafir)

⑧ Ye kehna ke falaa'n nakchatr sahih-o-sach (yaane mufeed) saabit hua. Is baat par ghaur karna chaahiye (ke ye intehaai ghalat balke kufr hai)

⑨ 'تَدْرُوْنَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟' se saabit hua ke taalib-e-ilm ko baat zehen-nasheen karaane ke liye istifhaami[1] andaz ikhtiyaar karna jaaiz hai.

⑩ Nawha karne waaliyo'n ke azaab-o-waeed ka ilm hua.

Baab: 31 Allah Ta'ala Ki Mohabbat Deen Ki Buniyad Hai

Irshad Ilaahi hai:

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّتَّخِذُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْدَادًا يُّحِبُّوْنَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ ﴾

Kuch log aise hain, jo doosro'n ko Allah ka hamsar aur shareek thehraate hain aur unse you'n mohabbat karte hain, jise Allah se honi chahiye. (Surah al-Baqara: 165)

Neez Irshad-e-Rabbani hai:

﴿ قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيْرَتُكُمْ وَاَمْوَالُ ِۨاقْتَرَفْتُمُوْهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسٰكِنُ تَرْضَوْنَهَآ اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَجِهَادٍ فِيْ سَبِيْلِهٖ فَتَرَبَّصُوْا حَتّٰى يَاْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۲۴﴾ ﴾

(Aye Muhammad ﷺ) Aap ﷺ keh de'n ke agar tumhe'n apne maa baap, bete, bhai, biwiya'n, azeez-o-aqaarib aur maal jo tum jama kar chuke ho aur tijaarat jiske maand padne ka tumhe'n khadsha rehta hai, aur tumhare ghar jo tumhe'n pasand hain (ye cheeze'n agar tumhe'n) Allah aur uske Rasool ﷺ aur uske raaste mein jihaad karne se ziyada azeez hain to intezaar karo, yahan tak ke Allah ne apna hukm le aae aur Allah faasiqo'n ko hidayat naseeb nahi karta. (Surah at-Tawba: 24)

[1] T: (اِسْتِفْہامی) Salwaaliya [RKT]

Hazrat Anas ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَا يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى اَكُوْنَ اَحَبَّ اِلَيْهِ مِنْ وَلَدِهٖ وَوَالِدِهٖ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ.

Tum Mein Se Koi Us Waqt Tak Momin Nahi Ho Sakta Jab Tak Ke Wo Mujhe Apni Aulad (maa) Baap Aur Tamaam Logo'n Se Ziyaada Mehboob Na Samjhe. (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Aur Hazrat Anas ﷺ hi se riwayat karte hain ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيْهِ وَجَدَ بِهِنَّ حَلَاوَةَ الْاِيْمَانِ: اَنْ يَكُوْنَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ اَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا ، وَاَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ لِلّٰهِ ، وَاِنْ يَّكْرَهَ اَنْ يَّعُوْدَ فِيْ الْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْقَذَهُ اللّٰهُ مِنْهُ ، كَمَا يَكْرَهُ اَنْ يُّقْذَفَ فِيْ النَّارِ.

"Teen (3) ausaaf aise hain jis mein wo paae jaae'n, unki badaulat wo imaan ki mithaas mehsoos karta: ❶ Ye ke wo Allah aur uske Rasool ﷺ ko sab se ziyada mehboob samjhe. ❷ Kisi ne mahez Allah ke liye mohabbat kare. ❸ Uske baad ke Allah Ta'ala ne use kufr se bacha liya ho, wo use youn naapasand kare jaise aag mein daala jaana use naapasand hai. (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Aur Hazrat Abdullah bin Abbas ﷺ farmate hain:

مَنْ اَحَبَّ فِيْ اللّٰهِ ، وَاَبْغَضَ فِيْ اللّٰهِ ، وَوَالٰى فِيْ اللّٰهِ ، وَعَادٰى فِيْ اللّٰهِ ، فَاِنَّمَا تُنَالُ وِلَايَةِ اللّٰهِ بِذَلِكَ ، وَلَنْ يَّجِدَ عَبْدٌ طَعْمَ الْإِيْمَانِ ، وَإِنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ وَصَوْمُهُ حَتّٰى يَكُوْنَ كَذَالِكَ ، وَقَدْ صَارَ عَامَّةُ مُؤَاخَاةِ النَّاسِ عَلَى اَمْرِ الدُّنْيَا ، وَذَلِكَ لَا يُجْدِيْ عَلَى اَهْلِهِ شَيْئًا.

Jo shakhs (kisi se sirf) Allah ke liye mohabbat rakhe, Allah ke liye bughz rakhe, Allah ke liye dosti aur Allah ke liye dushmani rakhe (to jaan lena chaahiye ke) Allah Ta'ala ki wilaayat (dosti-o-mohabbat) unhi kaamo'n se haasil ho sakti hai aur koi bhi shakhs in umoor ke baghair imaan ka zaaiqa aur mithaas nahi pa sakta agarche wo bahut namaze'n padhe aur bakasrat roze rakhe. Aam logon ki aapas mein mohabbat aur taalluqaat dunyawi umoor par ustuwaar[1] hain. Ye cheez (Allah Ta'ala ke yahan) apne karne waalo'n ke liye kuch sood-mand saabit na hogi. (Rawaahu Ibne Jarir)

[1] T: (اُسْتُوار) Mazboot, mohkam paaedaar [FL]

Aur Hazrat Ibne Abbas ﷺ ne: ﴿وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْاَسْبَابُ﴾ Ke qiyaamat ke roz unke saar asbaab-o-wasaail khatam ho jaaenge. (Surah al-Baqara: 166) ki tafseer mein farmaya ke yahan asbaab-o-wasaail se murad *Dosti*, *Mohabbat aur Taalluqaat* hain. (Is asar ko Abd bin Hameed, Ibne Jarir, Ibnul Munzir, bne Abi Haatim aur Haakim ne riwayat kiya hai aur Haakim ne ise sahih kaha)

Masaail

① Surah al-Baqara ki aayat ki tafseer (jis mein mushriko'n ki ghairullah ke liye mohabbat ka tazkira hai)

② Surah al-Bara-at (Surah at-Tawba) ki aayat ki tafseer. (Jis mein Allah-o-Rasool ﷺ ke muqaable mein deegar cheezo'n se mohabbat ka injaam bayan hua hai)

③ Apni jaan, ahl-o-ayaal aur maal-o-manaal[1] ke muqable mein sab se ziyada mohabbat Nabi ﷺ se honi chaahiye.

④ Kisi soorat mein imaan ki nafee ka matlab ye nahi ke wo shakhs daaira islam se khaarij hai.

⑤ Imaan ki ek (1) mithaas hai, taaham kabhi uska ehsaas hota hai aur kabhi nahi hota.

⑥ Chaar (4) qalbi aamaal aise hain, jin ke baghair insaan Allah ki wilaayat haasil nahi kar sakta aur na unke baghair imaan ka zaaiqa chakh sakta hai.

⑦ Sahaba Kiraam ؓ ne waqiaat-o-haqaaiq ki raushni mein samajh liya tha ke aam logon ke taalluqat aur mel-jol mahez dunya ki khaatir hain.

⑧ Is baab mein ﴿وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْاَسْبَابُ﴾ ki tafseer par bhi raushni daali gai hai.

⑨ Baaz mushrik bhi aise hote hain jo Allah Ta'ala se be-intiha mohabbat karte hain.

[1] T: (مال و مَنال) Dhan-daulat, maal o asbaab, rupiya-paisa aur jaaidaad [RKT]

⑩ Ayat-e-mubaaraka mein mazkoor aath (8) ashiya jis shakhs ko apne deen se ziyada pyaari ho'n, uske liye sakht waeed hai.

⑪ Kisi ka apne baatil maabud se Allah Ta'ala ki mohabbat ke baraabar mohabbat rakhna, Shirk-e-Akbar hai.

Baab: 32 Allah Ta'ala Ka Khauf-o-Dar

Irshad Ilaahi hai:

﴿ اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطٰنُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَآءَهٗ ۪ فَلَا تَخَافُوْهُمْ وَخَافُوْنِ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۷۵﴾ ﴾

Ye shaitaan hai jo apne dosto'n se daraata hai, so tum un se na daro aur agar tum imaan rakhte ho to sirf mujh se daro. (Surah Aale Imran: 175)

Neez Irshad-e-Rabbani hai:

﴿ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسٰجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ ۫ فَعَسٰۤى اُولٰٓئِكَ اَنْ يَّكُوْنُوْا مِنَ الْمُهْتَدِيْنَ ﴿۱۸﴾ ﴾

Allah Ta'ala ki masaajid ko tu wohi log abaad karte hain, jo Allah aur roz-e-aakhirat par imaan laate hain, namaz qaayam karte aur zakat adaa karte hain aur uske siwa kisi se nahi darte. Ummeed hai ke aise log hi hidayat waalo'n mein se honge. (Surah at-Tawba: 18)

Neez Irshad-e-Aali hai:

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَاۤ اُوْذِىَ فِى اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ﴾

Aur baz log aise bhi hain, jo kehte hain ke ham Allah par imaan laae, magar jab unko Allah ki raah mein eeza pohonchti hai to logo'n ki eeza ko (youn) samajhte hain, jaisa ke Allah Ta'ala ka azaab hai. (Surah al-Ankaboot: 10)

Aur Hazrat Abu Saeed Khudri ﷺ se marfooan riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

إِنَّ مِنْ ضَعْفِ الْيَقِيْنِ اَنْ تُرْضِيَ النَّاسَ بِسَخَطِ اللّٰهِ ، وَأَنْ تَحْمَدَهُمْ عَلَى رِزْقِ اللّٰهِ ، وَاَنْ تَذُمَّهُ عَلَى مَالَمْ يُؤْتِكَ اللّٰهُ ، إِنَّ رِزْقَ اللّٰهِ لَا يَجُرُّهُ حِرْصُ حَرِيْصٍ ، وَلَا يَرُدُّهُ كَرَاهِيَةُ كَارِهٍ.

Ye imaan-o-yaqeen ki kamzori hai ke to Allah ko naraaz kar ke logon ko

khush kare aur Allah ke diye hue rizq par logon ki taareef kare aur Allah na de to logon ki mazammat kare. Beshak Allah ke rizq ko na kisi harees ka hirs khee'nch sakta hai aur na kisi naapasand karne waale ki naapasandeedgi ise rok sakti hai. (Hilyatul Auwliya; Sunan Bayhaqi)

Aur Hazrat-e-Ayesha ﵂ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

مَنِ الْتَمَسَ رِضَا اللّٰهِ بِسَخَطِ النَّاسِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَاَرْضَى عَنْهُ النَّاسَ وَمَنْ الْتَمَسَ رِضَا النَّاسِ بِسَخَطِ اللّٰهِ، سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاَسْخَطَ عَلَيْهِ النَّاسَ.

Jo shakhs logon ko naraaz kar ke Allah Ta'ala ko raazi rakhe, Allah Ta'ala is par raazi ho jaata hai aur logon ko bhi isse raazi rakhta hai aur jo shakhs Allah Ta'ala ko naraaz kar ke logon ki razaa ka taalib ho, Allah Ta'ala isse naraaz ho jaata hai aur logon ko bhi isse naraaz kar deta hai. (Sahih Ibne Hibban)

Masaail

① Surah Aale Imran ki aayat ki tafseer (Jis mein Allah Ta'ala hi se darne ki targheeb hai)

② Surah al-Bara-at ki aayat ki tafseer. (Jis mein Allah Ta'ala ki masaajid aabaad karne waalo'n ki sifaat zikr ki gai hain)

③ Surah al-Ankaboot ki aayat ki tafseer. (Jis mein Allah Ta'ala par kamzor imaan waalo'n ka tazkira hua)

④ Imaan kabhi qawi aur kabhi kamzor hota rehta hai.

⑤ Imaan ki kamzori ki teen (3) alamaat hain.

⑥ Sirf Allah Ta'ala se darna, faraaiz-e-deen mein se ek (1) fariza hai.

⑦ Sirf Allah Ta'ala ka khof, dar aur khashiyyat rakhne waale ki fazilat aur sawaab waazeh hue.

⑧ Sirf Allah Ta'ala ka khof, dar aur khashiyat rakhne waale ki fazilat aur sawaab waazeh hue.

Baab: 33 Sirf Allah Ta’ala par Tawakkal Karna Chaahiye

Allah zul Jalaal ka farman hai:

﴿ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴾

Agar tum saahib-e-imaan ho to sirf Allah hi par tawakkal karo. (Surah al-Maaida: 23)

Neez irshad-e-Ilahi hai:

﴿ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيٰتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۚ ﴾

Sahih mano’n mein ahle imaan to wo hain jinke dil Allah Ta’ala ke zikr se laraz jaate hain aur jab un par Allah Ta’ala ki aayaat tilaawat ki jaati hain, to unke imaan mein izaafa ho jaata hai aur wo apne Rabb par tawakkal karte hain. (Surah al-Anfaal: 2)

Ek aur jagah Allah Rabbul Izzat ne farmaya:

﴿ يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴾

Aye Nabi ﷺ aap aur aap ke paerukaar ahle imaan ko, bas allah kaafi hai. (Surah al-Anfaal: 64)

Aur Irshad-e-Aali Hai:

﴿ وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ ﴾

Aur jo koi Allah Ta’ala par tawakkal karega to Allah Ta’ala use kaafi hoga. (Surah at-Talaaq: 3)

Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ kehte hain ke Hazrat Ibrahim علیہ السلام ko jab aag mein daala gaya to unho’n ne kaha: ﴿حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ﴾ Ke Hame’n Allah Kaafi Hai Aur Wo Behtar Karsaaz Hai. Aur isi tarah jab logon ne Rasool Allah ﷺ se ye kaha ke: ﴿اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوْا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيْمَانًا ۖ وَّقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ﴾ Beshak (kaafir) logo’n ne tumhare (muqable ke) liye (lashkar) jamaa kar liya hai. Unse daro to unka imaan aur ziyada ho gaya aur kehne lage: ﴿حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ﴾ [1] Hame’n Allah Ta’ala Kaafi Hai Aur Wo Behtar Karsaaz Hai.

[1] T: Hame’n Allah kaafi hai aur wo bahut accha kaarsaaz hai. (Surah Aale Imran: 173) [RSB]

Masaail

① Allah Ta'ala par tawakkal aur bharosa karna deeni fariza hai.

② Aur ye imaan ki sharto'n mein se hai.

③ Surah al-Anfaal ki aayat ki tafseer-o-tauzeeh (Jis mein Ahle Imaan ki sifaat ka zikr hai)

④ Mutalliqa tafseer, aayat ka aakhri kalma ﴿وَّعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ﴾ hai.

⑤ Surah at-Talaaq ki aayat ki tafseer. (Jis mein hai ke Allah Ta'ala par tawakkal karne waalo'n ke liye Allah Ta'ala hi kaafi hai)

⑥ Isse Kalma ﴿حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ﴾ ki azmat-o-fazilat ka bhi pata chalta hai ke Allah ke do (2) khaleelo'n Hazrat Ibrahim عليه السلام aur Hazrat Muhammad ﷺ ne shadeed mushkil aur pareshani ke waqt ye kalma padha tha.

Baab: 34 Allah Ta'ala Ki Tadbeer Se Be Khauf Nahi Hona Chahiye

Irshad Ilaahi hai:

﴿اَفَاَمِنُوْا مَكْرَ اللّٰهِ ۚ فَلَا يَاْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝۹۹﴾

Kya ye log Allah Ta'ala ki tadbeer se be-khauf hain. Allah Ta'ala ki tadbeer se wohi log be-khauf hote hain jo khasaara uthaane waale ho'n. (Surah al-Aaraaf: 99)

Neez Irshad hai:

﴿قَالَ وَمَنْ يَّقْنَطُ مِنْ رَّحْمَةِ رَبِّهٖٓ اِلَّا الضَّآلُّوْنَ ۝۵۶﴾

Aur gumraah log hi Allah Ta'ala ki rahmat se maayoos hote hain. (Surah al-Hijr: 56)

Hazrat Ibne Abbas رضي الله عنه se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ se kabira gunaho'n ki baabat daryaaft kiya gaya (ke wo kaun kaun se hain?) To Aap ﷺ ne farmaya:

اَلْشِّرْكُ بِاللهِ ، وَالْيَأْسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ ، وَالْأَمْنُ مِنْ مَكْرِ اللهِ.

Allah Ta'ala ke saath shirk karna, Allah Ta'ala ki rahmat se maayoos hona aur Allah Ta'ala ki tadbeer aur giraft se be-khauf hona.

Aur Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ ne kaha:

اَكْبَرُ الْكَبَائِرِ الْاِشْرَاكُ بِاللهِ ، وَالْاَمْنُ مِنْ مَكْرِ اللهِ ، وَالْقُنُوْطُ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ ، وَالْيَأْسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ.

Sab se bade gunah ye hain: Allah Ta'ala ke saath shirk karna, Allah Ta'ala ki tadbeer se be-khauf hona aur Allah Ta'ala ki rahmat aur fazal se mayoos hona. (Rawaahu Abdur Razzaq)

Masaail

① Surah al-Aaraaf ki aayat ki tafseer (Jis mein Allah Ta'ala ki tadbeer se be-khauf hone waalo'n ka tazkira hai)

② Surah al-Hijr ki aayat ki tafseer (Jis mein hai ke gumraah log Allah Ta'ala ki rahmat se door hain)

③ Allah Ta'ala ki tadbeer se be-khauf rehne par shadeed waeed warid hai.

④ Allah Ta'ala ki rahmat se maayoos hone par bhi shadeed waeed waarid hai.

Baab: 35 Allah Ta'ala Ki Taqdeer Par Sabar Karna Imaan Billah Ka Hissa Hai:

﴿ وَمَنْ يُّؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهٗ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٌ ﴾ (Surah at-Taghabun: 11)

Aur jo koi Allah Ta'ala par imaan laata hai, Allah Ta'ala uske dil ko hidaayat bakhshta hai aur Allah Ta'ala har cheez se baa-khabar hai.

Hazrat Alqama ﷺ farmate hain: Isse muraad aisa shakhs hai jise koi takleef pohonche to wo samjhe ke ye Allah Ta'ala ki taraf se hai, chunacha wo us par raazi ho aur dil se use tasleem kare. Aur Hazrat Abu Huraira ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

اِثْنَتَانِ فِيْ النَّاس هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ : اَلطَّعْنُ فِيْ النَّسَبِ ، وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ.

"*Logon mein do (2) baate'n kufr ki hain: (Logon ke) nasabo'n par taan karna aur faut-shuda par nawha karna*". (Sahih Muslim)

Aur ek (1) aur muqaam par Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُوْدَ ، وَشَقَّ الْجُيُوْبَ ، وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ.

"*Jo shakhs (sadme ke waqt) chehre par do (2) hattad maare, gireban phaade aur jahalat ke bol bole, wo ham mein se nahi*". (Bukhari; Muslim)

Aur Hazrat Anas ﷺ riwayat karte hain ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

إِذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِعَبْدِهِ الْخَيْرَ عَجَّلَ لَهُ الْعُقُوْبَةَ فِى الدُّنْيَا ، وَإِذَا اَرَادَ بِعَبْدِهِ الشَّرَّ اَمْسَكَ عَنْهُ بِذَنْبِهِ ، حَتَّى يُوَافِىَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

"*Jab Allah Ta'ala apne (kisi) bande se khair-khwaahi karna chaahe to use uske gunaho'n ki saza isi dunya mein jald de deta hai aur jab Allah Ta'ala apne (kisi) bande se buraai ka iraada kare to us se uske gunah ki saza ko rok leta hai, yahan tak ke qiyaamat ko uska poora-poora hisaab lega*". (Rawaahu Tirmizi; Haakim aur Tabrani ne sahih kaha)

Aur Nabi ﷺ ne mazeed farmaya:

إِنَّ عِظَمَ الْجَزَاءِ مَعَ عِظَمِ الْبَلَاءِ ، وَإِنَّ اللّٰهَ إِذَا اَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا ، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السَّخَطُ.

"Badi aazmaaish mein bada badla hota hai aur Allah Ta'ala jab kisi qaum se mohabbat karta hai to unhe'n aazmaata hai. Jo shakhs (us aazmaaish par) raazi ho, Allah Ta'ala usse raazi ho jaata hai aur jo shakhs (us aazmaaish par) naa-khush ho. Allah Ta'ala usse naa-khush aur naaraaz ho jaata hai. (Tirmizi ne hasan kaha)

Masaail

① Surah at-Taghaboon ki aayat ki tafseer (jis mein hai ke Allah Ta'ala momin ke dil ko hidayat bakhshta hai)

② Allah Ta’ala ke faislo’n yaane taqdeer par sabr karna bhi imaan billah ka hissa hai.

③ Kisi ke nasab par taan karna (kufriya kaam hai).

④ (Sadma ke waqt) chehre par do (2) hattad maarne, girebaan phaadne aur jahaalat ke bol bolne waale shakhs ke baare mein sakht waeed waarid hai.

⑤ Is baat ki alaamat ki Allah Ta’ala apne bande ke saath bhalaai chaahta hai.

⑥ Aur jisko azaab-o-saza dena chaahe, uski alaamat-o-pehchaan batai gai hai.

⑦ Jis bande se Allah Ta’ala ko mohabbat ho uski nishani.

⑧ Allah Ta’ala ke faislo’n yaane taqdeer par naa-khushi ka izhaar karna haraam hai.

⑨ Aazmaaisho’n par raazi hone ka ajr-o-sawaab bahut ziyada hai.

Baab: 36 Riyaakari Ek Qaabil Mazammat Buraai

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ قُلْ اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوْا لِقَآءَ رَبِّهٖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَّلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖٓ اَحَدًا ﴿۱۱۰﴾ ﴾

(Aye Muhammad ﷺ) Keh deejiye ke main to tum jaisa ek insaan hu’n (albatta) meri taraf ye wahee ki jaati hai ke tumahra maabood ek (1) hi hai, pas jo koi apne Rabb ki mulaqat ka ummeedwar ho, use chaahiye ke wo nek aamaal kare aur apne Rabb ki bandagi mein kisi ko shareek na kare. (Surah al-Kahf: 110)

Aur Hazrat Abu Huraira رضی اللہ عنہ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya ke Allah Ta’ala irshad farmate hain:

اَنَا اَغْنَى الْشُّرَكَاءِ عِنِ الْشِّرْكِ ، مَنْ عَمِلَ عَمَلًا اَشْرِكَ مَعِيَ فِيْهِ غَيْرِيْ تَرَكْتُهُ وَشِرْكَهُ.

"*Main tamaam shuraka se badh kar shirk se mushtaghni*[1] *ho'n. Jo shakhs koi aisa amal kare, jis mein wo mere saath mere ghair ko bhi shareek kare to main use aur uske shirk ko chod deta ho'n*". (Sahih Muslim)

Aur Hazrat Abu Saeed Khudri ؓ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne irshad farmaya:

اَلَا اُخْبِرُكُمْ بِمَا هُوَ اَخْوَفُ عَلَيْكُمْ عِنْدِيْ مِنَ الْمَسِيْحِ الدَّجَّالِ؟ قَالُوْا: بَلٰى يَارَسُوْلَ اللّٰهِ ، قَالَ: اَلشِّرْكُ الْخَفِيُّ ، يَقُوْمُ الرَّجُلُ فَيُصَلِّيْ فَيُزَيِّنُ صَلَاتَهُ ، لِمَا يَرٰى مِنْ نَظْرِ رَجُلٍ.

"*Kya main tumhe'n wo cheez na bataau'n, jiska khauf mujhe tum par maseeh dajjal se bhi ziyada hai?*" Sahaba Kiraam ؓ ne arz kiya: Kyoun nahi aye Allah ke Rasool ﷺ (zaroor batlaaiye). Aap ﷺ ne farmaya: "*Shirk-e-khafi (wo is tarah ke) koi shakhs namaz ke liye khada ho aur apni namaz ko mahez is liye acchi padhe ke falaa'n shakhs use dekh raha hai*". (Musnad Ahmad)

Masaail

① Surah al-Kahf ki aayat 110 ki tafseer (jis mein hai ke Allah Ta'ala se mulaqaat ke liye acche amaal ka hona aur shirk se ijtinaab zaroori hai.

② Aamaal-e-saaleh mein ghairullah ka maamooli sa bhi dakhal ho jaae to wo mardood aur zaaya ho jaata hai.

③ Kisi amal mein agar ghairullah ko shareek kiya jaae to uske zaaya hone ka bunyaadi sabab ye hai ke Allah Ta'ala usse bilkul mustaghni hai.

④ Us amal ke zaaya hone ke asbaab mein se ek sabab ye hai ke Allah Ta'ala apne saath shareek kiye jaane waale tamaam shuraka se afzal-o-aala hai.

⑤ Aap ﷺ ko Sahaba ؓ ke baare mein riyakaari ka khadsha tha.

⑥ Aap ﷺ ne riya ki taareef ye farmai ke koi aadmi namaz jaise amal ko Allah Ta'ala ke liye adaa karte hue umda taur par is liye adaa kare ke koi use dekh raha hai.

[1] T: (مُسْتَغْنٰى) Be-parwa, be-niyaaz, daulatmand [RKT]

Baab: 37 Insaan Ka Apne Amal Se Dunya Chaahna Ek Qism Ka Shirk Hai

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِيْنَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيْهَا وَهُمْ فِيْهَا لَا يُبْخَسُوْنَ ۝ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ ۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوْا فِيْهَا وَبٰطِلٌ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝﴾

Jo log is dunya ki zindagi aur iski khushnumaai ke taalib hain, unke aamaal ka saara badla ham unhe'n dunya mein hi de dete hain aur us mein unke saath koi kami nahi ki jaati, unke liye aakhirat mein aag ke siwa aur kuch nahi hai. Unho'n ne is dunya mein jo kuch kiya wo sab zaaya hai aur jo kuch karte rahe sab barbaad hai. (Surah Hud: 15-16)

Hazrat Abu Huraira ﷺ kehte hain ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

تَعِسَ عَبْدُ الدِّيْنَارِ ، تَعِسَ عَبْدُ الدِّرْهَمِ ، تَعِسَ عَبْدُ الْخَمِيْصَةِ ، تَعِسَ عَبْدُ الْخَمِيْلَةِ ، إِنْ اَعْطِىَ رَضِىَ ، وَإِنْ لَّمْ يُعْطَ سَخِطَ ، تَعِسَ انْتُكِسَ ، وَاِذَا شِيْكَ فَلَا انْتُقِشَ ، طُوْبٰى لِعَبْدٍ آخِذٍ بِعِنَانِ فَرَسِهِ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ، اَشْعَثَ رَأْسُهُ ، مُغَبَّرَةً قَدَمَاهُ ، اِنْ كَانَ فِيْ الْحَرَاسَةِ كَانَ فِيْ الْحَرَاسَةِ ، رَإِنْ كَانَ فِيْ السَّاقَةِ كَانَ فِيْ السَّاقَةِ ، إِنْ اسْتَاْذَنَ يُؤْذَنْ لَهُ ، وَإِنْ شَفَعَ لَمْ يُشَفَّعْ.

Rupiye, paise (dirham-o-dinaar) ka banda halaak ho aur chaadar kambal ka banda tabaah ho. Agar use ye cheeze'n mil jaae'n to khush aur na mile'n to naa-khush aur naraaz ho jaata hai. Ye barbaad aur sarnagoo'n[1] ho. Agar use kaanta chubhe to nikala na ja sake aur us bande ke liye khushkhabri hai jo Allah Ta'ala ki raah mein apne ghode ki lagaam thaame hue hai. Uska sar (baal) paraaganda aur paao'n gard-alood hain. Agar use pehre par lagaaya jaata hai to wo pehra deta hai aur agar use fauj ke peeche rakha jaata hai to wo peeche hi rehta hai, agar ijaazat maange to ijaazat na mile aur agar wo (kisi ki) sifaarish kare to uski sifaarish na maani jaae. (Sahih Bukhari)

Masaail

① Isnaan ka aakhirat ke amal se dunya talab karna (mazmoom hai).

[1] T: (سَر نِگُوں) Aundha, sar ke bal, sharmida, shikast-khurda [RKT]

② Surah Hud ki aayat 15-16 ki tafseer (jis mein taalib-e-dunya ki mazammat bayan hui hai.

③ (Dunya ke harees) Musalman ko dirham, dinaar aur Kapdo'n ka banda kaha gaya hai.

④ Dinaar-o-dirham, chaadar aur kapde ke bande (taalib) ki tafseer youn ki gai hai ke agar uski aarzoo poori ho jaae to khush warna naa-khush.

⑤ Is hadees ke lafz 'تَعِسَ انْتُكِسَ' ki tashreeh aur wazaahat hai.

⑥ Aur is mein hadees ke lafz 'وَإِذَا شِيْكَ فَلَا انْتُقِشَ' ki bhi tashreeh aur wazaahat hai.

⑦ Hadees mein mazkoor sifaat ke haamil mujahid ki taareef.

Baab: 38 Allah Ta'ala Ki Halaal-karda Cheez Ko Haraam, Ya Haraam-karda Cheez Ko Halaal Karne Mein Ulama-o-Umara Ki Itaa-at Un Ko Rabb Ka Darja Dena Hai

Hazrat Ibne Abbas ﷺ ne farmaya: (Tumhara yehi haal raha to) qareeb hai ke tum par aasmaan se patthar barse'n, main tumhe'n Rasool Allah ﷺ ka farman sunaata hu'n aur tum (uske madde-muqaabil) Abu Bakr ﷺ aur Umar ﷺ ki baat karte ho.

Imam Ahmad bin Hambal ﷺ ne farmaya: Mujhe un logon par taajjub hai jo hadees ki sanad aur uske sahih hone ka ilm ho jaane ke baad bhi Sufyaan Sawri ﷺ ki raae par amal karte hain. Allah Ta'ala farmate hain:

﴿ فَلْيَحْذَرِ الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴾

Rasool ﷺ ke hukm ki mukhalifat karne waalo'n ko darna chahiye ke un par koi fitna ya sakht azaab na aa-pade. (Surah an-Noor: 63)

Jaante ho 'Fitna' kya hai? Isse muraad 'Shirk' hai. Ho sakta hai ke jo insaan Rasool Allah ﷺ ki kisi baat ko chod de to uske dil mein kajee[1]

[1] T: (کجی) Be-etenaai, tedha-pann, badee, buraai [RKT]

ajaae aur wo halaak ho jaae.

Hazrat Adee bin Haatim ﷺ ne Nabi ﷺ ko ye aayat tilaawat karte hue suna:

﴿ اِتَّخَذُوْۤا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَالْمَسِيْحَ ابْنَ مَرْيَمَ ۚ وَمَاۤ اُمِرُوْۤا اِلَّا لِيَعْبُدُوْۤا اِلٰهًا وَّاحِدًا ۚ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ سُبْحٰنَهٗ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۳۱﴾ ﴾

Unho'n ne apne ulama, buzurgo'n aur Maseeh ibne Maryam ko Allah Ta'ala ke siwa Rabb bana liya, halaanke unhe'n ye hukm diya gaya tha ke ek (1) Allah ke siwa kisi ki ibaadat na karen uske siwa koi maabood nahi, wo unke shareek thehraane se paak hai. (Surah at-Tawba: 31)

(Hazrat Adee bin Haatim ﷺ kehte hain) Maine Aap ﷺ se kaha ham un ulama aur buzurgo'n ki ibaadat to nahi karte the. Aap ﷺ ne farmaya: "*Kya aisa nahi tha ke tum Allah Ta'ala ki halaal-karda cheezo'n ko unke kehne par haraam aur Allah Ta'ala ki haraam-karda cheezo'n ko unke kehne par halaal samajhte the?*" Maine kaha: Haa'n. Aap ﷺ ne farmaya: "*Yehi unki ibaadat hai*". (Musnad Ahmad; Sunan Tirmizi)

Masaail

① Surah an-Noor ki aayat 63 ki tafseer. (Jis mein Rasool Allah ﷺ ke hukm ki nafarmani se daraaya gaya hai)

② Surah Bara-at ki aayat 31 ki tafseer. (Jis mein ulama aur buzurgo'n ko Rabb banane waalo'n ka tazkira hai)

③ Ibaadat ke us maane-o-mafhoom ka bayan jiska Hazrat Adee ﷺ ne inkaar kiya tha (yaane us mein is baat par tambeeh hai ke ibaadat ka mafhoom sirf wo nahi jo Adee ﷺ se samjha aur ulama aur buzurgo'n ki ibaadat ka inkaar kiya, balke ibaadat ke maane usse wasee hai.

④ (Isse maaloom hua ke Rasool Allah ﷺ ke bil-muqaabil kisi ko bhi pesh nahi kiya jaa sakta, khwaah uska muqaam kitna hi buland aur arfa kyoun na ho, jaisa ke) Hazrat Abbas ﷺ ne Hazrat Abu Bakr ﷺ aur Hazrat Umar ﷺ aur Imam Ahmad ﷺ ne Sufyaan Sawri ﷺ ke naam pesh karne par inkaar kiya.

⑤ Is mein is baat par bhi tambeeh hai ke ab haalaat is hadd tak tabdeel ho chuke hain ke aksar awaam ke nazdeek buzurgo'n ki ibaadat hi afzal-tareen amal ki haisiyat ikhtiyaar kar gai hai aur use wilaayat kaha jaata hai. Isi tarah ilm-o-fiqa ke naam par ahle ilm ki bhi ibaadat hoti hai. Phir is qadar haalaat badle ke Allah Ta'ala ke siwa unki bhi parastish hone lagi, jo saaleh na the aur doosre lafzo'n mein youn kahe'n ke unki bhi ibaadat hone lagi jo 'Ashaab-e-Ilm' nahi, balke 'Jaahil-e-Mutlaq' hain.

Baab: 39 Imaan Ka Daawa Karne Waalo'n Mein Se Baaz Ki Haqiqat

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يَزْعُمُوْنَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوْا بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَحَاكَمُوْٓا اِلَى الطَّاغُوْتِ وَقَدْ اُمِرُوْٓا اَنْ يَّكْفُرُوْا بِهٖ ۭ وَيُرِيْدُ الشَّيْطٰنُ اَنْ يُّضِلَّهُمْ ضَلٰلًۢا بَعِيْدًا ۝﴾

Kya aap ﷺ ne un logo'n ko nahi dekha jo daawa to karte hain ke jo (kitaab) aap ﷺ par naazil hui aur jo (kitaabe'n) aap ﷺ se pehle naazil huee'n. un sab par imaan rakhte hain (magar) chaahte hain ke apna muqaddama taaghoot ke paas le jaakar faisla karaae'n. halaanke unhe'n us taaghoot ke saath kufr karne ka hukm diya gaya tha aur shaitaan inhe bhatkaa kar raah-e-raast se bahut door le jaana chaahta hai. (Surah an-Nisa: 60)

Neez Irshad-e-Rabbani hai:

﴿وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُوْلِ رَاَيْتَ الْمُنٰفِقِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْكَ صُدُوْدًا ۝ فَكَيْفَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُّصِيْبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ثُمَّ جَاۗءُوْكَ يَحْلِفُوْنَ ۚ بِاللّٰهِ اِنْ اَرَدْنَآ اِلَّآ اِحْسَانًا وَّتَوْفِيْقًا ۝﴾

Aur jab unse kaha jaata hai ke aao is cheez ki taraf jo Allah Ta'ala ne naazil ki hai aur aao Rasool Allah ﷺ ki taraf to Aap ﷺ dekhenge ke munaafiq Aap ﷺ se eraaz karenge aur ruk jaaenge aur phir (unka) kya haal hota hai ke jab unke apne aamaal ke sabab un par koi musibat aapade to Aap ﷺ ki khidmat mein qasme'n uthaate aate hain aur kehte hain ke ham ne to sirf acchai aur sulah karaane ka iraada kiya tha. (Surah an-Nisa: 61-62)

Neez Irshad-e-Aali hai:

﴿ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوْا فِي الْاَرْضِ ۙ قَالُوْٓا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُوْنَ ۝ ﴾

Aur jab unhe'n kaha jaata hai ke zameen mein fasaad barpa na karo to kehte hain ham to sirf islaah karte hain. (Surah al-Baqarah: 11)

Aur mazeed ek (1) muqaam par irshad farmaya:

﴿ وَلَا تُفْسِدُوْا فِي الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا وَادْعُوْهُ خَوْفًا وَّطَمَعًا ۭ اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ ۝ ﴾

Aur zameen mein islaah ke baad fasaad na karo aur khauf aur tama' ke saath us (Allah) ko pukaaro, yaqinan Allah Ta'ala ki rahman neki karne waalo'n ke qareeb hi hai. (Surah al-Aaraaf: 56)

Neez Allah Ta'ala ne farmaya:

﴿ اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُوْنَ ۭ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ۝ ﴾

(Ye log agar Allah Ta'ala ke qanoon ko nahi mante) To kya phir ye jaahiliyyat ka faisla chaahte hain? Aur jo log (Allah par) yaqeen rakhte hain, unke nazdeek Allah Ta'ala se behtar faisla karne waala koi nahi. (Surah al-Maaida: 50)

Hazrat Abdullah bin Amr ﷺ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَا يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى يَكُوْنَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ.

Tum mein se koi shakhs us waqt tak (kaamil) imandaar nahi ho sakta, jab tak ke uski tamaam tar khwaahishaat us shariyat ke taabe na ho jaae'n jiske saath main mab-oos kiya gaya hoo'n. (Imam Nawawi ﷺ kehte hain ke ye hadees Sahih hai aur ise hamne Kitaab-ul-Hajj mein sahih sanad se riwayat kiya hai)

Sha'bi ﷺ kehte hain ke ek munaafiq aur ek yahoodi ke darmiyan koi jhagda ho gaya, yahoodi jaanta tha ke Muhammad ﷺ rishwat nahi lete, is liye usne kaha ke ham ye maamla Muhammad ﷺ ki khidmat mein pesh karte hain. Lekin munafiq ne kaha ke ham ye maamla yahood ke paas le chalte hain. Wo jaanta tha ke yahoodi rishwat lete hain. Aakhir-kaar dono is baat par raazi ho gae ke Banu Johaina ke ek (1) kaahin se faisla kara liya jaae to darj-e-zail aayat utar padi: ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يَزْعُمُوْنَ . . . ﴾ (Surah an-Nisa: 60)

Baaz ahle ilm ne bayan kiya hai ke: Ye aayat un do (2) aadmiyo'n ke baare mein naazil hui jin ka aapas mein ikhtilaaf ho gaya tha. To un mein se ek (1) ne kaha ke Muhammad ﷺ ke paas ye maamla pesh karte hain. Doosre ne kaha nahi, ye maamla Kaab bin Ashraf ke paas le chalte hain. Chunache (wo Aap ﷺ se faisla karaane ke baad) Hazrat Umar ؓ ke paas aagae. To ek (1) ne saara waaqia bayan kar diya. Hazrat Umar ؓ ne doosre se poocha kya ye theek keh raha hai? Usne kaha: Ji haa'n. Chunache Hazrat Umar ؓ ne talwar se uska kaam tamaam kar diya.

Masaail

① Surah an-Nisa ki aayat 60 ki tafseer aur taaghoot ke maane ki wazaahat hai.

② Surah al-Baqara ki aayat 11 ki tafseer (jis mein hai ke fasaad karne waale apne aap ko salaah-kaar kehte hain)

③ Surah al-Aaraaf ki aayat 56 ki tafseer (jis mein zameen mein fasaad karne se roka gaya hai)

④ Surah al-Maaida ki aayat 50 ki tafseer (jis mein hai ke Allah Ta'ala se behtar faisla karne waala koi nahi)

⑤ Pehli aayat ki tafseer mein Imam Sha'bi ؒ ke qaul ki wazaahat hai.

⑥ Sacche aur jhoote imaan ki tafseer hai.

⑦ Hazrat Umar ؓ ka munafiq ke saath sulook waala waaqia bayan hua hai.

⑧ Isse ye bhi maaloom hua hai ke kisi shakhs ko us waqt tak imaan haasil nahi ho sakta, jab ke uski tamaam tar khwahishaat Rasool Allah ﷺ ki shariyat ki taabe na ho jaae'n.

Baab: 40 Allah Ta’ala Ke Asmaa-o-Sifaat

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ وَهُمْ يَكْفُرُوْنَ بِالرَّحْمٰنِ ؕ قُلْ هُوَ رَبِّيْ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۫ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ مَتَابِ ﴾

Aur ye log Rahman ko nahi maante, Aap ﷺ (unse) keh de’n ke wohi (Rahman) mera Rabb hai uske siwa koi maabood nahi. Mera usi par bharosa hai aur wohi meri panahgaah hai. (Surah ar-Ra'd: 30)

Hazrat Ali ؓ ka qaul hai ke: Logo’n ko wohi baate’n bataao. Jinhe’n wo pehchaan sake’n. (Jo baate’n unke faham-o-shaoor se baala ho’n wo sunkar) kya tum chaahte ho ke Allah Ta’ala aur uske Rasool ﷺ ko jhutlaaya. (Sahih Bukhari)

Imam Abdur Razzaq ne Maamar ibne Tawoos aur phir uske baap Tawoos ke tareeq se bayan kiya hai ke Hazrat Ibne Abbas ؓ ne ek (1) shakhs ko dekha jise sifaat-e-Ilaahi ke baare mein ek (1) hadees sun kar youn kapkapi aagai ke goya use ye hadees acchi nahi lagi (aur inkaar kar diya) to ye manzar dekh kar Ibne Abbas ؓ ne kaha: In logon ka dar ajeeb hai ke Allah Ta’ala ki mohkam aayaat sunkar in par raqqat taari ho jaati hai aur mutashaaba aayaat sunkar (aur na maan kar) halaak hote hain. (Musnad Abdur Razzaq)

Aur jab Quraish ne Aap ﷺ se Rahman ka zikr suna to unho’n ne uska inkaar kiya to Allah Ta’ala ne unke baare mein ye aayat naazil farmai:

﴿ وَهُمْ يَكْفُرُوْنَ بِالرَّحْمٰنِ ﴾

Aur wo rahman ka inkaar karte hain. (Surah ar-Ra'd: 30)

Masaail

① Allah Ta’ala ke kisi naam ya kisi sifat ke inkaar se imaan bilkul chala jaata hai.

② Surah ar-Ra’d ki aayat 30 ki tafseer. (jis mein Allah Ta’ala ki sifat Rahman ka tazkira hai)

③ Jis baat ko saame'[1] samajhne ki salaahiyat na rakhta ho, use chod dena chaahiye.

④ Us illat ka tazkira jis se Allah Ta'ala aur uske Rasool Allah ﷺ ki takzeeb hoti hai, agarche inkaar karne waale ka iraada takzeeb na hi ho.

⑤ Isse Ibne Abbas ؓ ka ye qaul bhi maaloom hua ke jis shakhs ne Allah Ta'ala ke asmaa ya sifaat mein se kisi ek ka bhi inkaar kiya, wo uske baais halaakat se do-chaar hua.

Baab: 41 Allah Ta'ala Ki Ne'mato'n Ka Inkaar Kufr Hai

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿يَعْرِفُوْنَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُوْنَهَا وَ اَكْثَرُهُمُ الْكٰفِرُوْنَ﴾

Ye log Allah Ta'ala ki nemato'n ko pehchaante hue bhi inkaar karte hain aur un mein se aksar aise hain jo (Allah Ta'ala ki nemato'n ke) naashukre hain. (Surah an-Nahl: 83)

Is aayat ki tafseer mein Mujahid ؒ farmate hain: Insaan ka youn kehna ke ye maal to mujhe aabaa-o-ajdaad ki taraf se wirsa mein mila hai. Allah Ta'ala ki nemat ka inkaar hai.

Awn bin Abdullah kehte hain: Logon ka ye kehna ke agar falaa'n na hota to youn ho jaata, Allah Ta'ala ki nemat ka inkaar hai.

Ibne Qutaiba kehte hain: Logo'n ka ye kehna ke, Ye cheez hamare maaboodon ki sifaarish se mili hai, bhi is aayat mein daakhil hai.

Shaikh-ul-Islam Abul Abbas ibne Taimiyya ؒ ne Zaid bin Khalid Johni ؓ ki is hadees:

إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى قَالَ: اَصْبَحَ مِنْ عِبَادِىْ مُؤْمِنٌ بِىْ وَكَافِرٌ.

"Allah Ta'ala ne farmaya: Aaj subah mere bando'n mein se kuch to mujh par imaan laane waale aur kuch kufr karne waale hain". (ye hadees pehle guzar chuki hai) ke baad youn farmaya: "Kitaab-o-Sunnat mein ye

[1] T: (سامِع) Sunne waala shakhs [RKT]

baat ba-kasrat waarid hai. Allah Ta'ala un logon ki mazammat farmate hain, jo Allah Ta'ala ke inaam aur rahmat ko kisi ghair ki taraf nisbat karte hain aur Allah Ta'ala ke saath shareek thehraate hain".

Is baat ki wazaahat ke liye baaz aslaaf ne ye misaal zikr ki hai: Baaz log keh dete hain ke hawa bahut hi khoob thi, mallaah[1] maahir aur tajarba-kaar tha, waghaira aqwaal, jo bahut se log kehte rehte hain.

Masaail

① Allah Ta'ala ki nemato'n ki pehchan aur inkaar ki wazaahat hai.

② Is baat ka ilm ke Allah Ta'ala ki nemato'n ke inkaar ki ye soorate'n logon ki zabaan par murawwaj[2] hain.

③ Aisi baato'n karna Allah Ta'ala ki nemato'n ka inkaar hai.

④ Ek (1) hi dil mein do (2) mutazaad[3] baato'n (yaane Allah Ta'ala ki nemato'n ka inkaar aur iqraar) ka mujtama hona saabit hota hai.

Baab: 42 Allah Ka Shareek Thehraane Ki Baz Makhfi Soorate'n

Irshaad-e-Ilaahi hai:

﴿ فَلَا تَجْعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَّاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴾

Pas Daanista Taur Par Kisi Ko Allah Ta'ala Ka Shareek Na Thehraao. (Surah al-Baqara: 22)

Hazrat Ibne Abbas ﷺ ne is aayat ki tafseer mein farmaya ke 'Andaad' se muraad shirk hai. Jo raat ke andhere mein siyaah patthar par choonti ke chalne se bhi ziyaada makhfi[4] hai. Shirk ye hota hai ke tum youn kaho: 'وَاللّٰهِ وَحَيَاتِكَ' 'Allah Ta'ala ki qasam aur teri zindagi ki qasam'. Ya tumhara youn kehna: 'يَا فُلَانُ وَحَيَاتِيْ' 'Aye falaa'n! Meri jaan ki qasam'. Ya tumhara

[1] T: (مَلّاح) Kashti/naao chalaane waala, maanjhi [RKT]
[2] T: (مُرَوَّج) Riwaaj kiya gaya, raaej kiya gaya, jaari [RKT]
[3] T: (مُتَضاد) Ek-doosre ki zidd, ulta, mukhaalif, bar-khilaaf [RKT]
[4] T: (مَخْفی) Chupa hua, phoshida, khufiya, hidden, concealed, secret [RKT]

youn kehna: ‘لَوْلَا كُلَيْبَةُ هَذَا لَاتَانَا الْلُّصُوْصُ’ ‘Agar uski kutiya na hoti to hamare ghar chor ajaate’. Ya tumhara youn kehna: ‘لَوْلَا الْبَطُّ فِيْ الْدَّارِ لَاتَانَا الْلُّصُوْصُ’ ‘Agar ghar mein battakh na hoti to hamare ghar chor aajaate’. Ya youn kehna: ‘مَاشَاءَ اللهُ وَشِئْتَ’ ‘Jo Allah Ta’a;a Chaahe aur Tum Chaaho’. Ya You’n kehna: ‘لَوْلَا اللهُ وَفُلَانٌ’ ‘Agar Allah na hota aur falaa’n na hota to….’ Tum is qism ki baato’n mein Allah Ta’ala ke saath kisi doosre ko na rakho. Ye sab Allah Ta’ala ke saath shirk ki baate’n hain. (Isko Ibne Abi Haatim ne riwayat kiya hai)

Hazarat Umar bin Khattab ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللهِ فَقَدْ كَفَرَ اَوْ اَشْرَكَ.

“*Jis shakhs ne Allah Ta’ala ke alaawa kisi dosore ki qasam uthaai, us ne kufr kiya ya shirk ka irtekaab kiya*”. (Is hadees ko Tirmizi ne riwayat kiya hai au rise Hasan kaha hai aur Haakim ne Sahih qaraar diya hai)

Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ farmate hain:

لَأَنْ أَحْلِفَ بِاللهِ كَاذِبًا اَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ اَنْ اَحْلِفَ بِغَيْرِهِ صَادِقًا.

Mere nazdeek ghairullah ki sacchi qasm uthaane se Allah Ta’ala ki jhooti qasam uthaana ziyaada behtar hai. (Majma az-Zawaaid)

Hazrat Huzaifa ﷺ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne irshad farmaya:

لَا تَقُوْلُوْا: مَا شَاءَ اللهُ وَشَاءَ فُلَانٌ ، وَلَكِنْ قُوْلُوْا: مَاشَاءَ اللهُ ثُمَّ شَاءَ فُلَانٌ.

You’n na kaho ke Jo Allah chaahe aur falaa’n chaahe, balke youn kaho jo Allah chaahe aur phir jo falaa’n chaahe. (Abu Dawood [Sanad Sahih])

Ibrahim Nakhai ﷺ ka qaul hai ke: ‘اَعُوْذُ بِاللهِ وَبِكَ’ ‘Main Allah Ta’ala ki aur teri panaah chaahta hu’n’ kehna naapasandida aur naajaez hai. Albatta: ‘اَعُوْذُ بِاللهِ ثُمَّ بِكَ’ ‘Main Allah Ta’ala ki aur phir teri panaah chaahta hu’n’, kehna jaaiz hai.

Isi tarah ‘لَوْلَا اللهُ ثُمَّ فُلَانٌ’ ‘Agar Allah Ta'ala na hota aur phir falaa’n na hota to….’ keh sakte hain. Albatta ‘لَوْلَا اللهُ وَفُلَانٌ’ ‘Agar Allah aur fala’an na

hota…..’ nahi keh sakte.

Masaail

① ‘Andaad’ ke baare mein Surah al-Baqara ki aayat 22 ki tafseer hai.

② Ye bhi saabit hua ke Sahaba Kiraam ﷺ Shirk-e-Akbar ke baare mein naazil-shuda aayaat ki tafseer youn karte the ke wo Shirk-e-Asghar ko bhi shaamil ho jaati.

③ Ghairullah ki qasam shirk hai.

④ Ghairullah ke naam ki sacchi qasam, Allah Ta’ala ke naam ki jhooti qasam se ziyaada bada gunah hai.

⑤ ‘واؤ’ ‘wao’ (aur) aur ‘ثم’ ‘summa’ (phir) ke alfaaz mein maanawi farq hai.

Baab: 43 Allah Ta’ala Ki Qasam Par Kifaayat Na Karne Waale Shakhs Ka Hukm

Hazrat Ibne Umar ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَا تَحْلِفُوْا بِآبَائِكُمْ ، مَنْ حَلَفَ بِاللّٰهِ فَلْيَصْدُقْ ، وَمَنْ حُلِفَ لَهُ بِاللّٰهِ فَلْيَرْضَ ، وَمَنْ لَمْ يَرْضَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ.

“*Tum apne aabaa-o-ajdaad ki qasme’n na uthaao. Jo shakhs Allah Ta’ala ki qasam uthaae wo sach bole aur jiske liye Allah Ta’ala ki qasam uthaai jaae, wo raazi ho jaae aur jo raazi na ho uska Allah Ta’ala se koi taalluq nahi*”. (Rawaahu Ibne Majah bi-sanad-e-hasan)

Masaail

① Aabaa-o-ajdaad ki qasam ki mumaaniat hai.

② Jis shakhs ke liye Allah Ta’ala ki qasam uthaai jaae, use hukm hai ke wo us qasam par raazi ho jaae.

③ Allah Ta’ala ki qasam lekar bhi raazi na hone waale ke liye waeed waarid hui hai.

Baab: 44 Jo Allah Ta'ala Chaahe Aur Aap Chaahe'n Kehne Ka Hukm

Hazrat Qutailah ﷺ se marwi hai ke ek (1) Yahoodi, Nabi ﷺ ke paas aakar kehne laga:

إِنَّكُمْ تُشْرِكُوْنَ ، تَقُوْلُوْنَ: مَاشَاءَ اللهُ وَشِئْتَ ، وَتَقُوْلُوْنَ: وَالْكَعْبَةِ ، فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم إِذَا اَرَادُوْا اَنْ يَّحْلِفُوْا اَنْ يَقُوْلُوْا: وَرَبِّ الْكَعْبَةِ ، وَاَنْ يَّقُوْلُوْا: مَاشَاءَ اللهُ ثُمَّ شِئْتَ.

"*Tum (musalman) log shirk karte ho ke youn kehte ho,* 'مَاشَآءَ اللهُ وَشِئْتَ' *jo Allah Ta'ala chaahe aur tum chaaho. Neez tum kehte ho* 'وَلْكَعْبَةِ' *Kaaba ki qasam, to Nabi* ﷺ *ne Sahaba Kiraam* ﷺ *ko hukm diya ke qasam uthaani ho to Kaaba ki bajaae Rabb-e-Kaaba ki qasam uthaae'n aur* 'مَاشَآءَ اللهُ وَشِئْتَ' *Ma sha Allahu wa Shi-ta ki bajaae* 'مَاشَآءَ اللهُ ثُمَّ شِئْتَ' *Ma Shaa Allahu Summa Shi-ta kaha karen ke jo Allah Ta'ala chaahe'n aur phir Aap chaahe'n*". (Isko Nasai ne riwayat kiya hai aur sahih kaha hai)

Sunan Nasai hi mein Hazrat Ibne Abbas ﷺ se marwi hai ke ek (1) aadmi ne Nabi ﷺ se ye kaha: 'مَاشَآءَ اللهُ وَشِئْتَ' yaane "Jo Allah Ta'ala chaahe aur Aap ﷺ chaahe'n". To Aap ﷺ ne farmaya: 'اَجَعَلْتَنِيْ لِلّٰهِ نِدًّا؟ مَاشَآءَ اللهُ وَحْدَهُ' "*Toone mujhe Allah Ta'ala ka shareek thehraa diya hai (sirf itna kaha karo) Jo Allah akela chaahe*". (Sunan Nasai)

Hazrat Ayesha ﷺ ke maadri bhai Hazrat Tufail ﷺ se riwayat hai ke: Maine khwaab mein dekha ke goya mera guzar yahoodiyo'n ki ek jamaat ke paas se hua. Maine kaha tum acche log ho, agar Hazrat Uzair ﷺ ko Allah Ta'ala ka beta na kaho. To unho'n ne jawaban kaha: "Tum bhi acche ho agar 'مَاشَآءَ اللهُ وَشَاءَ مُحَمَّدٌ' 'Jo Allah Chaahe Aur Muhammad ﷺ Chaahe' *na* kaho. To uske baad mera guzar isaaiyo'n ke ek (1) giroh ke paas se hua. Maine kaha tum acche log ho, agar Maseeh Isa ﷺ ko Allah Ta'ala ka beta na kaho. Unho'n ne jawab kaha tum bhi agar 'مَاشَآءَ اللهُ وَشَاءَ مُحَمَّدٌ' 'Jo Allah Chaahe Aur Muhammad ﷺ Chaahe' na kaho to bahut acche ho. Subah hui to maine ye khwaab kuch logon se zikr kiya. Phir Rasool Allah ﷺ ki khidmat mein aayat aur Aap ﷺ se saari baat zikr ki.

Aap ﷺ ne farmaya: "*Tum ne ye khwaab kisi ko bataaya bhi hai?*" Maine kaha: Ji haa'n (Aap ﷺ khutba dene ke liye khade hue) Allah Ta'ala ki hamd-o-sana ke baad Aap ﷺ ne farmaya: "*Amma Ba'ad! Tufail ne khwaab dekha hai aur usne baaz ko bataaya bhi hai. Tum ek (1) jumla bola karte ho, tumhe'n is baat se rokne mein mere liye falaa'n-flaa'n cheez (sharm) maane'*[1] *thi.* 'مَاشَآءَ اللّٰهُ وَشَاءَ مُحَمَّدٌ' *'Tum Jo Allah Chaahe Aur Muhammad ﷺ Chaahe' na kaha karo, balke sirf* 'مَاشَآءَ اللّٰهُ' *'Jo Allah Chaahe' kaha karo*".

Masaail

① Yahoodi Shirk-e-asghar se waaqif the.

② Insaan ki khwaahish ho to haq aur baatil ko maaloom karne ki koshish karta hai.

③ Aane waale ne kaha 'مَاشَآءَ اللّٰهُ وَشِئْتَ' '*Jo Allah chaahe aur Muhammad ﷺ Chaahe*' kaha to Aap ﷺ ne nagawaari ka izhaar kiya aur farmaya ke toone mujhe Allah Ta'ala ka shareek thehraaya hai. To jis ne youn kaha: 'مَالِيْ مَنْ اَلُوْذُ بِهٖ سِوَاكَ' ke "Ya Rasool Allah ﷺ aap ke siwa koi aisa nahi jis ki main panaah haasil kar saku'n". Uske mushrik hone mein kya shak hai?

④ 'مَاشَآءَ اللّٰهُ وَشِئْتَ' '*Jo Allah Chaahe Aur Muhammad ﷺ Chaahe*' waghaira kalimaat shirk-e-akbar nahi hain. (Warna Aap ﷺ usse rok dete) aur youn na farmate ke tumhe'n is lafz se rokne mein mujhe hich-kichaahat maane' rahi.

⑤ Accha khwaab bhi wahee ki ek (1) qism hai.

⑥ Accha khwaab kabhi-kabhaar baaz ahkaam ki mashriiiyat ka sabab ban jaata hai.

[1] T: (مَانِع) Manaa karne waala, rokne waala [RKT]

Baab: 45 Zamaane Ko Gaali Dena Dar-haqiqat Allah Ta'ala Ko Eeza Pohonchaane Ke Mutaraadif Hai

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ وَقَالُوْا مَا هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوْتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَآ اِلَّا الدَّهْرُ ۚ وَمَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۚ اِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّوْنَ ۝٢٤ ﴾

Aur wo kehte hain hamari zindagi to sirf dunya hi ki hai ke ham (yahan) marte aur jeete hain aur zamana hame'n maar deta hai aur unhe'n haqiqat ka kuch ilm nahi aur mahez gumaan se kaam lete hain. (Surah al-Jaasiya: 24)

Hazrat Abu Huraira ﷺ Nabi ﷺ se riwayat karte hain ke Aap ﷺ ne farmaya ke Allah Ta'ala ne irshad farmaya:

يُؤْذِينِيْ ابْنُ آدَمَ ، يَسُبُّ الْدَّهْرَ وَاَنَا الْدَّهْرُ ، اُقَلِّبُ الْلَّيْلَ وَالْنَّهَارَ.

"*Ibne aadam zamaane ko gaali de kar (bura bhala keh kar) mujhe eeza deta hai, kyounke main hi zamaana (ka khaaliq aur maalik) hu'n. Din raat ko main hi tabdeel karta hu'n*". (Sahih Bukhari)

Aur ek riwayat mein hai ke: 'لَا تَسُبُّوْا الْدَّهْرَ ، فَإِنَّ اللهَ هُوَ الْدَّهْرُ' *"Zamaane ko bura bhalaa na kaho, kyounke dar asal Allah Ta'ala hi zamaana hai"*.

Masaail

① Zamaane ko gaali dene aur bura-bhala kehne ki mumaaniat hai.

② Zamaane ko bura-bhala kehne ko Rasool Allah ﷺ ne Allah Ta'ala ko eeza pohonchaana qaraar diya hai.

③ 'فَإِنَّ اللهَ هُوَ الْدَّهْرُ' par ghaur-o-fikr karna chaahiye.

④ Basa-auqaat insaan sabb-o-shitam ka murtakib ho jaata hai, agarche uski niyyat na bhi ho.

Baab: 46 Qaazi al-Qazaa-at Waghaira Alqaab Ki Sharai Haisiyat

Hazrat Abu Huraira ﷺ Nabi ﷺ se riwayat karte hain ke Aap ﷺ ne farmaya:

اَنَّ اَخْنَعَ اسْمٍ عِنْدَ اللّٰهِ رَجُلٌ تَسَمَّى مَلِكَ الْأَمْلَاكِ ، لَا مَالِكَ إِلَّا اللّٰهُ.

"*Allah Ta'ala ke nazdeek sab se ghatiya aur haqeer wo shakhs hai jo apne aapko shahinsha kehlwaae, dar haqiqat Allah Ta'ala ke siwa koi baadshah nahi*". (Sahih Bukhari)

Hazrat Sufyaan رحمه الله ne 'ملك الاملاك' 'Malik al-Amlaak' "*Baadshaaho'n ka baadshah*" ka tarjuma "*Shahaan-e-shaah*" yaane "*Shahinsha*" kiya hai.

Ek (1) aur riwayat mein ye alfaaz bhi waarid hain:

أَغْيَظَ رَجُلٍ عَلَى اللّٰهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَخْبَثَهُ.

Qiyaamat ke din Allah Ta'ala ke nazdeek sab se ziyada maghzoob aur bada khabees shakhs (wo hai jo apne aapko shahinsha kehel-waae).

Masaail

① Kisi ko 'ملك الاملاك' "Malik-ul-Amlaak", yaane shahinsha kehne ki mumaaniat hai.

② Is qism ke deegar alfaaz, asma aur alqaab bhi mana hain. Jaisa ke Sufyaan رحمه الله ne misaal de kar samjhaaya.

③ Is qism ke alfaaz ki napasandeedgi ko samjahna aur un par ghaur karna chaahiye. Agarche dil mein is lafz ke haqiqi maane muraad na bhi ho'n tab bhi ye naapasandida aur mamnoo hain.

④ Samajhna chaahiye ke aise alqaab ko sirf Allah Ta'ala ki azmat-o-jalaal ke pesh-e-nazar napasand aur mana kiya gaya hai.

Baab: 47 Allah Ta’ala ke Asmaa-e-husna Ki Taazeem Aur Is Wajah Se (Kisi Ke) Naam Ki Tabdeeli

Hazrat Abu Shuraih ﷺ se marwi hai ke unki kuniyat Abul Hakam thi to Aap ﷺ ne unhe’n farmaya:

إِنَّ اللهَ هُوَ الْحَكَمُ ، وَإِلَيْهِ الْحُكْمُ ، فَقَالَ: إِنَّ قَوْمِيْ إِذَا اخْتَلَفُوْا فِيْ شَيْءٍ أَتَوْنِيْ فَحَكَمْتُ بَيْنَهُمْ ، فَرَضِيَ كِلَا الْفَرِيْقَيْنِ ، فَقَالَ: مَا أَحْسَنَ هَذَا ، فَمَا لَكَ مِنَ الْوَلَدِ؟ قُلْتُ: شُرَيْحٌ ، وَمُسْلِمٌ ، وَعَبْدُاللهِ ، قَالَ فَمَنْ اَكْبَرُهُمْ؟ قُلْتُ: شُرَيْحٌ ، قَالَ: فَأَنْتَ اَبُوْ شُرَيْحٍ.

‘Hakam’ to Allah Ta’ala hai aur Hukm bhi isi ka (naafiz hota) hai. To Abu Shuraih ﷺ ne kaha: Meri qaum mein jab kisi baat par ikhtilaaf ho jaae to mere paas aate hain to main unka faisla kar deta hu’n. Jis par dono fareeq raazi ho jaate hain. Aap ﷺ ne farmaya: “*Ye kaisi acchi baat hai*”. Phir farmaya: “*Tumhari aulaad mein kaun-kaun hain?*” Maine kaha Shuraih, Muslim aur Abdullah. Aap ﷺ ne poocha: “*Un mein sab se bada kaun hai?*” Maine kaha: Shuraih. To Aap ﷺ ne farmaya: “*Tum Abu Shuraih ho*”. (Rawaahu Abu Dawood waghairahi)

Masaail

① Allah Ta’ala ke Asmaa-o-sifaat ka mukammal ehteraam, agarche doosre ke liye istemaal karte waqt unke maane maqsood na hi ho.

② Allah Ta’ala ke asmaa ke ehteraam ke pesh-e-nazar (shirkiya aur ghalat) naamo’n ko tabdeel kar dena.

③ Kuniyat rakhne ke liye sab se bade bete ka intekhaab karna.

Baab: 48 Allah Ta'ala Quran-e-Majeed Aur Rasool Allah ﷺ Ka Mazaaq Udaane Waale Shakhs Ka Hukm

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوْضُ وَنَلْعَبُ ؕ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ وَرَسُوْلِهٖ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٦٥﴾ ﴾

Aur agar Aap ﷺ unse pooche'n (ke tum kya baate'n kar rahe the?) To kahenge ham to younhi baat cheet aur dillagi kar rahe the. Aap ﷺ unse keh de'n ke tumhari dillagi ke liye Allah Ta'ala us aayat aur uske rasool hi (reh gae) hain. (Surah at-Tawba: 65)

Hazrat Ibne Umar ؓ, Muhammad bin Kaab ؒ, Zaid bin Aslam ؒ aur Qataada ؒ se riwayat hai. Un sab ki riwayat aapas mein mil gai hain (unke alfaaz zara mukhtalif hain, lekin mafhoom ye hai ke) Gazwa-e-Tabuk mein ek (1) munafiq na kaha: Ham ne pet ke pujari, zabaan ke jhoote aur maidaan-e-jung mein sab se ziyada buzdil, un ilm waalo'n se badh kar aur koi nahi dekhe. Iski muraad Rasool Allah ﷺ aur Aap ﷺ ke Qaari Sahaba ؓ the.

Awf bin Maalik ؓ ne use kaha ke tu jhoota hai aur (pakka) munafiq hai. Main tumahri baat Nabi ﷺ ko zaroor bataunga. Chunache Awf ؓ bataane ki gharz se aapke paas gae, magar unke aane se pehle wahee naazil ho chuki thi. Wo munafiq bhi Aap ﷺ ki khidmat mein (maazarat[1] ke liye) aapohoncha. Aap ﷺ ountni par sawaar ho kar rawaana ho chuke the. Wo bola ya Rasool Allah ﷺ Ham log to mahez dil behlaane ke liye aisi baat cheet aur sawaro'n ki si baate'n kar rahe the. Taake safar ki mashaqqat tae kar sake'n (aur boriyat na ho) Hazrat Abdullah bin Umar ؓ farmate hain: Wo manzar ab bhi mere saamne hai.

Goya wo shakhs Aap ﷺ ki oontni ke kajaawe[2] ki rassi ke saath chimta hua hai aur patthar uske paao'n (raaste se) hata rahe hain aur wo keh raha hai: Ham to mahez baat-cheet aur dillagi kar rahe the aur Rasool Allah ﷺ farma rahe hain:

[1] T: (مَعْذَرَت) Uzr, heela, bahaana, moaafi [RKT]

[2] T: (كجاوَه) Sawaariyo'n ke baithne ke liye oont ki kamar ke dono taraf latki hui tokre ki shakl ki nashiste'n. Jis mein ek-ek (1-1) ya do-do (2-2) sawariyaa'n baith sake'n [RKT]

﴿ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ وَرَسُوْلِهٖ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُوْنَ ۝ لَا تَعْتَذِرُوْا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيْمَانِكُمْ ﴾

Kya tum Allah Ta'ala, uski aayaat aur uske rasool ﷺ se hasi karte ho. Tum ne imaan laane ke baad (ye baat karke) kufr ka irtekaab kiya hai. Chunache Aap ﷺ na to uski taraf iltefaat farma rahe the aur na us par kuch mazeed farma rahe the. (Surah at-Tawba: 65-66)

Masaail

① Isse bada masla ye saabit hua ke jo shakhs Rasool Allah ﷺ ya Sahaba Kiraam رضي الله عنهم ka mazaaq udaae, wo kaafir hai.

② Jo bhi aisi baat kare, khwaah koi ho, us par is aayat ki raushni mein (kufr ka) hukm lagaaya jaaega.

③ Chughli aur Allah Ta'ala aur uske Rasool ﷺ ke liye nasihat aur khair khwaahi karne mein farq hai.

④ Allah Ta'ala ki pasandeeda cheez Afw aur dar-guzar aur Allah Ta'ala ke dushmano'n ke saath sakhti se pesh aane mein farq hai.

⑤ Baaz uzr naa-qaabil-e-qubool hote hain.

Baab: 49 Allah Ta'ala Ke Inaamaat-o-Ehsanaat Ka Shukriya

Irshaad-e-Ilaahi hai:

﴿ وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِيْ ۙ وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً ۙ وَّلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى ۚ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِمَا عَمِلُوْا ۬ وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ۝ ﴾

Aur agar takleef pohonchne ke baad ham use apni rahmat ka maza chakhaate hain to kehta hai: Ye to mera haq tha aur main nahi samajhta ke qiyaamat (kabhi) aaegi aur agar main waaqai apne Rabb ki taraf lautaya gaya to meri liye waha'n bhi khushaali hai. Pas kufr karne waalo'n ko ham zaroor bataenge ke wo kya kaam karte rahe aur unhe'n ham sakht azaab se do-chaar karenge. (Surah Fussilat: 50)

Mujahid رحمه الله ne ﴿هٰذَا لِيْ﴾ ki tafseer mein farmaya: 'هَذَا بِعَمَلِيْ وَاَنَا مَحْقُوْقٌ بِهٖ' ke ye

maal-o-daulat to meri mehnat-o-kaawish ka nateeja hai aur main uska mustahiq hu'n.

Ibne Abbas ﷺ is lafz ki tafseer mein farmate hain: 'لا ريد من عندى' ھski muraad ye hai ke ye maal to hai hi mera.

Ayat-e-Mubaarka ﴿اِنَّمَآ اُوْتِيْتُهٗ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِىْ﴾ [1] (Ke ye maal mujhe mere ilm ki badaulat mila hai). Ki tafseer mein Qataada ﷺ ne kaha: 'عَلَى عِلْمٍ مِنِّى بِوُجُوْهِ الْمُكَاسِبِ' Yaane wo kehta hai ke ye maal mujhe kamaai ke tajarbe aur ilm ki badaulat mila hai. Doosre ahle ilm ne is aayat ki tafseer mein kaha: Wo kehta hai ke ye maal-o-daulat mujhe is liye mila ke main Allah Ta'ala ke ilm mein uska ahle hu'n". Aur Mujahid ke qaul ke maane bhi yehi hai ke ye maal-o-daulat mujhe buzurgi-o-sharf ki bina par mila hai.

Hazrat Abu Huraira ﷺ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne irshad farmaya: "Bani Israel mein teen (3) aadmi the, jin mein ek (1) kodhi, doosra ganja aur teesra naabina tha. Allah Ta'ala ne aazmaaish ki gharz se unki taraf ek (1) farishta bheja. Wo farsha-abras (Bars ke mareez yaane safed kodh waale) ke paas aaya aur usse poocha tumhe'n konsi cheez sab se ziyada pasand hai? Mareez ne kaha: Accha rang aur khoobsurat jild aur ye ke mujhe ye bimaari rafa'a ho jaae. Jiske sabab log mujhse nafrat karte hain.

Farishta ne us par haath phera to uski bimaari rafa' ho gai. Accha rang aur khoobsurat jild mil gai. Farishte ne phir poocha tumhe'n kaunsa maal ziyaada pasand hai? Usne kaha oont ya gaae (raawi Ishaq ko un dono lafzo'n ke baare mein taraddud ke kaunsa lafz us ne kaha) Chunache use haamila oontni di gai aur farishte ne dua ki Allah tere liye aur is oontni mein barkat farmae.

Iske baad wo farishta ganje ke paas aaya aur isse kaha: Tujhe kaunsi cheez ziyada pasand hai? Usne kaha khoobsurat baal aur ye ke mujh se

[1] T: Mujhe to ye (maal) mahez is ilm ki bina par diya gaya hai jo mere paas hai. (Surah al-Qasas: 78) [RSB]

ye bimaari rafa' ho jaae, jis ki wajah se log mujhe se nafrat karte hain.

Farishta ne us par haath phera, uski bimaari kahtam hogai aur use khubsoorat baal mil gae. Farishte ne usse poocha tumhe'n kaunsa maal ziyaada pasand hai? Usne kaha oont ya gaae. Chunaache use ek (1) haamila gaae de di gai. Farishte ne dua ki: Tere liye Allah Ta'ala us gaae mein barkat farmae. Iske baad wo farishta naabina ke paas aaya aur usse kaha tujhe kaunsi cheez ziyada pasand hai? Usne kaha: Ye ke Allah Ta'ala mujhe meri binaai lautaa de. Taake main logon ko dekh saku'n.

Farishte ne us par haath pehera to Allah Ta'ala ne uski binaai lautaadi. Farishte ne kaha: Tumhe'n kaunsa maal ziyada pasand hai? Usne kaha: Bakriya'n. Chunache use haamila bakri dedi gai. Kuch arsa baad oontni ne khoob bacche diye. Gaae aur Bakri ne bhi khoob bacche jane. Chunache saabiqa kodhi ki oonto'n se ek (1) waadi bhar gai aur gaae aur bakri waalo'n ke paas bhi gae aur bakriyo'n ka maidaan bhar gaya.

Phir wo farishta abras (kodhi) ke paas uski pehli shakl-o-soorat mein aaya aur kaha main miskeen ghareeb aadmi hu'n. Mera zaad-e-raah khatam ho gaya hai. Aaj Allah Ta'ala ki madad, ya phir aapke taawoon ke baghair ghar nahi pohonch sakta. Jis Allah Ta'ala ne aapko khoobsurat rang, khoobsurat jild aur is qadr kaseer maal ataa kiya hai. Uske naam par ek (1) oonth maangta hu'n, taake main us par safar kar ke ghar pohonch jaau'n.

Us aadmi ne kaha: Meri zarurate'n bahut ziyada hain (main tumhe'n oonth nahi de sakta). To farishte ne kaha: Ghaliban main tujhe acchi tarah jaanta hu'n. Kya tu abras (kodha) na tha? Log tujhse nafrat karte the aur tu intehaai ghareeb tha. Allah Ta'ala ne tujhe ye maal ataa kiya. Wo bola: Ye maal to mujhe abaa-o-ajdaad se wiraasat mein mila hai. Farishte ne kaha: Agar tu is baat mein jhoota ho to Allah Ta'ala tujhe pehle jaisa banade.

Phir wo farishta use pehli shakl-o-soorat mein ganje ke paas aaya aur use bhi wohi baate'n kahe'n jo abras (kodhey) se kahi thee'n to usne bhi wohi jawab diye. To farishte ne kaha: Agar tu jhoota hua to Allah Ta'ala tujhe waisa hi karde jaisa to pehle tha.

Phir wo farishta usi pehli shakl-o-soorat mein us naabina ke paas aaya aur kaha: Main ek (1) ghareeb musaafir hu'n, mera zaad-e-raah khatam ho gaya hai. Allah Ta'ala ki madad, ya phir aapke taawoon ke baghair main aaj ghar nahi pohonch sakta. Jis Allah Ta'ala ne aapko binaai ataa ki. Us ke naam par aapse ek (1) bakri ka sawaal hai taake main apna safar mukammal kar saku'n.

Usne kaha main naabina tha. Allah Ta'ala ne mujhe meri binaai lautadi. Jitna chaaho, le jao aur jo chaaho chod jaao. To aaj Allah Ta'ala ke naam par jo kuch le jaae. Main tujhse kuch na kahunga. To farishte ne kaha apna maal apne paas hi rakho, tumhara imtehaan liya gaya. Allah Ta'ala tujh se raazi aur tere doosre dono saathiyo'n se naraaz ho gaya hai. (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Masaail

① Surah al-Fussilat ki aayat 50 ki tafseer (jis mein na-shukre insaan ko waeed sunaai gai)

② ﴿لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِيْ﴾ ki tafseer.

③ ﴿اِنَّمَآ اُوْتِيْتُهٗ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِيْ﴾ ki tafseer.

④ In teen (3) afraad ke is ajeeb waaqia mein jo azeem ibrate'n poshida hain, ki taraf ishara hai.

Baab: 50 Aulaad Milne Par Allah Ta’ala Ke Saath Shirk Karna

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ فَلَمَّآ اٰتٰىهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَآ اٰتٰىهُمَا ۚ فَتَعٰلَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿١٩٠﴾ ﴾

Jab Allah Ta’ala ne unhe’n sahih-o-tandrust baccha diya to unho’n ne is inaayat mein doosro’n ko Allah ka shareek thehra diya. Pas Allah Ta’ala un shirkiya baato’n se jo ye karte hain, buland tar hai. (Surah al-Aaraaf: 190)

Ibne Hazm ؒ kehte hain: Musalmano ka is baat par ittefaaq hai ke jis naam mein ghairullah ki abdiyyat ka izhaar ho wo haraam hai. Masalan Abd Amr aur Abdul Kaaba waghaira. Albatta Abdul Muttalib isse Mustasna hai. (Kyounke uska maane Ghulam ka hai. Ye lafz is maane mein mustaamal[1] nahi jo Allah ke abd se muraad hota hai)

Mazkoora-baala aayaat ki tafseer mein Hazrat Ibne Abbas ؓ famate hain: Jab Adam-o-Hawwa عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام aapas mein mile to hawa haamila huwee’n. Iblees unke paas aaya aur kehne laga mein wohi hu’n, jis ne tumhe’n jannat se nikaala. Tum meri baat maano, warna main uske sar par baara-seengha ke do (2) seengha bana doonga. Jinki wajah se ye baccha tumhara pet cheer kar nikle ga. Main ye kar doonga, main wo kar doonga, aise baate’n kar ke unhe’n khoob daraaya dhamkaya aur kaha tum is bacche ka naam Abdul Haaris rakhna. Chunace Hazrat Adam-o-Hawwa (alahimus salaam) ne is ki baat na mani aur bacha murda paeda hua.

Hawwa dobaara haamila huwee’n to shaitaan ne aakhir phir wohi baat kahi, lekin Adam-o-Hawwa عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام ne uski koi baat na maani aur baccha murda paeda hua. Phir jab teesri martaba haamila huwee’n, to shaitaan phir aaya aur wohi baate’n karne laga. Unke dil mein bacche ki mohabbat paeda hui aur unho’n ne bacche ki wilaadat ke baad uska naam Abdul Haaris rakh diya. Yaane: ﴿ جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَآ اٰتٰىهُمَا ﴾ ke maane hai. (Ibne Abi Haatim)

Ibne Abi Haatim hi ne use ba-sanad-e-Sahih Hazrat Qataadah ؒ se

[1] T: Istemaal hone waala, istemaal-shuda [RKT]

bayan kiya hai wo is aayat ke mutaalliq farmate hain ke “Adam-o-Hawwa ne shaitaan ka maana tha, uski ibaadat nahi ki thi”.

Neez Ibne Abi Haatim hi ne ba-sanad Sahih Mujhaid رحمہ اللہ ﴿لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا﴾ ki tafseer mein ye bayan kiya hai ke Adam aur Hawwa ko khadsha tha ke mubaada hamara bacha insaan na ho.

Hazrat Hasan Basri رحمہ اللہ aur Saeed رحمہ اللہ waghaira se bhi is qism ke aqwaal marwi hain.

Masaail

① Har wo naam jis mein abdiyyat ki nisbat ghairullah ki taraf ho, haraam hai.

② Surah al-Aaraaf ki aayat 190 ki tafseer (jis mein shirkiya naamo’n se mana kiya gaya hai)

③ Qissa mazkoora mein jis shirk ka zikr hai, wo sirf naam rakhne ki hadd tak tha, haqiqi shirk na tha.

④ Kisi ke yahan sahih-o-tandrust beti paeda ho to ye bhi Allah Ta’ala ki bahut badi nemat hai.

⑤ Aslaaf-e-ummat shirk fil-itaa-ah aur shirk fil-ibaadah mein farq karte the.

Baab: 51 Asmaa-e-husna Ka Bayan

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ وَلِلّٰهِ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوْهُ بِهَا ۪ وَذَرُوا الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اَسْمَآىِٕهٖ ۭ ﴾

Aur Allah Ta’ala ke acche-acche naam hain, pas tum use unhi naamo’n se pukaaro aur un logo’n ko chod-do jo uske naamo’n mein ilhaad (kajee) karte hain. (Surah al-Aaraaf: 180)

Hazrat Abdullah bin Abbas ﷺ se is aayat ki tafseer mein ilhaad ka maane shirk naql kiya hai. Ibne Abbas ﷺ hi ka qaul hai ke mushrikeen ne “Allah Ta’ala” se “Al Laat” aur “Al Azeez” se “Al Uzza” musthaq kiya hai. (Ibne Abi Haatim)

Amash ka qaul hai ke Asma-e-Ilaahi mein Ilhaad se murad ye hai ke wo un mein se aise naamo’n ko bhi daakhil kar jaate hain jo us mein shaamil nahi hain.

Masaail

① Allah Ta’ala ke liye asma ka isbaat hai.

② Allah Ta’ala ke sab naam acche hain.

③ Asma-ul-husna ke zariye dua maangne ka hukm aaya hai.

④ Jo jaahil aur mulhid unka inkaar karen, unse muaaraza nahi karna chaahiye.

⑤ Asma-e-Ilaahi mein ilhaad ki tafseer bayan hui.

⑥ Ilhaad karne waalo’n ke liye waeed tahdeed ka pata chala.

Baab: 52 Al Salaam Alallaah Kehne Ki Mumaaniat

Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ kehte hain ke namaz mein jab ham Nabi ﷺ ke saath hote, to ham 'اَلسَّلَامُ عَلَى اللهِ مِنْ عِبَادِهِ ، اَلسَّلَامُ عَلَى فُلَانٍ وَفُلَانٍ' 'As Salaamu Alallahi Min Ibadihi As Salaamu Alaa Fulaanin wa Fulaanin' (Allah Ta'ala par is ke bando'n ki taraf se salaam ho, falaa'n-falaa'n shakhs par bhi salaam ho) kehte to Nabi ﷺ ne farmaya: 'لَا تَقُوْلُوْا السَّلَامُ عَلَى اللهِ ، فَإِنَّ اللهَ هُوَ السَّلَامُ' As Salaamu Alallaah na kaha karo, kyounke Allah Ta'ala to khud as Salaam (Salamati waala) hai. (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Masaail

① Salaam ki tafseer-o-wazaahat bayan hui.

② Ye kalma musalmano ka ek-doosre ke liye tohfa hai.

③ Ye kalma Allah Ta'ala ke baare mein kehna durust nahi.

④ Allah Ta'ala ke baare mein ye lafz na kehne ki illat-o-sabab ka pata chala

⑤ Is tahiyya ki taaleem jo Allah Ta'ala ke liye zeba aur layaq hai. Yaane 'اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ وَالْصَّلَوَاتُ وَالْطَّيِّبَاتُ'

Baab: 53 Aye Allah Agar Tu Chaahta Hai To Mujhe Bakhsh De Kehne Ka Hukm

Hazrat Abu Huraira ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَا يَقُلْ اَحَدُكُمْ: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ اِنْ شِئْتَ ، اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنِيْ اِنْ شِئْتَ ، لِيَعْزِمِ الْمَسْئَلَةَ فَإِنَّ اللهَ لَا مُكْرِهَ لَهُ.

Tum mein se koi youn dua na kare ke Ya Allah! Agar tu chaahta hai to mujhe bakhsh de. Ya Allah! Tu chaahta hai to mujh par rahem farma. Balke Allah Ta'ala se poore wusooq se sawaal-o-dua kare kyounke koi Allah Ta'ala ko majboor karne aur us par dabaao daalne waala nahi. (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Aur hai: ‘وَلْيُعَظِّمِ الرَّغْبَةِ ، فَإِنَّ اللهَ لَا يَتَعَاظَمُهُ شَيْءٌ اَعْطَاهُ’ *"Aur chaahiye ke wo Allah Ta'ala se badi-badi raghbat aur khwaahish kare, kyounke uske yahan koi cheez badi nahi*". (Sahih Muslim)

Masaail

① Dua mein istisna ki mumaaniat yaane youn na kehna chaahiye ke Ya Allah! Tu chaahta hai to mujhe bakhshde.

② Dua mein istisna ki mumaaniat ki illat bayan hui hai.

③ Poore wusooq se dua karne ka hukm hai.

④ Allah Ta'ala se badi raghbat-o-khwaahish karne ka hukm hai.

⑤ Allah Ta'ala se badi-badi raghbat-o-khuwashih karne ke hukm ki illat ka pata chala hai.

Baab: 54 Mera Ghulam Ya Meri Laundi Kehne Ki Mumaaniat

Hazrat Abu Huraira ﷺ se riwayat hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَا يَقُلْ اَحَدُكُمْ اَطْعِمْ رَبَّكَ ، وَضِّىْءَ رَبَّكَ ، وَلْيَقُلْ: سَيِّدِىْ وَمَوْلَايَ ، وَلَا يَقُلْ اَحَدُكُمْ: عَبْدِيْ وَأَمَتِيْ ، وَلْيَقُلْ: فَتَايَ وَفَتَتِىْ وَغُلَامِىْ.

Tum Mein se koi (apne ghulam ko) youn na kahe Ke apne Rabb (Aaqa) ko khana khilaa. Apne Rabb (Aaqa) ko wazu kara, balke youn kahe, mera sardar, mera aqaa aur tum mein se koi apne Ghulam ya laundi ko mera banda ya bandi na kahe. Balke youn kahe, mera khadim, meri khadema aur mera Ghulam. (Sahih Muslim)

Masaail

① ‘عَبْدِيْ وَأَمَتِيْ’(Mera ghulam aur meri laundi) ke alfaaz kehna mana hain.

② Koi bhulam apne aaqa ko Rabbi (mera Rabb) na kahe, aur na kisi ghulam ko youn kaha jaae ke ‘اَطْعِمْ رَبَّكَ’ apne Rabb ko khana khila.

③ Maalik aur Aaqa to taaleem di gai hai, ke wo ‘عَبْدِيْ’ aur ‘أَمَتِيْ’ ki bajaae ‘فتاى ، فتاتى’ aur ‘غلامى’ ke alfaaz istemaal kare.

④ Ghulam ko taaleem di gai hai ke wo apne aaqa ko ‘سيدى’ aur ‘مولاى’ ke alfaaz se pukaare.

⑤ Isme asal maqsad ye hai ke aqida-e-tauheed mukammal taur par pukhta ho hatta ke alfaaz ke istemaal mein bhi tauheed ke pesh-e-nazar ehtiyaat shart hai.

Baab: 55 Allah Ta’ala Ke Naam Par Sawal Karne Waale Ko Khaali Haath Na Lautaaya Jaae

Hazrat Abdullah bin Umar ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

مَنْ سَأَلَ بِاللّٰهِ فَأَعْطُوْهُ ، وَمَنِ اسْتَعَاذَ بِاللّٰهِ فَأَعِيْذُوْهُ ، وَمَنْ دَعَاكُمْ فَاَجِيْبُوْهُ ، وَمَنْ صَنَعَ إِلَيْكُمْ مَعْرُوْفًا فَكَافِئُوْهُ ، فَإِنْ لَّمْ تَجِدُوْا مَا تُكَافِئُوْنَهُ فَادعُوْا لَهُ حَتّٰى تَرَوْا اَنَّكُمْ قَدْ كَافَاْتُمُوْهُ.

Jo shakhs Allah Ta’ala ke naam par sawal kare, use (kuch na kuch) do. Aur jo shakhs Allah Ta’ala ka waasta de kar panaah talab kare, use panaah do aur jo shakhs tumhari daawat kare, uski daawat qubool karo aur jo shakhs tumhare saath neki aur hasan sulook kare, tum bhi use uska badla do. Agar tum badla na de sako to uske haq mein is qadr dua karo ke tumhe’n yaqeen ho jaae ke tum ne uska badla chuka diya hai.
(Rawaahu Abu Dawood; Nasai ba-sanad-e-sahih)

Masaail

① Jo shakhs Allah Ta’ala ka waasta de kar panaah talab kare, use panaah di jaae.

② Jo shakhs Allah Ta’ala ka naam le kar sawal kare, use kuch na kuch dena chaahiye.

③ Daawat qubool karne ka hukm.

④ Kisi ke husn-e-sulook ka badla dena chaahiye.

⑤ Jo shakhs ehsaan ka badla na de sakta ho, wo mohsin ke haq mein dua hi karde.

⑥ Mohsin ke haq mein is qadar dua kare, ke yaqeen ho jaae ke ab badla chukaya ja chuka hai.

Baab: 56 Allah Ta'ala Ka Waasta De Kar Sirf Jannat Maangi Jaae

Hazrat Jaabir ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

لَا يُسْأَلُ بِوَجْهِ اللهِ إِلَّا الْجَنَّةُ. (Rawaahu Abu Dawood)

Allah Ta'ala ka waasta de kar jannat ke siwa kuch na manga jaae. (Rawaahu Abu Dawood)

Masaail

① Allah Ta'ala ka waasta de kar sab se bade maqsood-o-matloob (jannat) ke alaawa kuch na maanga jaae.

② Allah Ta'ala ke liye chehra ka isbaat ho raha hai.

Baab: 57 Kisi Pareshaani Ke Baad "Agar" Kehne Ka Hukm

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ يَقُوْلُوْنَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هٰهُنَا ﴾

Ye log kehte hain agar hamare bas mein kuch hota to ham yahan qatl na hote. (Surah Aale Imran: 154)

Neez irshad hai:

﴿ اَلَّذِيْنَ قَالُوْا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوْا لَوْ اَطَاعُوْنَا مَا قُتِلُوْا ﴾

Ye wo log hain, jo khud to (gharo'n mein) baithe rahe aur apne (un) bhaiyo'n ki nisbat (jinho'n ne Allah Ta'ala ki raah mein jaane'n qurban kee'n) kehne lage ke agar ye hamari baat maan lete to maare na jaate. (Surah Aale Imran: 168)

Aur Hazrat Abu Huraira ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ irshad farmaya:

اِحْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ ، وَاسْتَعِنْ بِاللهِ ، وَلَا تَعْجَزَنَّ ، وَإِنْ اَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ: لَوْ أَنِّيْ فَعَلْتُ كَذَا لَكَانَ كَذَا وَكَذَا ، وَلَكِنْ قُلْ: قَدَّرَ اللهُ وَمَا شَاءَ فَعَلَ ، فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ.

Us cheez ki hirs kar jo tere liye mufeed ho aur sirf Allah Ta'ala se madad

maang aur aajiz ho kar na baith ja. Aur agar tujhe koi musibat aur pareshani aapohonche to youn na keh ke agar main ye kar leta to youn ho jaata. Balke youn keh ye Allah ka faisla hai, us ne jo chaaha so kiya. Is liye ke “agar” kehna shaitaani amal daakhil ka sabab banta hai. (Sahih Muslim)

Masaail

① Surah Aale Imran ki do (2) aayaat (154, 168) ki tafseer. (Jis mein kalma “agar” kehne waalo’n ka tazkira hai)

② Kisi musibat aur pareshani ke aane par “agar” mana hai.

③ “Agar” kehne ki mumaaniat ki illat ke usse shaitaani amal daakhil ka darwaza khul jaata hai.

④ Acchi guftagu ki taraf rehnumaai hai.

⑤ Mufeed cheez ka shauq-o-hirs karne aur is silsile mein Allah Ta’ala se madad maangne ka hukm hai.

⑥ Iske bar-aks aajiz ban kar baith rehne se mumaaniat mana kiya gaya hai.

Baab: 58 Hawa Aur Aandhi Ko Gaali Dene Ki Mumaaniat

Hazrat Ubai bin Kaab ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne irshad farmaya:

لَا تَسُبُّوْا الرِّيْحَ ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مَا تَكْرَهُوْنَ فَقُوْلُوْا: اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ الرِّيْحِ وَخَيْرِ مَا فِيْهَا وَخَيْرِ مَا أُمِرَتْ بِهِ ، وَنَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هٰذِهِ الرِّيْحِ وَشَرِّ مَا فِيْهَا وَشَرِّ مَا أُمِرَتْ بِهِ.

Hawaa ko gaali na do (2), jab tum naapasandida (hawa) dekho to ye dua padho 'اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ الرِّيْحِ' "Aye Allah! Ham tujhse is hawa aur jo isme hai aur jiska ise hukm diya gaya hai", ki behtari aur bhalai ka sawal karte hain aur (Aye Allah!) Ham is hawa ke shar aur jo uske andar shar hai aur jis shar ka use hukm diya gaya hai, usse teri panaah maangte hain. (Tirmizi ne riwayat kiya aur sahih kaha)

Masaail

① Hawa ko gaali dene se mana kiya gaya hai.

② Is mein is baat ki rehnumaai ki gai hai jab insaan ko koi napasadeeda cheez nazar aae to nafamand cheez ka sawaal kare.

③ Is mein ye rehnumaai bhi ki gai hai ke ye hawa az-khud nahi chalti, balke ye Allah Ta'ala ke hukm ki paaband hai.

④ Is mein ye bayan bhi hai ke hawa ko bhi bhali aur kabhi nuqsaan ka hukm hota hai.

Baab: 59 Allah Ta’ala Ki Baabat Badd-gumaani Karne Ki Mukhalifat

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ يَظُنُّوْنَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ ؕ يَقُوْلُوْنَ هَلْ لَّنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ ؕ قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهٗ لِلّٰهِ ؕ يُخْفُوْنَ فِيْۤ اَنْفُسِهِمْ مَّا لَا يُبْدُوْنَ لَكَ ؕ يَقُوْلُوْنَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هٰهُنَا ؕ قُلْ لَّوْ كُنْتُمْ فِيْ بُيُوْتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِيْنَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ ۚ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِيْ صُدُوْرِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴾

Wo Allah Ta’ala ke baare mein (ayyam-e) jaahiliyyat ke naahaq gumaan karte hain, kehte hain ke (is amr mein) hame’n bhi kuch ikhtiyaar nahi? Aap ﷺ farmade’n ke (in umoor mein kisi ka kuch hissa nahi) saare ikhtiyaaraat Allah Ta’ala ke qabze mein hain. Ye log apne dilo’n mein (bahut si baate’n) makhfi rakhte hain, jo Aap ﷺ par zaahir nahi karte, wo kehte hain ke agar hamare bas ki baat hoti tu ham yahan maare na jaate. Aap unse keh de’n ke tum agar apne gharo’n mein bhi hote to jinki maut likhi thi, wo zaroor apni qatl gaaho’n ki taraf nikal aate. (Ye saara maajra is liye pesh aaya ke) Allah Ta’ala tumhare seeno’n ki baat ko azmaae aur tumhare dilo’n mein jo kuch hai, ise khaalis karde aur nikhaare de. Yaqinan Allah Ta’ala dilo’n ka haal khoob jaanta hai. (Surah Aale Imran: 154)

Neez irshad-e-Rabbani hai:

﴿ الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ؕ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ﴾

Jo log allah ta’ala ke baare bure gumaan rakhte hain, un par bure haadse waaqe ho’n. (Surah al-Fath: 6)

Ibnul Qaiyyim رحمہ اللہ pehli aayat ke baare mein farmate hain (ke zer-e-nazar aayat mein logon ke jis jaahilaana naahaq gumaan ka zikr hai) iski tafseer ye hai ke wo ye gumaan karne lage the ke Allah Ta’ala apne Rasool ki madad nahi karega aur uski daawat anqareeb mit jaaegi. Aur ye log gumaan karne lage the ke jo musibat musalmano ko aai hai, wo Allah Ta’ala ki taqdeer aur hikmat se nahi thi.

Aur ye bhi tafseer ki gai hai ke ye log Allah Ta’ala ki taqdeer, hikmat aur Rasool Allah ﷺ ki kaamyaabi ka inkaar karte hain aur samajhte hain ke

ye deen tamaam adiyaan par ghaalib nahi aaega.

Munafiqeen aur mushrikeen ka yehi wo bura gumaan hai jiska Surah al-Fath ki is aayat mein zikr hua hai.

﴿ الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ؕ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۚ ﴾

Jo log allah ta'ala ke baare bure gumaan rakhte hain, un par burey haadise waaqe ho'n. (Surah al-Fath: 6)

Kyounke ye aisa gumaan hai jo Allah Ta'ala ki shaan-o-martaba ke khilaaf hai, jaisa ke ye uski hikmat, taareef, buzurgi aur sacche waada ke bhi khilaaf hai. Pas jo shakhs ye samjhe ke Allah Ta'ala baatil ko haq par daaimi ghalba dega aur is wajah se haq mit jaaega, ya jo shakhs ye samjhe ke ye faisla Allah Ta'ala ki qazaa-o-qadar se nahi hua. Ya jo shakhs ye samjhe ke Allah Ta'ala ki taqdeer qaabil-e-taareef hikmat-e-taammah par mabni nahi. Balke ye samjhe ke ye mahez iski mashiyyat hai. Ye kaafiro'n ka gumaan hai aur unke liye jahannam ki aag ka azaab hai aur aksar log apne aur ghairo'n se mutaalliqa kaamo'n mein Allah Ta'ala ke baare mein soo-e-zan[1] rakhte hain. Is badd-gumaani se sirf wohi log salaamat rehte hain, jo Allah Ta'ala uske asma-o-sifaat aur uski hikmat-o-taareef ke asbaab ko pohonchate hain.

Pas har aqalmand shakhs ko jo apni bhalaai chaahta ho, chaahiye ke wo mazkoora-baala baato'n ka ehtemaam kare aur Allah Ta'ala ke huzoor apni is badd-gumani aur soo-e-zani ki maafi maange aur tauba-o-istighfaar kare.

Aur agar aap logon ki bato'n par ghaur karen to aap dekhenge ke aksar log taqdeer ke baare mein malaamat ka pehlu liye hue hain aur be-raah raawi ka shikaar hain aur taqdeer ka shikwa karte hue kehte hain ke falaa'n kaam youn hona chaahiye tha aur falaa'n youn. Khud ko milne waali ashya ko baaz log kam khayaal karte hain aur baaz ziyada.

Aap bhi apna jaaiza le'n kya aap is badd-gumaani se bache hue hain?

(Arbi sher ka tarjuma) Agar aap isse mehfooz hain to aapki ek (1) bahut

[1] T: (سُوءِ ظَن) Baddgumaani, badd-zani [RKT]

badi baat se bache hue hain, wa-garna main nahi samajhta ke aap isse bache ho'n.

Masaail

① Surah Aale Imran ki aayat 154 ki tafseer (jis mein Allah Ta'ala ke baare mein bure gumaan rakhne waalo'n ka tazkira hai)

② Surah al-Fath ki aayat 6 ki tafseer (jis mein bura gumaan karne par burey haadis honge)

③ Isse ye bhi saabit hota hai ke badd-gumaani ki bahut se soorate'n hain, jin ka shumaar mumkin nahi.

④ Is badd-gumaani se wohi shakhs mehfooz reh sakta hai jo Allah Ta'ala ke asma-o-sifaat ki pehchaan ke saath-saath apne nafs ki maarifat se bhi behramand[1] ho.

[1] T: Saahib-e-qismat, khush-qismat [FL]

Baab: 60 Munkireen Taqdeer Ka Bayan

Hazrat Abdullah bin Umar ﷺ farmate hain:

وَالَّذِيْ نَفْسُ ابْنِ عُمَرَ بِيَدِهِ لَوْ كَانَ لَاحَدِهِمْ مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا ، ثُمَّ اَنْفَقَهُ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ مَا قَبِلَهُ اللّٰهُ مِنْهُ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدْرِ ، ثُمَّ اسْتَدَلَّ بِقَوءِلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم: الْإِيْمَانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدْرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ.

Us zaat ki qasam jiske qabza mein Abdullah bin Umar ﷺ ki jaan hai, agar kisi ke paas uhud pahaad ke baraabar bhi sona ho aur wo use Allah Ta'ala ki raah mein kharch karde. To uska ye amal Allah Ta'ala ke yahan us waqt tak qubool na hoga, jab tak ke wo taqdeer par imaan na laae. Phir unho'n ne apni is baat par bataur-e-daleel Nabi ﷺ ka ye irshad pesh kiya ke imaan ye hai ke tu Allah Ta'ala uske farishto'n, uski kitaabo'n, uske rasoolo'n, qiyaamat ke din aur acchi buri taqdeer par imaan laae. (Sahih Muslim)

Aur Hazrat Obaada bin Saamit ﷺ ne apne bete se kaha:

يَا بُنَيَّ! إِنَّكَ لَنْ تَجِدَ طَعْمَ الْإِيْمَانِ حَتَّى تَعْلَمَ اَنْ مَا اَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ ، وَمَا اَخْطَاَكَ لَمْ يَكُنْ لَيُصِيْبَكَ ، سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم يَقُوْلُ: إِنَّ اَوَّلَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ الْقَلَمُ ، فَقَالَ لَهُ: اُكْتُبْ ، فَقَالَ: رَبِّ! وَمَاذَا اُكْتُبُ؟ قَالَ: اُكْتُبْ مَقَادِيْرَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى تَقُوْمُ الْسَّاعَةُ، يَا بُنَيَّ! سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم يَقُوْلُ: مَنْ مَاتَ عَلَى غَيْرِ هَذَا فَلَيْسَ مِنِّيْ.

Beta! Tu us waqt tak lazzat-e-imaan se lutf andoz nahi ho sakta, jab tak ye yaqeen na karle ke jo (takleef) tujhe pohonchne waali hai wo tujh se kabhi tal nahi sakti aur jo nahi pohonchni wo kabhi tum tak pohonch nahi sakti. Maine Rasool Allah ﷺ ko ye farmate hue suna ke: "*Allah Ta'ala ne sab se pehle qalam paeda farmaya aur use likhne ka hukm diya, us ne kaha Aye mere Rab! Kya likhu'n? Allah ne farmaya: Qiyaamat tak aane waali har cheez ki taqdeer likh de*". Beta! Maine Rasool Allah ﷺ ko ye famate suna ke "*Jo shakhs is aqide ke alaawa kisi doosre aqide par mara, wo meri ummat se nahi*". (Sunan Abu Dawood; Musnad Ahmad)

Aur Musnad Ahmad ki ek riwayat mein hai:

إِنَّ اَوَّلَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ تَعَالَى الْقَلَمُ ، فَقَالَ لَهُ: اُكْتُبْ ، فَجَرَى فِيْ تِلْكَ الْسَّاعَةِ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَّى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

"*Allah Ta'ala ne sab se pehle qalam ko paeda farmaya aur use likhne ka hukm diya, chunache us ne usi waqt qiyaamat tak hone waali har baat likh di*". (Musnad Ahmad)

Aur Ibne Wahhaab ki ek riwayat mein ye alfaaz hain ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

فَمَنْ لَمْ يَؤْمِنْ بِالْقَدْرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ اَحْرَقَهُ اللّٰهُ بِالنَّارِ.

"*Jo shakhs acchi buri taqdeer par imaan nahi laaya, Allah Ta'ala use dozakh mein jalaaega*".

Ibne Delmi ne ek (1) muqaam par kaha:

أَتَيْتُ اُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ ، فَقُلْتُ فِيْ نَفْسِيْ شَيْءٌ مِنَ الْقَدْرِ ، فَحَدِّثْنِيْ بِشَيْءٍ ، لَعَلَّ اللّٰهُ يُذْهِبُهُ مِنْ قَلْبِيْ ، فَقَالَ: لَوْ اَنْفَقْتَ مِثْلَ اُحُدٍ ذَهَبًا مَا قَبِرَهُ اللّٰهُ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدْرِ ، وَتَعْلَمَ اَنَّ مَا اَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ ، وَمَا اَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لَيُصِيْبَكَ وَلَوْ مُتَّ عَلَى غَيْرِ خَذَا ، لَكُنْتَ مِنْ اَهْلِ النَّارِ ، قَالَ فَاَتَيْتُ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ مَسْعُوْدٍ، وَحُذَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ ، وَزَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ ، فَكُلُّهُمْ حَدَّثَنِيْ بِمِثْلِ ذَلِكَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم.

Main Hazrat Ubai bin Kaab ؓ ki khidmat mein haazir hua aur maine kaha: Mere dil mein taqdeer ke baare mein kuch khadshaat hain. Aap koi hadees bayan farmae'n, taake Allah Ta'ala mere dil se un khadshaat ko khatam kar de'n. To Hazrat Ubai bin Kaab ؓ ne farmaya: Agar tum uhud pahaad ke baraabar bhi sona kharch kardo, to tumhara ye amal us waqt tak qubool na hoga, jab tak ke tum taqdeer par imaan na laao aur ye yaqeen na rakho ke jo takleef tumhe'n pohonchne waali hai. Wo tum se tal nahi sakti thi aur jo nahi aane waali wo kabhi tum tak pohonch nahi sakti. Agar tumhara aqida uske khilaaf hua aur tum usi tarah margae to tum jahannami ho gae. Ibne Delmi kehte hain iske baad maine Hazrat Abdullah bin Masood ؓ, Hazrat Huzaifa bin Yamaan ؓ aur Hazrat Zaid bin Saabit ؓ ke paas gaya (aur unko apne khadshaat se agaah kiya) to unho'n ne bhi Nabi ﷺ ki yehi hadees sunaai. (Ye sahih hadees hai aur Haakim ne ise apni sahih mein riwayat kiya hai)

Masaail

① Taqdeer par imaan laana farz hai.

② Taqdeer par imaan laane ki kaifiyat kya honi chaahiye.

③ Taqdeer par imaan na laane waale shakhs ke aamaal barbaad ho jaate hain.

④ Jis shakhs ka taqdeer par imaan na ho, wo lazzat-e-imaan se lutf-andoz nahi ho sakta.

⑤ Us cheez ka zikr hua jise Allah Ta'ala ne sab se pehle paeda kiya.

⑥ Us cheez ka bayan hai ke qalam ne usi waqt qiyaamat tak hone waale tamaam umoor likh daale.

⑦ Taqdeer par imaan na laane waale se Aap ﷺ ki bezari aur la-taalluqi ka bayan.

⑧ Isse ye bhi saabit hua ke salaf-o-saaliheen shubhaat paeda hone ki soorat mein ahle ilm ki taraf rujoo kiya karte the aur unki baabat unse poocha karte the.

⑨ Ahle ilm ne (taqdeer ke mutaalliq) unke tamaam shubhaat ka jawab de kar unka izaala kar diya hai aur apne dalaail ko baraah-e-raast Rasool Allah ﷺ ki taraf mansoob kiya hai.

Baab: 61 Tasweer Banaana Ek Qabeeh Fe'l فعل Hai

Hazrat Abu Huraira ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya: Allah Ta'ala irshad farmate hain.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِيْ ، فَلْيَخْلُقُوْا ذَرَّةً اَوْ لِيَخْلُقُوْا حَبَّةً اَوْ لِيَخْلُقُوْا شَعِيْرَةً.

"*Us shakhs se bada zaalim kaun hoga jo meri makhlooq jaisi makhlooq banaane ki koshish karta hai. Ye log ek zarrah, ek (1) daana ya ek (1) jau hi bana kar dikhlaae'n*". (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Hazrat Ayesha ﷺ ki ek riwayat mein hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

اَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِيْنَ يُضَاهُوْنَ بِخَلْقِ اللّٰهِ.

"*Qiyaamat ke din sab se ziyada sakht azaab un logon ko hoga jo paeda karne aur banaane mein Allah Ta'ala ki mushaabahat karte hain*". (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Aur Hazrat Abdullah bin Abbas ﷺ se marwi hai ke maine Rasool Allah ﷺ ko ye farmate hue suna ke:

كُلُّ مُصَوِّرٍ فِيْ النَّارِ يُجْعَلُ لَهُ بِكُلِّ صُوْرَةٍ صَوَّرَهَا نَفْسٌ فَتُعَذِّبُهُ فِيْ جَهَنَّمَ.

"*Har musawwir jahannam mein jaaega. Uski banaai hui har tasweer ke badle, ek (1) jaan banaai jaaegi jiske zariye is (musawwir) ko jahannam mein azaab diya jaaega*". (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Hazrat Ibne Abbas ﷺ se hi marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

مَنْ صَوَّرَ صُوْرَةً فِيْ الدُّنْيَا كُلِّفَ اَنْ يَّنْفُخَ فِيْهَا الرُّوْحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ.

"*Jis shakhs ne dunya mein koi tasweer banai, use qiyaamat ke din is baat ka mukallaf banaya jaiga ke wo us tasweer mein rooh phoonke magar wo us mein rooh nahi phoonk sakega*".

Aur Abul Haiyyaaj kehte hain ke Hazrat Ali ﷺ ne mujhse kaha:

اَلَا اَبْعَثُكَ عَلَى مَا بَعَثَنِيْ عَلَيْهِ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنْ لَّا تَدَعَ صُوْرَةً اِلَّا طَمَسْتَهَا وَلَا قَبْرًا مُشْرِفًا اِلَّا سَوَّيْتَهُ.

Kya main tujhe us kaam par na bheju'n, jis par mujhe Rasool Allah ﷺ ne bheja tha, wo ye ke kisi tasweer ko mitaae aur kisi buland qabr ko

zameen ke baraabar kiye baghair na chodna. (Sahih Muslim)

Masaail

① Tasweer banaane waalo'n ke liye sakht waeed aai hai.

② Tasweer utaarne ki illat aur wajah ye hai ke ye amal Allah Ta'ala ki janaab mein bahut badi be-adabi hai, jaisa ke Allah Ta'ala ne farmaya: Us shakhs se bada zaalim kaun hoga, jo meri makhlooq jaisi makhlooq banaane ki koshish karta hai.

③ Is mein Allah Ta'ala ki qudrat aur makhlooq ki aajizi aur kamzori ka bayan hai ke ye log ek (1) zarrah ya ek (1) daana ya ek (1) jau hi bana kar dikh laae'n.

④ Tasweer banaane waalo'n ko sab se ziyada aur sakht azaab hoga.

⑤ Allah Ta'ala har tasweer ke badle ek (1) jaan paeda karega, jiske zariye tasweer banaane walo'n ko jahannam mein azaab diya jaaega.

⑥ Musawwir ko uski banai har tasweer mein rooh phoonkne ka mukallaf banaya jaaega.

⑦ Is mein ye bayan bhi hai ke tasweer jaha'n bhi ho use mita dene ka hukm hai.

Baab: 62 Kasrat Se Qasm Uthaana

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿وَاحْفَظُوْٓا اَيْمَانَكُمْ﴾

Aur Tum Apni Qasmo'n Ki Hifaazat Karo. (Surah al-Maaida: 89)

Hazrat Abu Huraira ﷺ se marwi hai ke maine Rasool Allah ﷺ ko ye farmate hue suna:

اَلْحَلِفُ مَنْفَقَةٌ لِلسِّلْعَةِ ، مَمْحَقَةٌ لِلْكَسْبِ.

"*Qasam saman ke liye mufeed (yaane farokht karne ka zariya) to hai, magar usse barkat khatam ho jaati hai*". (Sahih Bukhari; Sahih Muslim)

Hazrat Sulaiman ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يُزَكِّيْهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ: اُشَيْمِطُ زَانٍ ، وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ ، وَرَجُلٌ جَعَلَ اللّٰهَ بِضَاعَتَهُ ، لَا يَشْتَرِيْ اِلَّا بِيَمِيْنِهِ ، وَلَا يَبِيْعُ إِلَّا بِيَمِيْنِهِ.

"Teen (3) qism ke log aise hain (qiyaamat ke din) jin se Allah Ta'ala na to baat karega aur na unhe'n (gunaho'n se) paak karega aur unke liye dardnaak azaab hoga. ① Boodha Zaani, ② Mutakabbir Faqeer, ③ Aur wo jis ne Allah Ta'ala ko apna maal samjha hua hai ke qasam hi se khareedta hai aur qasam hi se bechta hai". (Rawaahu Tabarani ba-sanad Sahih)

Hazrat Imran bin Hussain ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

خَيْرُ اُمَّتِيْ قَرْنِيْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ ، ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ ، قَالَ عِمْرَانُ : فَلَا اَدْرِيْ اَذَكَرَ بَعْدَ قَرْنِهِ مَرَّتَيْنِ اَوْ ثَلَاثًا ؟ ثُمَّ اِنَّ بَعْدَكُمْ قَوْمٌ يَشْهَدُوْنَ وَلَا يُسْتَشْهَدُوْنَ ، وَيَخُوْنُوْنَ وَلَا يُؤْتَمَنُوْنَ ، وَيَنْذِرُوْنَ وَلَا يُوْفُوْنَ ، وَيَظْهَرُ فِيْهِمُ الْسِّمَنُ.

"*Meri ummat ka sab se behtar zamaana mera zamaana hai. Phir wo jo uske baad hoga, phir wo jo uske baad hoga*". Hazrat Imran ﷺ kehte hain: Mujhe yaad nahi padta ke Aap ﷺ ne apne zamane ke baad do (2) zamano'n ka zikr kiya tha ya teen (3) ka? Phir Aap ﷺ ne irshad farmaya: "*Phir tumhare baad aise log honge jo baghair maange gawaahi denge. Khaaen honge, amaanat-daar nahi honge. Nazar maanenge to poori nahi karenge aur unme motaapa zaahir hoga*". (Sahih Muslim)

Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ se marwi hai ke Nabi ﷺ ne farmaya:

خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِيْ ، ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ ، ثُمَّ الَّذِيْنَ يَفُوْنَهُمْ ، ثُمَّ يَجِيْءُ قَوْمٌ تَسْبِقُ شَهَادَةُ اَحَدِهِمْ يَمِيْنَهُ وَيَمِيْنُهُ شَهَادَتَهُ.

"*Sab se behtar log mere zamaane ke hain, phir wo jo unke baad aaenge, phir wo jo unke baad aaenge, uske baad aise log aaenge, jinki gawaahi qasam se pehle aur qasam gawaahi se pehle hogi*". ❶ (Sahih Muslim)

❶ • Yaane wo log na gawaahi ke baare mein ehtiyaat karenge aur na qasam ke baare mein. Balke aanan-faanan qasam aur gawaahi ke liye taiyaar ho jaaenge: Mutarjim •

Hazrat Ibrahim Nakhai رحمه الله farmate hain: "*Bachpan mein hame'n hamare buzurg gawaahi aur ahed par qaayam rehne ke liye maara karte the*".

Masaail

① Qasmo'n ki hifaazat ki badi taakeed hai.

② Ye khabar ke qasam samaan farokht karne ka zariya to hai, magar usse barkat khatam ho jaati hai.

③ Jo shakhs maal khareedne aur bechne ke waqt khwaah ma khwaah qasme'n uthaae, uske liye waeed shadeed hai.

④ Is mein ye tambeeh bhi hai ke agarche asbaab gunah chote hi ho'n, magar mailaan ke sabab sagheera gunah bhi kabeera gunah ban jaate hain.

⑤ Is mein un logon ki mazammat bayan ki gai hai jo talab kiye baghair qasme'n uthaate hain.

⑥ Aap ﷺ ne quroon-e-salaasa ya quroon-e-arba ki taareef aur uske baad jo hoga uski peshangoi farmai.

⑦ Is mein un logon ki mazammat hai, jo gawaahi talab kiye baghair gawaahi ke liye taiyaar ho jaate hain.

⑧ Aslaaf-e-ummat chote baccho'n ko gawaahi aur ahd par qaayam rehne ke liye maara karte the.

Baab: 63 Allah Ta’ala Aur Uske Rasool ﷺ Ka Zimma Aur Zamaanat Dene Ka Hukm

Irshad-e-Ilaahi:

﴿ وَاَوْفُوْا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عٰهَدْتُّمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيْدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيْلًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ﴾

Aur jab tum Allah Ta’ala se ahd (waasiq) karo to usko poora karo aur jab pakki qasme’n khao to unko mat todo ke tum Allah Ta’ala ko apne oopar zaamin bana chuke ho, Allah Ta’ala tumhare tamaam afaal se ba-khabar hai. (Surah an-Nahl: 91)

Hazrat Buraidah ؓ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ jab kisi ko badi fauj ya kisi daste par ameer muqarrar farmate to ise Allah Ta’ala se darne aur apne ham safar musalmaano ke saath husn sulook se pesh aane ki wasiyyat karte aur farmate:

أُغْزُوْا بِسْمِ اللّٰهِ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ، قَاتِلُوْا مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ ، أُغْزُوْا وَلَا تَغُلُّوْا ، وَلَا تَغْدِرُوْا ، وَلَا تَمَثِّلُوْا، وَلَا تَقْتُلُوْا وَلِيْدًا، وَإِذَا لَقِيْتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ . أَوْ خِلَالٍ ، فَأَيَّتُهُنَّ مَا أَجَابُوْكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ، وَكُفَّ عَنْهُمْ ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ ، فَإِنْ أَجَابُوْكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ ، وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحَوُّلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِيْنَ ، وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوْا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِيْنَ ، وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِيْنَ ، فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوْا مِنْهَا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُوْنُوْنَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِيْنَ ، يَجْرِيْ عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللّٰهِ تَعَالَىٰ ، وَلَا يَكُوْنُ لَهُمْ فِي الْغَنِيْمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ ، إِلَّا اَنْ يُّجَاهِدُوْا مَعَ الْمُسْلِمِيْنَ ، فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَاسْتَعِنْ بِاللّٰهِ وَقَاتِلُهُمْ. وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوْكَ أَنْ تَجْعَلَ لَهُمْ ذِمَّةَ اللّٰهِ ، وَذِمَّةَ نَبِيِّه ، فَلَا تَجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّةَ اللّٰهِ ، وَلَكِنِ اجْعَلْ لَّهُمْ ذِمَّتَكَ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكَ؛ فَإِنَّكُمْ أَنْ تُخْفِرُوْا ذِمَمَكُمْ وَذِمَمَ أَصْحَابِكُمْ أَهْوَنُ مِنْ أَنْ تُخْفِرُوْا ذِمَّةَ اللّٰهِ وَذِمَّةَ نَبِيِّهِ ، وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوْكَ أَنْ تُنْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللّٰهِ ، فَلَا تُنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِ اللّٰهِ ، وَلَكِن أَنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِكَ ؛ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِيْ أَتُصِيْبُ حُكْمَ اللّٰهِ فِيْهِمْ أَمْ لَا.

Allah Ta’ala ki raah mein us ka naam le kar ladaai karna aur har us shakhs se ladna jo Allah Ta’ala ke saath kufr ka irtekaab karta hai. Ladaai karna ya khayanat na karna. Badd-ahdi na karna. Musla na karna (yaane kisi maqtool ke aazaa na kaatna) aur na baccho’n ko qatl karna. Jab mushrik

dushman se tumhara saamna hua to unhe'n teen (3) baato'n ki peshkash karna, agar wo un mein se koi ek (1) baat bhi maan le'n to manzoor kar lena aur jung se ruk jaana:

❶ Sab se pehle unhe'n islam ki daawat dena, agar wo use qubool kar le'n to use manzoor kar lena aur unhe'n Daar-ul-Kufr se Daar us Salaam ki taraf hijrat ki daawat dena aur unhe'n bataana ke agar wo hijrat karenge to unhe'n wo sab huqooq haasil honge jo muhajireen ko haasil hain aur jo haar muhajireen ko bardasht karna padta hai unhe'n bhi bardasht karna hoga aur agar wo hijrat karne se inkaar karen to phir ye log un badwi musalmano ki tarah honge jin par Allah Ta'ala ka hukm jaari hai. Unhe'n maal-e-ghaneemat ya maal-e-fae se koi hissa nahi milega. Illa ye ke wo musalmaano ke saath jihaad mein shareek ho'n.

❷ Agar wo islam qubool karne se inkaar kar de'n to phir unse jiziya talab karna, agar wo jizya dene par raazi ho jaae'n to qubool kar lena aur jung se ruk jaana.

❸ Agar wo jizya dene se bhi inkaar kar de'n to Allah Ta'ala se madad maang kar unse ladaai karna aur jab tum qila-band dushman ka muhaasara karo aur dushman chaahe'n ke tum unhe'n Allah Ta'ala aur uske Rasool Allah ﷺ ki amaan, tahaffuz aur zamaanat dedo, to aisa hargiz na karna. Balke apni aur apne saathiyo'n ke taraf se amaan aur tahaffauz dena. Is liye ke agar tum apna ya apne saathiyo'n ka zimma (zamaanat) tod-do to ye Allah Ta'ala aur uske Rasool ke zimme ko todne se kamtar hoga. Aur jab tum qila mein band kisi dushman ka muhaasara karo aur wo chaahe ke tum use Allah Ta'ala ke hukm-o-faisla par utaaro yaane unse sulah karlo to aisa bhi na karna, tumhe'n kya ilm ke tum unke baare mein Allah Ta'ala ke faisle ko paa-sakoge ya nahi? (Sahih Muslim)

Masaail

① Allah Ta'ala aur uske Rasool ﷺ aur musalmano ke zimme aur zamaanat mein farq hai.

② Is mein ye hidayat hai ke jab do (2) khatarnaak soorate'n dar pesh ho'n to un mein se jo aasaan aur behtar ho use ikhtiyaar kar lena

chaahiye.

③ Aap ﷺ ka farman hai ke: Allah Ta’ala ki raah mein uske naam se jihaad karo.

④ Aap ﷺ ka irshad hai ke: Jo kufr billah ka murtakib ho usse lado.

⑤ Aap ﷺ ka irshad hai ke: Allah Ta’ala se madad talab karo aur kuffaar se qitaal karo.

⑥ Allah Ta’ala aur Ahle Ilm ke hukm aur faisla mein farq hai.

⑦ Isse saabit hota hai ke ba-waqt-e-zaroorat Sahabi bhi hukm ya faisla kare to wo bhi nahi jaanta ke ye hukm aur faisla Allah Ta’ala ke hukm ke mutaabiq hai ya nahi.

Baab: 64 Allah Ta'ala Par Qasam Khaana

Hazrat Jundub bin Abdullah ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

قَالَ رَجُلٌ: وَاللّٰهِ لَا يَغْفِرُ اللّٰهُ لِفُلَانٍ؟ فَقَالَ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ: مَنْ ذَا الَّذِيْ يَتَأَلَّى عَلَيَّ اَنْ لَّا اَغْفِرَ لِفُلَانٍ؟ إِنِّيْ قَدْ غَفَرْتُ لَهُ وَاَحْبَطْتُّ عَمَلَكَ.

Ek aadmi ne kaha: Allah ki qasam! Allah Ta'ala falaa'n aadmi ki maghfirat nahi karega. Allah Ta'ala ne farmaya: Ye kaun hota hai jo mujh par qasam uthaata hai ke main falaa'n ki maghfirat nahi karu'nga. Maine iski maghfirat kardi aur teri (yaane qasam uthaane waale ke) aamaal zaaya kar diye. (Sahih Muslim)

Hazrat Abu Huraira ﷺ ki hadees mein hai ke:

اِنَّ الْقَائِلَ رَجُلٌ عَابِدٌ قَالَ اَبُوْ هُرَيْرَةَ: تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ اَوْبَقَتْ دُنْيَاهُ وَآخِرَتَهُ.

Ye kehne waala ek aabid-o-zaahid shakhs tha, Hazrat Abu Huraira ﷺ farmate hain ke usne sirf ek aisi baat kardi jis ne iski dunya-o-aakhirat ko tabah kar ke rakh diya.

Masaail

① Allah Ta'ala par qasam uthaane se tahzeer-o-takhweef hai.

② Dozakh insaan ke tasme se bhi ziyaada qareeb hai.

③ Jannat bhi insaan ke aise hi qareeb hai.

④ Is hadees mein Nabi ﷺ ke darj-e-zel farman ki tasdeeq-o-taaeed hai ke: Basaa-auqaat insaan koi aisa kalma keh jaata hai, jis se uski dunya-o-aakhirat barbaad ho jaati hai.

⑤ Baaz auqaat insaan ki kisi aise sabab se bakhshish ho jaati hai, jo uske yahan intehaai naapasandida hota hai.

Baab: 65 Allah Ta'ala Ko Sifaarishi Ke Taur Makhlooq Ke Saamne Nahi Pesh Kiya Jaa Sakta

Hazrat Jubair bin Mutim ﷺ se marwi hai ke ek baduwi Nabi ﷺ ko kehne laga: Ya Rasool Allah ﷺ Jaane'n talaf ho gaee'n, bacche bhooke mar gae aur maal barbaad ho gaya. Aap ﷺ hamare liye apne Rabb se barish ki dua farmae'n. Hame Allah Ta'ala ko Aap ﷺ ke paas aur Aap ﷺ ko Allah Ta'ala ke huzoor sifaarishi ke taur par pesh karte hain. Aap ﷺ ne (iski baat sunkar) baar baar SubhanAllah SubhanAllah padha. Aap ﷺ ba-dastoor SubhanAllah padhte rahe. Yahan tak ke iska asar Sahaba Kiraam ﷺ ke cehro'n par zaahir hua. Phir Aap ﷺ ne farmaya: tujh par afsos! Kya tu jaanta hai ke Allah Ta'ala kya hai? (yaane iska kya muqaam aur kya shaan hai?) Allah Ta'ala ki shaan isse kahee'n buland hai, ise kisi ke saamne sifaarishi ke taur par pesh nahi kiya jaa sakta.

Masaail

① Aap ﷺ ne: 'نَسْتَشْفِعُ بِاللهِ عَلَيْكَ' "*Ham Allah Ta'ala ko Aap ﷺ ke paas sifaarishi ke taur par pesh karte hain*" kehne waale baduwi par nagawaari aur inkaar ka izhaar farmaya.

② Baduwi ki baat se Aap ﷺ ka chehra-e-mubaarak is qadar mutaghaiyyar hua ke uske asaraat Sahaba Kiraam ﷺ ke cehro'n par bhi zaahir hue.

③ Aap ﷺ ne A'araabi ki baat ke doosre hisse 'وَنَسْتَشْفِعُ بِكَ عَلَى اللهِ' "*Ham Aap ﷺ ko Allah Ta'ala ke paas sifaarish pesh karte hain*" par nakeer nahi farmai.

④ SubhanAllah ke mafhoom-o-tafseer par tambeeh hui hai.

⑤ Ye bhi saabit hua ke Musalman (Sahaba Kiraam ﷺ), Rasool Allah ﷺ ki khidmat mein haazir ho kar Aap ﷺ se barish ki dua karaaya karte the.

Baab: 66 Aap ﷺ Ka Gulshan-e-Tauheed Ki Hifaazat Farmana Aur Shirk Ke Raasto'n Ko Band Karna

Hazrat Abdullah bin Shaqeer ؓ ne kaha:

انْطَلَقْتُ فِيْ وَفْدِ بَنِيْ عَامِرٍ إِلَى رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم فَقُلْنَا: اَنْتَ سَيِّدُنَا ، فَقَالَ: اَلسَّيِّدُ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ، قُلْنَا: وَاَفْضَلُنَا فَضْلًا ، وَاَعْظَمُنَا طَوْلًا ، فَقَالَ: قُوْلُوْا بِقَوْلِكُمْ اَوْ بَعْضِ قَوْلِكُمْ وَلَا يَسْتَجْرِيَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ.

Main Banu Aamer ke ek (1) wafad mein Rasool Allah ﷺ ki khidmat mein haazir hua. Ham ne kaha: Aap ﷺ hamare sardar hain. Aap ﷺ ne farmaya: "*Sardar to sirf Allah Tabaarak-o-Ta'ala hai*". Phir hamne kaha: Aap ﷺ muqaam-o-martaba mein ham sab se afzal aur bahut ziyaada ehsaan karne waale hain. Aap ﷺ ne farmaya: " *'Ye' ya is tarah ki (jaaiz aur munaasib) baat kaha karo, aur (khayaal rakhna ke) shaitaan tumhe'n kahee'n phaans na le*". (Abu Dawood [Sanad Jaiyyid])

Hazrat Anas ؓ se marwi hain ke chand logon ne kaha:

يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم، يَاخَيْرَنَا وَابْنَ خَيْرِنَا وَسَيِّدَنَا وَابْنَ سَيِّدِنَا ، فَقَالَ: يَا اَيُّهَا النَّاسُ قُوْلُوْا بِقَوْلِكُمْ، وَلَا يَسْتَهْوِيَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ ، اَنَا مُحَمَّدٌ عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُوْلُهُ ، مَا اُحِبُّ اَنْ تَرْفَعُوْنِيْ فَوْقَ مَنْزِلَتِيْ الَّتِيْ اَنْزَلَنِيَ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ.

Aye Allah ke Rasool ﷺ! Aur aye ham sab se behtar aur hamare behtar ke bete! Aur aye hamare sardar aur hamare sardar ke bete! Aap ﷺ ne farmaya: "*Aye logo! Tum wohi baate'n karo, jo tum karte ho, kahee'n shaitaan tumhe'n behka na de. Main Muhammad ﷺ Allah Ta'ala ka banda aur uska rasool hu'n. Main nahi chaahta ke tum mujhe mere is martabe aur muqaam se badhaado jo Allah Ta'ala ne mujhe ataa kiya hai*". (Sunan Nasai [Sanad Jaiyyid])

Masaail

① Mubaalagha-aamezi se logon ko daraana.

② Jis shakhs ko "Aap hamaare sardar hain" kaha jaae, use jawab mein kya kehna chaahiye?

③ Un logon ne agarche baat sahih kahi thi, magar uske bawujood Aap ﷺ ne farmaya: ke “Shaitaan kahee’n tumhe’n phaa’ns na le”.

④ Aap ﷺ ke farman: ke “Main nahi chaahta ke tum mujhe Allah Ta’ala ke diye hue muqaam-o-martaba se badhaa do” ki wazaahat hui.

Baab: 67 Allah Ta’ala Ki Azmat-o-Rifa’at

Irshad-e-Ilaahi hai:

﴿ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ۖ وَالْاَرْضُ جَمِيْعًا قَبْضَتُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِيّٰتٌۢ بِيَمِيْنِهٖ ؕ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٦٧﴾ ﴾

Aur unho’n ne kama haqqahu Allah Ta’ala ki qadar nahi ki, qiyaamat ke din saari zameen uski mutthi mein hogi aur saare aasmaan uske daae’n haath mein lapete honge. Allah Ta’ala un logo’n ke shirk se paak aur buland hai. (Surah az-Zumar:67)

Hazrat Abdullah bin Masood ؓ se marwi hai ke, ek (1) Yahoodi Aalim Rasool Allah ﷺ ke paas aakar kehne laga:

يَا مُحَمَّدُ! اِنَّا نَجِدُ اَنَّ اللّٰهَ يَجْعَلُ السَّمٰوَاتِ عَلٰى إِصْبَعٍ وَالْأَرَضِيْنَ عَلٰى إِصْبَعٍ ، وَالشَّجَرَ عَلٰى إِصْبَعٍ ، وَالْمَاءَ عَلٰى إِصْبَعٍ وَالثَّرٰى عَلٰى إِصْبَعٍ، وَسَائِرَ الْخَلْقِ عَلٰى إِصْبَعٍ ، فَيَقُوْلُ: اَنَا الْمَلِكُ ، فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ حَتّٰى بَدَتْ نَوَاجِذُهٗ تَصْدِيْقًا لِقَوْلِ الْحِبْرِ ، ثُمَّ قَرَاَ ﴿ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ۖ وَالْاَرْضُ جَمِيْعًا قَبْضَتُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ﴾.

Aye Muhammad ﷺ! Ham (apni kitaab mein ye baat likhi hui) paate hain ke Allah Ta’ala qiyaamat ke din saare asmaano’n ko ek (1) ungli par, tamaam zameeno’n ko ek ungli par, tamaam darakhto’n ko ek ungli par, paani ko ek ungli par, keechad ko ek ungli par aur baaqi tamaam makhluqaat ko ek ungli par rakh kar farmaega: Main hi baadhshah hu’n. Aap ﷺ (iski baat sunkar bataur-e-tasdeeq) ha’ns pade. Hatta ke Aap ﷺ ki daadhe’n numaya’n ho gaee’n. Phir Aap ﷺ ne ye aayat tilaawat farmai: Aur unho’n ne kama haqqahu Allah Ta’ala ki qadar nahi ki, qiyaamat ke din saari zameen uski mutthi mein hogi aur saare aasmaan uske daae’n-haath mein lapete honge. (Sahih Bukhari; Sahih Muslim; Sunan Abu

Dawood; Sunan Tirmizi; Musnad Ahmad)

Aur ek hadees mein ye alfaaz hain:

وَالْجِبَالَ وَالْشَّجَرَ عَلَى اِصْبَعٍ ، ثُمَّ يَهُزُّهُنَّ فَيَقُوْلُ: اَنَا الْمَلِكُ ، اَنَا اللهُ.

Aur (Allah Ta'ala qiyaamat ko) tamaam pahaad aur darakhto'n ko ek ungli par rakhega, phir unko hila kar kahega main hi baadhshah hu'n, main hi Allah hu'n. (Sahih Muslim)

Ek riwayat mein youn hai ke:

يَجْعَلُ الْسَّمَوَاتِ عَلَى اِصْبَعٍ وَالْمَاءَ وَالْثَّرٰى عَلَى اِصْبَعٍ ، وَسَائِرَ الْخَلْقِ عَلَى إِصْبَعٍ.

Allah Ta'ala tamaam asmaano'n ko ek (1) ungli par aur paani aur keechad ko ek (1) ungli par aur baaqi tamaam makhluqaat ko ek (1) ungli par rakhega. (Sahih Bukhari)

Ek aur jaga Hazrat Abdullah bin Umar ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

يَطْوِىْ اللهُ الْسَّمَوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ بِيَدِهِ الْيُمْنٰى ، ثُمَّ يَقُوْلُ: اَنَا اَلْمَلِكُ ، اَيْنَ الْجَبَّارُوْنَ ؟ اَيْنَ الْمُتَكَبِّرُوْنَ؟ ثُمَّ يَطْوِيْ الْأَرَضِيْنَ الْسَّبْعَ بِشِمَالِهِ ، ثُمَّ يَقُوْلُ: اَنَا الْمَلِكُ ، اَيْنَ الْجَبَّارُوْنَ؟ اَيْنَ الْمُتَكَبِّرُوْنَ.

Allah Ta'ala qiyaamat ke din asmaano'n ko lapet kar apne dast-e-raast mein lega aur farmaega main hi badhshah hu'n (zameen mein) sarkashi aur takabbur karne waale (aaj) kaha'n hain? Phir Allah Ta'ala saato'n zameeno'n ko lapet kar apne baae'n-haath mein lekar farmaega: Main hi baadshah hu'n (zameen mein) sarkashi aur takabbur karne waale (aaj) kaha'n hain? (Sahih Muslim)

Aur Hazrat Abdullah bin Abbas ﷺ ne kaha:

مَا الْسَّمَوَاتُ الْسَّبْعُ وَالْاَرَضُوْنَ الْسَّبْعُ فِيْ كَفِّ الْرَّحْمٰنِ اِلَّا كَخَرْدَلَةٍ فِيْ يَدِ اَحَدِكُمْ.

Saato'n asmaan aur saato'n zameene'n Allah Rahman ke haath mein youn honge jaise tumhare haath mein raai ka daana hota hai.

Ibne Jarir ﷺ kehte hain ke mujhe Yunus ne hadees bayan ki, wo kehte hain ke hame'n Ibne Wahhaab ne khabar di. Wo kehte hain Ibne Zaid ne kaha ke mujhe mere baap ne bayan kiya ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

مَا الْسَّمَوَاتُ الْسَّبْعُ فِيْ الْكُرْسِيِّ اِلَّا كَدَرَاهِمَ سَبْعَةٍ اُلْقِيَتْ فِيْ تُرْسٍ.

Saato'n asmaan kursi ke bil-muqaabil youn hain, jaise saat (7) dirham kisi dhaal mein daal diye jaae'n.

Aur Hazrat Abu Zar Ghifaari ﷺ kehte hain:

مَا الْسَّمَوَاتُ الْسَّبْعُ فِيْ الْكُرْسِيِّ اِلَّا كَدَرَاهِمَ سَبْعَةٍ اُلْقِيَتْ فِيْ تُرْسٍ.

Maine Rasool Allah ﷺ ko ye farmate suna ke: Allah Ta'ala ki kursi uske arsh ke muqable mein youn hai, jaise lohe ka ek (1) kadaa kis wasee-o-areez maidaan mein phe'n diya jaae.

Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ se riwayat hai ke pehle aur doosre asmaan ke darmiyan 500 saal ki masaafat hai. Isi tarah har asmaan se agle aasmaan tak utna hi faasla hai aur saatwe'n asmaan aur kursi ke darmiyan aur kursi aur paani ke darmiyan bhi 500 saal ki masaafat hai. Allah Ta'ala ka arsh paani ke oopar hai aur Allah Ta'ala arsh ke oopar hai (yaad rakho!) Tumhara koi amal us (Allah Ta'ala) se poshida nahi. (Ye hadees Ibne Mahdi ne Hammad bin Salma se aur unho'n ne Aasim se aur unho'n ne Zar se bayan ki Abdullah ke tareeq se marwi hai aur ise Masoodi ne Aasim, Abu Waael aur Abdullah ﷺ ke waaste se riwayat kiya.

Haafiz Zahabi ka qaul hai ke "Is hadees ki aur bhi sanade'n hain".

Hazrat Abbas bin Abdul Muttalib ﷺ se marwi hai ke Rasool Allah ﷺ ne farmaya:

هَلْ تَدْرُوْنَ كَمْ بَيْنَ الْسَّمَاءِ وَالْاَرَضِ؟ قُلْنَا: اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ اَعْلَمُ ، قَالَ بَيْنَهُمَا مَسِيْرَةُ خَمْسِ مِئَةِ سَمَاءٍ ، وَمِنْ كُلِّ سَمَاءٍ اِلَى سَمَاءٍ مَسِيْرَةُ خَمْسِ مِائَةِ سَنَةٍ ، وَكِثَفَ كُلِّ سَنَةٍ مَسِيْرَةُ خَمْسِ مِائَةِ سَنَةٍ ، وَبَيْنَ الْسَّمَاءِ الْسَّابِعَةِ وَالْعَرَشِ بَحْرٌ ، بَيْنَ اَسْفَلِهِ وَاَعْلَاهُ كَمَا بَيْنَ الْسَّمَاءِ وَالْاَرْضِ ، واللّٰهُ تَعَالَى فَوْقَ ذَلِكَ، وَلَيْسَ يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ مِنْ اَعْمَالِ بَنِيْ آدَمَ.

"*Kya tum jaante ho ke zameen aur asmaan ke darmiyan kitna faasla hai? Ham ne kaha: Allah Ta'ala aur uska Rasool hi behtar jaante hain. Aap ﷺ ne farmaya: Unke darmiyan 500 saal ki masaamat hai aur har asmaan se doosre asmaan tak 500 saal ki masaafat hai aur har asmaan ki motaai 500 saal ki masaafat ke baraabar hai, saatwe'n aasmaan aur arsh-e-*

Ilaahi ke darmiyan ek samandar hai. Uske neeche aur oopar waale hisso'n ke darmiyan bhi itna hi faasla hai. Jitna zameen aur asmaan ke darmiyan hai aur Allah Ta'ala iske oopar hai. Bani-e-Aadam ke aamaal mein se koi amal isse poshida aur makhfi nahi". (Abu Dawood)

Masaail

① Quran-e-Kareem ki aayat ﴿وَالْاَرْضُ جَمِيْعًا قَبْضَتُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ﴾.

② Is hadees mein mazkoor aur is jaisi deegar baaete'n Aap ﷺ ke zamana tak yahood mein maujood mahfooz thee'n. Chunache unho'n na to in baato'n ka inkaar kiya aur na koi taaweel ki.

③ Rasool Allah ﷺ ke saamne yahoodi aalim ne jab in baato'n ka zikr kiya to Aap ﷺ ne iski tasdeeq farmai aur mazeed taaeed ke liye Quran-e-Kareem bhi naazil hua.

④ Yahoodi aalim ki in azeem ilmi baato'n par Aap ﷺ ka hasna (khushi ki wajah se tha)

⑤ Allah Ta'ala ke haatho'n ka asbaat aur ye ke Allah Ta'ala ke dast-e-raast mein asmaan aur doosre haath mein zameen honge.

⑥ Allah Ta'ala ke haath ke baaya'n hone ke saraahat hai.

⑦ Allah Ta'ala ka us waqt bade-bade sarkash aur mutakabbireen ko pukarenge.

⑧ Allah Ta'ala ke haath ke muqable mein asmaan aur zameen hain, jaise kisi ke haath mein raai ka daana hota hai.

⑨ Asmaan ki nisbat Allah Ta'ala ki kursi badi hai.

⑩ Kursi ki nisbat Arsh-e-Ilaahi bada hai.

⑪ Arsh-e-Ilaahi, Kursi aur Paani alaahada alaahada cheeze'n hain.

⑫ Har do (2) asmaano'n ka darmiyani faasla 500 saal ka hai.

⑬ Saatwe'n aasmaan aur kursi ke darmiyani faasa ki wazaahat hui.

⑭ Kursi aur paani ke darmiyan masaafat ka bayan hua.

⑮ Arsh-e-ilaahi paani ke oopar hai.

⑯ Allah Ta'ala arsh ke oopar (mustawi) hain.

⑰ Zameen-o-asmaan ke darmiyan masaafat ka bayan hua.

⑱ Har asmaan ki motaai 500 saal ki masaafat ke baraabar hai.

⑲ Saato'n asmaano'n ke oopar jo samandar hai, iske neeche aur ooopar ke hisso'n ke darmiyan bhi 500 saal ki masaafat hai.